

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ
И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 11 Година 50	РЕДАКЦИОНИ ОДБОР: Др. Ксенофон Шаховић, Мих. Стефановић, Павле Кара-Радовановић УРЕДНИК: Слободан Ж. Видаковић	Новембар 1932 год.
----------------------	---	-----------------------

Новембар 1932

Положај чиновника у општини. — Др. Рад. Белић, стр.	689
Примена Грађевинског закона на уређење и изграђивање Београда. — Инж. Јован И. Обрадовић, стр.	695
Уређајни основи за Београд III. — Арх. урбаниста Драг. М. Поповић, стр.	583, 635, 705
Проблеми исхране Београда (II). — Слободан Ж. Видаковић, стр.	712
Економски фрагменти Београда (II). — Др. Стојан Павловић, стр.	720
О штедњи. — Свешт. М. М. Маринковић, професор, стр.	727

ДРУШТВЕНА ХРОНИКА:

Њ. В. Краљ отворио је изложбу Соколског савеза у Официрском дому, стр.	730
Наши ратни инвалиди примили су у Београду из руку Њ. В. Краља своју заставу, стр.	733
Свечано освећење новог дома Соколског друштва Београд III, стр.	735
Свечани помени на гробовима палих бранилаца Београда, стр.	737

КОМУНАЛНА ХРОНИКА:

Пленарна седница Савеза градова, стр.	738
Питање обезбеђења општинских службеника, стр. . .	739
За исхрану незапослених радника, стр.	740
Освећење Дечјег обданишта на Насељу Краља Алек- сандра, стр.	741
Београд добија нове паркове, дрвореде и заштитне шуме, стр.	742
Два велика комунална рада Земушке општине, стр. .	745

ПРИВРЕДНА ХРОНИКА:

Педесет година рада Београдске задруге. — Др. Реља Аранитовић, стр.	747
--	-----

СЛИКАРСКА ХРОНИКА:

Изложба уметничке групе Облик, стр.	750
---	-----

„Београдске општинске новине“ излазе једанпут ме-
сечно као часопис за комунално-социјални, привредни и
културни живот Београда и једанпут недељно (сваког че-
твртка) као службени недељни лист Општине града
Београда.

Претплата на оба издања износи укупно:

за годину дана 150 динара

за пола године 80 динара.

Претплата се прима само на оба издања. Чековни рачун
код Поштанске штедионице бр. 54.300.

Уредништво и администрација налазе се у ул. Косовска
бр. 39/1. Телефон 26-242.

Рукописи се не враћају.

Насловна слика на корицама: Живот на савској обали
(Београд), уметнички рад г. Балажа.

Положај чиновника у општини

У чему је важност питања положаја чиновника у општини

Колико остваривање комуналних општинских циљева лежи на општинској управи исто толико и на општинском чиновништву. Добра општинска управа без доброг чиновничког кадра није у стању да до краја и потпуности спроведе у дело своје најбоље замисли. Истина, општинска управа располаже иницијативом и правом одлучивања, али на крају крајева све њене најбоље одлуке и интенције неће произвести пожељно дејство, ако не буду примењиване с вољом и разумевањем. Том вољом и разумевањем треба да се одликује општинско особље. Када општинска администрација почива на особљу с таквим одликама, она мора бити добра, пријевна да брзо свари и уделотвори од најсложенијих до најпростијих комуналних послова. И ако је неоцењива вредност сарадње одборника са извршном општинском влашћу, њиховог духа иницијативе, њихове смелости у концепцијама, њихове одговорности и ауторитета, ипак се мора признати да без сталне присутности једног тела од професионалних функционера не да се замислити не само добра општинска управа него и свака друга влада. Постојање једног елемента стабилности неопходно је потребно у данашњој средини запитљаних идеја, страсти и интереса, у средини где разни партиски програми трпе на проби све веће и веће поразе надјачани неумитним законима социјалне и економске динамике. Тај елемент стабилности треба да представља јавни функционер, самоуправни исто тако као и државни, за којим општа ствар има исто тако потребу као и за политичарем.

Кад такав однос постоји између општинске административне службе, или, другим речима, између администрације и власти, онда је разумљиво колико велику пажњу треба поклонити питању положаја чиновника у општини. Та пажња мора се уишестручити када је у питању градска општина која и по обимности и по важности своје делатности¹⁾ у многоме надмашује сеоску општину. Важност тога питања налаже да се положај чиновника регулише основним законом о општи-

нама. Бар у његовим принципијелним одредбама. Уосталом, правни положај општинског чиновника није од локалног значаја. Он задире у опште интересе, па и са тога разлога, можда у овом случају најважнијег, треба законодавац тим питањем да се позабави. Није ли на крају општина јавно-правна установа, и не врши ли она јавну службу, па било да обавља послове своје сопствене надлежности, било послове за рачун државе, т. ј. из „пренесеног делокруга“. Постоје, дакле, доста виших и важних разлога у прилог регулисања положаја чиновника путем закона. Уредбе и Правила имала би да обухвате она питања која су у вези са месним приликама.

Предмет локалне регламентације

Тако би, на пример, основ и висина принадежности могли да буду предмет самоуправне регламентације, пошто они зависе од финансијских и економских прилика једне општине. Немогућа би била претпоставка о прописивању једне опште одредбе о принадежностима која би важила за све општине, градске и сеоске, без обзира да ли би и њихово становништво такав терет могло поднети. Још би се могло правдати установљење законом минимума принадежности, и то само за ограничени број функционера (у осталом ниједан законодавац не би био у стању предвидети буџетске могућности свих општина и знати унапред колико ће и која ће све звања у једној општини постојати.) Српски закон о општинама од 1903 год. предвидео је најмању плату коју могу да имају општински деловођа и благајник. Том одредбом законодавац је ишао на то да тим тако важним општинским функционерима обезбеди један минимум плате у сиромашним општинама од оних општинских управа због чијег би тврдичлука могло трпети правилно отправљање општинске и јавне службе. Систем обезбеђења минимума плате путем закона, који је српски законодавац усвојио, може имати само ограничену примену. Он не може обухватити све општинске службенике. Остаје, дакле, да се у сваком случају висина и основ плате мора пропустити локалној регламентацији.

У област локалне регламентације морала би се уврстити и сва питања која се односе на организацију општинске администрације;

¹⁾ Види наш чланак: „Муниципализација“ — „Београдске Општинске Новине“, 1932 год., Бр. 6.

на начин напредовања и разврставања; на устројење дисциплинског поступка и хијерархиске власти. То су питања такве природе да не би било zgodно и целисходно подврћи их законодавној регламентацији. Јер ако би та општа регламентација била корисна и погодна за једну општину, за другу би била штетна и неприменљива. На пример, класирање општинских чиновника има смисла само тамо извести где је општина доста важна и подела рада довољно извршена. То су питања за чију се солудију морају имати у виду месне прилике. Зато је једино целисходно и материјално изводљиво то питање пропустити надлежности општинске управе.

Предмет законодавне регламентације

Ствар стоји друкчије када се положај општинског чиновника посматра у његовом односу према општинској управи и према државној власти. Хоће ли општински чиновник бити наменован од општинске или државне власти; хоће ли он уживати какве правне гаранције против злочеља и самочеља својих претпостављених, као и да ли ће за случај старости и изнемоглости имати какве потпоре — то су већ питања општег а не локалног значаја, и као таква, она не смеју бити предмет локалне него законодавне регламентације. Не мање важности има и питање оспособљења чиновника за појдина звања у општинској служби. Не треба заборавити да је општина прва и најближа власт народу, и да се због тога велика пажња мора обратити на особље које је позвано да у својој надлежности ту власт примењује. Груба, невешта и неправилна примена те власти непосредно се коси о интересе и осећаје грађана, изазивајући у овима бунтовна и нелојална расположења. На против, једна добра, способна и правична администрација бодри дух солидарности и поверења. Општина је основна политичка и социјална школа и ако су њени учитељи неспособни и неисправни, не може се ништа добро очекивати ни од ученика. Зато питање о оспособљењу општинског службеника законодавац не сме пренебрећи. Нарочиту важност то питање има код градских општина које су на себи примиле толико многоструких функција које засецају у најбитније интересе популације.

Питање постављања општинских чиновника

Што се тиче питања постављања општинских чиновника, које треба основним законом регулисати, ту могу постојати више могућности. У већини земаља право постављања општинских чиновника дато је општинском одбору. У оним општинама где на челу појединих управних грана стоје комисије изабране од стране општинског одбора, то је право дато тим комисијама које они врше само у делокругу своје надлежности. У многим земаљама то право је дато суду, односно изврш-

ној општинској власти. Најзад оно може бити подељено између Суда и Одбора, према важности и природи саме функције које повлачи извесно знање. Има и таквих земаља, којих је уосталом врло мало, где општинске чиновнике, све или делимично, поставља државна управна власт. Тај је режим заведен у оним земаљама где нимало није вођено рачуна о основним принципима демократије и самоуправе. У Персији све општинске чиновнике именује министар унутрашњих дела. У Мађарској општинске чиновнике који врше службу јавне хигијене поставља префект — председник државне власти. У Италији и Литванији општинског деловођу поставља надлежни представник државне власти.

Питање надлежности постављања општинских чиновника није од мале важности. Оно се не може решити просто по примеру ове или оне земље. Ствар је и сувише сложена, да би се дала решити без изналажења узрочне везе појединих система са приликама оне земље где су заведени. Збоља питање надлежности постављања општинских чиновника тесно је везано са политичким приликама једне земље. Може се рећи да је нормална појава у демократским земаљама да општинске чиновнике постављају самоуправни органи. Уосталом, како би изгледала та самоуправа чији би функционери зависили од државне власти? Баш оно што је битно у појму самоуправе то је да њом управљају и администрирају органи независни од централне власти. Општински функционери могу бити зависни само од општинског збора, општинског одбора, и општинске извршне власти. Према томе, под предпоставком постојања једне праве општинске самоуправе, могу се установити више система у погледу надлежности постављања општинских чиновника. Могу бити дакле надлежни: 1) Општински Одбор, 2) Општинска извршна власт (суд), 3) Одбор и Суд, одн. извршна власт, и најзад 4) Општински збор.

Српски законодавац из 1903 год. усвојио је ову трећу врсту надлежности. Именовање општинског деловође и благајника он је оставио у надлежност општинског одбора. Изгледа да је законодавчева намера била да више општинске чиновнике стави у зависност од општинског одбора. Он је сматрао да на тако важна звања у општинској служби не могу доћи лица по избору и нахођењу само Суда него и Одбора. Чак он иде толико далеко да од одбора тражи сем моралне и материјалне гаранције за личност благајника. Што се тиче постављања осталих општинских службеника, то је право остало суду одн. извршној општинској власти.

Та двојност у погледу постављања општинских службеника има више преимућстава над осталим системима. Прво, било би неосновано и нимало практично, тражити одборско решење за постављање свих општинских

чиновника. Да се замисли како би то утицало право на експедитивност појединих општинских послова који су по природи хитни и непогодни да се тачно предвиде у времену и простору. За такве случајеве суд мора да има дискреционоу власт у погледу избора људи који ће те послове свршавати. Друго, општински одбор, највиши орган општинске самоуправе, позван на првом месту да надзирава и одлучује по најважнијим комуналним питањима, не би требало сувише оптеретити персоналним проблемима, који траже много времена, пажње, и стални контакт са службеницима. Најзад, персонална су питања такве природе да изазивају личне суревњивости, па би ради чувања ауторитета самог одбора, требало га што више ослободити тих персоналних брига, да не би навукао на себе разна пребацивања и да би остао на висини својих великих комуналних задатака. Као српски тако и данашњи законодавац требао би да категорише извесан број чиновника по важности њихових функција и њихов избор стави у надлежност општинског одбора, с тим да се тај избор увек врши путем конкурса и тако задржи одбор на његовој висини објективности и непристрасности. Именовање службеника паи те законом одређене категорије ставити у надлежност суду односно извршне општинске власти. Код београдских општина могли би се издвојити у погледу права постављања извесни редови службеника из надлежности општинске извршне власти и ставити у надлежност шефова одељења, за чији би избор они били у неку руку политички одговорни пред судом и одбором. Ово би требало учинити по принципу да одговорни шефови одељења сами бирају себи особље с којим ће радити.

Има земаља, као што смо горе напоменули, где извесне општинске чиновнике бира збор. Овај систем бирања чиновника постоји у великом броју сеоских општина у Америчким државама. Под таквим системом немогуће је водити рачуна о квалификацијама и сталности општинских чиновника. Ту већи број чиновника заузима места по својој политичкој оријентацији. Тај се систем мора одбацити чим се од општинског чиновника траже квалификације и сталност. Што се чланови одбора и суда бирају по својој политичкој оријентацији то је сасвим разумљиво, пошто они нису чиновници него носиоци самоуправне власти и представници народа који сачињава бирачко тело једне општинске заједнице. Па чак да се чланови суда бирају из одборске средине, они опет нису општински чиновници него носиоци самоуправне власти чији ће избор редовно бити резултат извесних политичких снага. Чиновници општине ни у ком случају не смеју бити изједначени са представницима општинске управе у погледу њиховог и материјалног и правног положаја. На општинској је управи да даје пра-

вац комуналној политици а на општинској администрацији да смернице те политике тачно следи и да им даје жељени спољни облик. Отуда општинску управу треба народ да бира пошто је он непосредно заинтересован којим ће се правцем упутити једна комунална политика, а општинску администрацију, као технички елемент у комуналном проблему, подврћи строго рационалном принципу. Нарочито администрацију варошке општине, чије функције постају све многобројније и сложеније у социјално-економском погледу. По том рационалном принципу општинску администрацију треба ослободити личног и политичког елемента, и њену организацију извршити према условима објективно одређеним. А тај принцип искључује систем бирања чиновника од стране општинског збора. Сада је разумљиво зашто је тај систем у земљама где је он на снази, задржан још само у сеоским општинама, будући да домен њихове делатности фактички још није био толико проширен, као што је то на пример случај код варошких општина, да би се осетила потреба за једном сложенејом и рационалнијом администрацијом. Међутим, културне и социјалне потребе села данас су већ толико развијене и опште признате да је законодавац принуђен да поведе рачуна и о рационализацији администрације сеоске општине.

Питање отпуштања општинских чиновника

Толико о надлежности постављања општинских чиновника. Што се тиче питања о надлежности за њихово отпуштање, важи уопште правило да она власт која има право постављања исто тако има право и отпуштања. Према томе, све што смо казали за право постављања важи и за право отпуштања. Није без интереса напоменути да има земаља где то правило није примењено. Право отпуштања ограничено је одобрењем централне власти. То ограничење важи само за извесан број општинских функционера. Тако у Енглеској, у Шкотској и Галским земљама, санитарни инспектори и службеници здравственог старања не могу бити отпуштени без одобрења надлежног министра. У Естонији деловођа сеоске општине, доживотно постављен од општинског одбора, не може бити отпуштен без пристанка надзорног тела централне власти. У Мађарској шеф дистрикта контролише општинске чиновнике у својој области. У Шпанији суспендовање или отпуштање општинског чиновника мора бити нотифицирано Гувернеру, који има исто тако право да и из своје иницијативе суспендује и отпусти општинског чиновника.

Када се већ једном законом призна право сталности општинским чиновницима, тим је самим искључено свако мешање централне власти у погледу отпуштања општинских чиновника. Онда стечена права општинских чиновника уживају судску заштиту и од цен-

тралне и од општинске управне власти. Свака повреда тих права неизоставно би изазвала административни спор пред административно судским властима.

Право пензије

Питање постављења и одпуштања општинских чиновника не треба да буде, као што смо то горе назначили, једини предмет законодавне регулентације. Питање регулентације пензија општинских чиновника исто је тако значајно по комунално дело, и оно се мора према томе подврћи законодавној регулентацији. Признавање права пензије општинским чиновницима прилично је везано за успех рада на комуналном пољу. Не може се извести ни приближно идеална селекција општинских чиновника, ако се овима не обезбеди живот за случај старости и изнемоглости, т.ј. не призна право на личну и породичну пензију. Нема предање службе ни пробраних чиновника онамо где не постоји осећање сигурности за даљу будућност. Не само да треба прибећи идеји корисности за правдање права на пензију, него се оно да правдати и идејом правичности и социалне солидарности. Данашњи број општинских чиновника није за пренебрегавање. То је читав један социални ред, о коме се мора повести рачуна, као и о осталим социалним класама. Ово у толико пре што је у данашње време општинско чиновништво позвано да толико деликатних и тешких дужности испуњава не само у интересу становништва једног места, него и у интересу целе нације. Кад се цело то питање обухвати са тако ширег гледишта, види се да је законодавчева интервенција врло неопходна и оправдана. Закон о општинама мора према томе да се протегне и на то питање. Регулисана пензија општинских чиновника, не сме се оставити увиђањности и нахођењу општинских управа, него оно мора начелно бити решено основним законом о општинама. Законом се морају све општине обавезати на давање пензија општинским чиновницима, по испуњењу извесних услова чије прописивање може бити предмет саме локалне регулентације. Најпрепоручљивије је да се законом предвиди остварење обавезног пензионог фонда за општинске чиновнике, чије би уређење и управљање било прописано правилником издатим од сваке општинске управе понаособ.

Питање сталности

Треће питање за које општи интерес захтева да се стави код законодавну регулентацију, то је питање сталности општинских чиновника. То је једно од деликатнијих питања у области комуналне политике. То питање задаје највише тешкоће онамо где општинска администрација није још деполитизирана. Наравно да не може бити ни речи о сталности

код оних општинских чиновника које бира збор према њиховим политичким оријентацијама. Они могу престати да буду чиновници на првим новим изборима. Тај начин бирања општинских чиновника сам по себи искључује сталност, док код других та сталност може бити незгодна за један дат моменат. Поред тога општинске управе осећају право сталности као неко спутавање руку. Међутим, питање сталности, неће задавати никакве бригае кад се општинска администрација деполитизира и од ње буду захтеване само способност и савесност на послу и савршена оданост према општинској управи. Такав један административни апарат биће добар у рукама сваке општинске управе. Кад се сталност призна општинским чиновницима, онда се од њих мора тражити већа ревност на служби и свака лабавост у вршењу службе дисциплински казнити. Треба давати сталност само оним чиновницима који су претрпели неку врсту кушања. Сталност није само једно обезбеђење него и једна врста награде за општинске чиновнике који су се у извесном размаку времена показали као одлични и исправни раденици. Сталност служи дакле као подстрекач на даљи и ефикаснији рад, кад се тако установи да се на њу добије право по истеку извесног времена. Та улога подстрекача чини сталност опште корисном т.ј. она је од користи и самом општинском чиновништву, и самој комуналној јавној ствари. Али није само то! Сталност има моћ привлачења за све добре и способне раденике. То је један разлог више за њено увођење у закон о општинама и градовима. По свим тим својим благотворним последицама сталност потпуно заслужује једно место у закону о општинама.

Питање оспособљења општинских чиновника

Што се тиче питања оспособљења чиновника, ту могу постојати више система. Макавак систем био усвојен он мора имати за циљ да од чиновништва добије максимум користи. Али тешкоћа и деликатност питања баш лежи у томе што је апсолутно немогуће квантитативно израчунати колективну или индивидуалну продуктивност службеника у општинској или државној администрацији са оном тачношћу као што се то може израчунати у приватним предузећима и другим областима рада. Није тешко израчунати колико ће једна машина извесне конструкције или један радник за једну јединицу времена произвести и утрошити робе. Ефекат целог тог рада да се цифром представити, или другим речима, он се да одмах материјализовати, па је онда лако увидети да ли има и колико користи односно штете. Међутим, то је већ немогуће установити код администрације. Прво кад се хоће израчунати продуктивност административних функционера, недостаје

гачно мерило, и онда се морају употребити општи изрази: рђав, добар, изврстан, здрав, бољешљив, мрзовољан, предан, непоуздан, марљив, неспособан, способан, спреман, неспреман итд. А чим се цифром не може изразити шта је добро а шта рђаво, немогуће је видети корист и губитак. Зато је тешко убедити просечног човека колики се милиони губе због рђаве администрације; требаће дуго времена док тек неколицина увиде претрпљену штету од службеника или функционера који није био на њеном свом положају и свој посао није савесно отправљао. Из недостатка другог сигурног мерила мора се од службеника тражити да располажу знањем и одликују се особинама оданости и марљивости које саме по себи представљају јемство за ваљану службу. То знање и те особине су једино мерило у администрацији по коме се може мерити не квантитативни резултати продуктивности него степен субјективне сигурности у ефикасност административне службе. Ако се и то једино мерило не узме у обзир, онда се нема баш никаквог јемства за добру администрацију. Из страха да се у администрацију не увуку рђави елементи, законодавац мора сам строго да пропише да се при регрутовању општинских чиновника води у најширој мери рачуна о њиховој ранијој служби и њиховим савршеним школама, или, једном речју, да води рачуна о њиховом оспособљењу за службу.

Рекли смо горе зашто општински чиновник треба да буде ваљан и спреман, а сад да видимо шта се под тим разуме и на који начин се те две особине стичу. Под речју ваљан треба разумети све његове моралне особине, а речи спреман треба дати два смисла: један ужи и један шири. У ужем смислу реч спреман означавала би поседовање специјалног знања за извесну врсту послова; а у ширем смислу поседовање општег знања и образованости. На који ће се начин добити то знање? Најобичније преко школа а може и ван школе. Несумњиво да се овде мора узети у обзир само спремноста у ужем смислу речи, па према томе она би се имала одређивати с обзиром на постигнут степен наставе: основна, средња и висока школа. Да ли ће се приликом класификације општинских чиновника узети за основ само ова три степена наставе, или ће се тражити још извесни специјални испити и стаж, то је питање о коме се могу имати подвојена мишљења.

Мору се у главном поставити два система у погледу оспособљења општинских чиновника: 1) По првом систему класификације општинских чиновника извршило би се према савршеним школама опште наставе; 2) по другом систему то би се класификација извело на основу извесних специјалних испита. Другим речима, или ће се за општинског службеника тражити основна, средња и виша школа, или ће се поред тога тражити за извесне положаје и специјално оспособљење за које би се увели пријемни испити и специјални курсеви из комуналне администрације који се могу држати у нарочито за то основаним школама или катедрама универзитета. Само по себи се разуме да са увођењем пријемних испита морају се увести и специјални курсеви из општинске администрације, и обично онде где постоје административне школе постоје и пријемни испити.

Изашло би се из оквира нашег сажета ако би се упустило у испитивање начина организације тих школа и у разматрање посебних услова за поједина звања и положаје општинске. Наш је циљ да ову малу студију ограничимо строго на опште питање потребности оспособљења општинских чиновника. За нас је овде главно питање да ли је у општем интересу да сам законодавац постави извесне опште одредбе односеће се на квалификације општинских чиновника. Ако се жели да општинска администрација функционише на један ефикасан начин, један од најбитнијих услова је то да законодавац постави императивне захтеве у погледу оспособљења општинских чиновника. То се може учинити на два начина: постављењем тих захтева одвојено за сеоске и за варошке општине; или постављењем извесних минимума услова важећих за све општине. А што се тиче система, главно је усвојити један, па ма који био. То је ипак боље него немати ниједан. Овде се мисли само да законодавац пропише опште услове у погледу оспособљења општинских чиновника, док би се посебни услови за поједина звања и положаје нормирали путем општинске регулентације а посредством Савеза градова или Удружења општинских чиновника. И код ове локалне регулентације морало би се водити рачуна да се донесена правила не примењују униформно на целој територији него да се допусте разликовања с обзиром на урбанистички или сеоски карактер општинске популације и на сам економски и културни њен значај.

La situation légale des fonctionnaires municipaux

Le status des officiers municipaux n'est pas une affaire de compétence exclusive de la Municipalité. Il faut pousser la portée de cette question jusqu'à intéresser la collectivité sociale sur

le sort des fonctionnaires municipaux; puisque leur nombre s'accroît tous les jours en même temps que l'administration communale voit ses attributions s'étendre de plus en plus. La question

d'une bonne administration communale présente une haute importance non seulement pour l'idée communale, mais bien aussi pour la cause publique. Car tout le monde est d'accord aujourd'hui pour reconnaître que, bien que sa commune jouit une autonomie absolue en certains domaines, il en est d'autres, où elle doit agir de concert avec le pouvoir central pour le bien de l'Etat entier.

Il suffit de mettre en jeu quelques unes de ces considérations générales pour juger nécessaire de régler la situation des fonctionnaires par voie législative, excepté cette partie des questions dont la solution est déterminée par les circonstances locales, comme, par exemple, la question de traitement des fonctionnaires, laquelle est en rapport avec les possibilités budgétaires ou l'importance de la population. Il y en a encore d'autres, à savoir: l'organisation administrative, les conditions pour l'aptitude de monter en grade, les limites dans lesquelles les fonctionnaires peuvent prendre part aux discussions qui ont lieu au sein des pouvoirs municipaux ou de leur commission, le control des fonctionnaires sur le personnel de leurs départements respectifs, etc. Toutes ces questions ont un intérêt plutôt local que général.

La deuxième partie des questions envisage: les conditions d'aptitude pour l'admission au service municipal, le corps compétent de nommer et destituer les fonctionnaires, le droit d'inamovibilité et de pensions des fonctionnaires. Toutes ces questions ont trait à l'intérêt public, c'est pourquoi, décidément, on doit les régler par voie législative.

En ce qui concerne la question de compétence sur la nomination des fonctionnaires, ceux-ci peuvent être nommés: ou par le conseil municipal, ou par l'exécutif, ou par l'un et l'autre suivant l'importance des fonctions à exercer, ou bien par l'assemblée municipale. Il y a des pays où les fonctionnaires municipaux sont nommés par le gouvernement central. Mais il n'y a qu'un seul système de préférence: le système mixte, qui a prévalu dans la législation serbe. Ce système diffère deux catégories des fonctionnaires: l'une nommée par le conseil municipal; l'autre, par l'exécutif. Les fonctionnaires soustraits à la compétence de l'exécutif occupent des postes supérieurs dans l'administration municipale. La loi municipale serbe de 1903 accorde au conseil municipal le droit de nommer le secrétaire principal et le trésorier. Ce système est un de plus

recommandable, pourvu qu'il subit quelques modifications en rapport avec les événements survenus par l'effet de l'industrialisation et de la centralisation politique et culturelle des centres urbains.

En ce qui concerne le droit de destitution, il ne reste qu'à conserver une règle générale: les corps qui procèdent aux nominations ont également le droit de la destitution.

Quant au droit d'inamovibilité, il faut l'accorder aux fonctionnaires municipaux qui ont remplis les conditions de stage et d'épreuves. Une fois reconnu, ce droit sera de nature à attirer plus que les appointements des bons candidats et des fonctionnaires qualifiés. Il est même de nature à stimuler les fonctionnaires à un travail assidu, ce qui rendra l'administration plus efficiente.

Il en est de même quant au droit de pension. Outre que ce droit soit justifié par l'idée de justice, il représente la plus juste récompense pour les fonctionnaires qui ont donné une bonne partie d'eux-même au service de la municipalité.

Il convient de s'occuper sérieusement de niveau d'instruction requis pour l'admission au service municipal. En principe, pour être admis au service municipal le candidat doit être en possession d'un certain degré d'instruction. C'est une condition *sine qua non* pour qu'une administration soit efficiente. Il importe peu si cette instruction sera reçue dans les écoles générales ou dans les écoles spéciales, comme celles d'administration municipale, puisqu'il y a des pays où des cours d'enseignements spéciaux sont établis dans les écoles et sur les universités pour les étudiants qui solliciteraient une place dans un service municipal. Il faut quand même regarder d'un oeil favorable toutes les institutions spéciales, qui seraient fondus à cet effet par l'initiative officielle ou privée, mais étant, en tous cas, sous les auspices des pouvoirs municipaux ou de l'association des employés des dits pouvoirs. Mais, tout d'abord et avant tout, promulguer une interdiction absolue d'admettre au service municipal des personnes sans aucun niveau d'instruction, et de faire le classement des degrés d'instruction: école primaire, école moyenne et l'université. Il est à recommander de faire introduire, comme remèdes à des défauts éventuels de ce système fondamental, des examens précieux pour l'admission au service municipal, de même que le période d'essai.

Примена Грађевинског Закона на уређење и изграђивање Београда

III. ГРАЂЕВИНСКИ ПРАВИЛНИК

Поред регулационог плана и Уредбе о његовом извођењу о којима је говорено у бр. 8 и 9 часописа „Београдских општинских новина“, Општина града Београда треба по § 3 Грађевинског закона да изради и *Грађевински правилник*, који у ствари има да буде *Грађевински закон за Београд*. По овом § 3, Грађевински правилник треба да буде израђен најдаље у року од 2 године од дана обнародовања општих упутстава за израду Грађевинског правилника, која су обнародована 22 јула ове год. т. ј. Грађевински правилник за Београд треба да буде готов најдаље до 22 јула 1934 год.

Досадашњи Грађевински закон за град Београд, који је донет 1896 год. а допуњен и измењен 1898, 1901, 1908 и 1921, у главном је садржавао прописе које ће знатно измењене и допуњене садржавати и нов Грађевински правилник, али је у њему било и неких одредаба које треба да уђу у Уредбу о извођењу регулационог плана. Прописи Грађевинског закона за град Београд какви су донети први пут за Београд 1896 год. били су специјално рађени за Београд, који је једини и добио тада грађевинске прописе, док остали градови и варошице у предатној Србији нису имали никаквих грађевинских прописа све до сада, када је донет нов Грађевински закон.

1. Досадашњи рад на изради Грађевинског правилника

Да би се са што боље разумевања могло приступити изради новог Грађевинског правилника за Београд, потребно је овде у кратко изложити како су се до сад доносили Грађевински прописи за изграђивање Београда.

Грађевинским законом за варош Београд од 11 децембра 1896 год. са изменама и допунама од 6 децембра 1898 и 24 јануара 1901 год., дати су први грађевински прописи у главном о подизању зграда и о постављању зграда према улици и регулационој линији. Са овим у вези дате су биле извесне одредбе о саобраћају, безбедности од ватре, хигијени, о улепшавању, парцелацији земљишта и експропријацији. Поред тога овим законом ослобођене су од пореза ново подигнуте зграде

и то за приземне грађевине и за подизање новог спрата на постојећу грађевину за 5 година, а све нове зграде са два или више спрата које буду подигнуте са лица зграда за 10 година.

Грађевинским правилником за варош Београд, прописаним на основу чл. 36 Грађевинског закона указом 1 марта 1897 год., одређени су технички прописи за извођење грађевина и поступак о издавању регулационих и нивелационих линија, као и прописи о улепшавању и хигијени зграда и дворишта.

Указом од 15 децембра 1900 год. одређене су улице у којима зграде морају бити једна поред друге, тако да заузимају цело лице — фронт — земљишта, а затим оне улице које не морају заузимати цело лице и улице у којима се могу подизати летњиковци — виле.

Сви ови прописи од пре рата били су довољни, и ако не потпуни, за унеколико упућивање у правилно изграђивање Београда. У то време, Београд се простирао у главном до Тркалишта (сада Универзитетска библиотека), Саавије и старог Монопола (каф. Мостар). Али се та прва граница грађевинског реона, постепено проширивала. После рата одмах се увидело да грађевински прописи, који су за Београд били у важности, не одговарају новим захтевима технике, потреба живота и рада, а нарочито у погледу самог урбанистичког изграђивања Београда, који је тада постао престоница једне велике државе и чије се насељавање и изграђивање почело интензивно вршити. Сем тога увидело се да се одредбе Грађевинског закона за варош Београд од 1896 год. са свима својим доцнијим изменама и допунама, не могу у потпуности примењивати и да су потребне или потпуно нове одредбе у духу нових потреба и захтева савременог живота, или да се дотле важеће одредбе измене и допуне, како би се на првом месту олакшало зидање и дала већа могућност за искоришћење земљишта, те да би се тиме дао подстрек за што већим изграђивањем Београда. Тако исто требало је дати и веће олакшице за ослобођење ново подигнутих зграда од пореза да би се и на тај начин омогућило подизање нарочито већих

зграда за становање јер је Београд одмах после рата био врло оскудан са становима.

Тако су већ у Финансијском закону за год. 1920/21 ушле Одредбе за уређење Београда којима је прописано:

Чл. 1) Да се ослобађају од пореза ново подигнуте зграде и то: приземље и једноспратне за време од 10 година; двоспратне за време од 20 година и троспратне и вишеспратне за време од 30 година.

Чл. 2) Да се у делу Београда од Калимегдана па Савом, Немањиним, Београдском, Ратарском и Душановом улицом, не могу подизати зграде са мање од једног спрата (осим призема), а у улицама: Краља Петра, Кнез Михаиловој, Престолонаследниковом тргу, Његушевој од Београдске, Кајмакчаланској, тргу Војводе Мишића, Краља Александра (од Кнез Милошеве до Београдске) Кнез Милошевој (од Лондона до Академије), Чарлпићеве, Краљевом тргу, Узуи Мирковој, Позоришном тргу, Коларчевој, Поенкаревој, Немањиној (од Кнеза Милоша до Вилсоновог трга), Вилсоновом тргу, Карађорђевој, Зеленом Венцу, Обилићевом Венцу, Кнез Михаиловом Венцу, не могу подизати грађевине са мање од три спрата.

Овим чл. 2 овлашћен је Општински одбор, да по саслушању Грађевинског одбора и одобрењу Министра грађевина, пропише детаљне услове за изграђивање појединих важнијих улица и да може прописати техничке услове према савременим захтевима науке, изузетно од Грађевинског закона.

Чл. 3) Да се овласти Општина београдска да се за просецање улица и регулацију плацева као и за друге јавне потребе, може завести кратак поступак т.ј. принудан откуп свију имања, која су за просецање улица и нову регулацију потребна, путем процене од стране мешовите комисије. При овоме, сопственици којима се имање сече, добијају накнаду само у том случају, ако се вредност целокупног имања тим просецањем умањује, а ако имање добије већу вредност онда сопственик нема права на накнаду.

Чл. 4) Овлашћује се Општина београдска, да за исплату нових регулација и грађење нових улица, установи регулациони фонд у коме ће циљу моћи наплатити 0.5% на повећану вредност непокретних имања, према њиховој претходној вредности и то само на она имања чија вредност прелази 100.000 динара.

На основу чл. 2 одредба за уређење Београда које су напред изложене, Краљевским указом прописани су Технички услови на основу чл. 36 Грађевинског закона за варош Београд, у циљу задовољења најнужнијих хигијенских, естетских, економских и других захтева, који су потребни за подизање наше престонице. Овим техничким условима одређени су нови прописи изузетно од Грађевинског закона и Грађевинског правилника који је прописан 1 марта 1897 и то:

1) Неизидана површина за област главног дела Београда од Калимегдана до Лондона и од Душанове улице до Карађорђево, Каменичке и Краљице Наталије улице, може се свести на $\frac{1}{4}$ за имања која излазе на једну улицу и $\frac{1}{8}$ имања на две и више улица. За остали део Београда остаје неизидана површина како је предвиђено старим Грађевинским законом т.ј. на $\frac{1}{4}$ за имања на једну улицу и $\frac{1}{8}$ за имања на две улице.

2) Нова величина дворишта за осветљење простора за становање;

3) Нова величина светларника из који се осветљавају одељења у којима се не станује;

4) Вентилација светларника;

5) Архитектонска обрада зграда које су окренуте Сави и Дунаву;

6) Висина зграда која може ићи до највише за један и по пута ширине улице а висина простора за становање да може бити и до 2.80 м. а за мансарде најмање 2.5 м.;

7) Две виле могу се саставити у једну архитектонску целину у случају када оба суседа једновремено зидају;

8) Ивице еркера, балкона, веранде и других испуста на фасади која према суседу највише испадају, морају имати најмање два пута веће одстојање од границе суседа, него што има испад;

9) Главни зидови на највишем спрату и мансарди морају бити најмање 30 см. дебљине, у осталим нижим спратовима у свака три спрата дебљина тих зидова мора бити најмање 45 см., и за свака три нижа спрата по 15 см. појачани;

10) Стопе темеља појачавају се најмање за 15 см. но што су приземни зидови а најмање за 1 метар испод површине околног природног земљишта.

11) Конструкције од армираног бетона рачунати и изводити према немачким прописима за грађевине од армираног бетона од 1916 год.;

12) За бетонске и гвоздене конструкције потребан је статички прорачун;

13) Веза канализације мора се извести са постојећим зградама у току 1922 год. код нових при њиховом грађењу;

14) Улазак у зграду или имање може бити и мањи од прописа у чл. 32 Грађевинског правилника, али никако испод 1.20 м. за улазе који су предвиђени 1.50 м. и 1.60 м. за улазе од 2 м.

Ови технички услови који су донети на основу чл. 2 Финансијског закона за 1920/21 год. важе још и данас као допуна и измена Грађевинског правилника од 1897 године.

Остале одредбе Финансијског закона за 1920/21 год. уношене су и идућих година до 1924/25 г. са извесним допунама и изменама. У Финансијском закону за 1924/25 год. одредбе из чл. 1, 2 и 3 Финансијског закона за 1920/21 односно чл. 249, 250 и 251 Финансијског закона за 1922/23, ушле су у чл. 240, 241

и 242 а одредба чл. 4 Финан. закона за 1920/21 измењена у чл. 252 Финансијског закона за 1922/23 унета је у чл. 243 Финан. закона за 1924/25 год. Само је сад из чл. 252 Финан. закона за 1922/23 избачен други и трећи став, који се односе на овлашћење општине да у циљу уређења вароши може наплатити таксу до 0,5% на повећану вредност имања ради оснивања Регулационог фонда у циљу уређења Београда.

У овом времену, кад се уносиле ове одредбе о уређењу Београда у финансијске законе на основу којих је требао општински одбор да изради детаљне услове за изграђивање појединих важнијих улица, поред техничких услова који су у неколико били израђени, комисија одређена за израду генералног плана Београда завршила је била свој рад, и крајем 1923 год. предала општини нови генерални план Београда. Овај план није био потпуно довршен већ је био израђен само за део Београда у старим границама грађевинског реона, који је у главном тада већ био са регулацијом одређен и у коме је изграђивање било у велико напредовало, и затим за проширени реон више Смедеревског Београда, Новог гробља и ка Карабурми — на исток — до Лаудановог шанца — где није скоро било никаквог грађења. За остали део проширеног Београда који се после рата почео знатно ширити ка Великом и Малом Мокром Лугу, Душановцу, Вождовцу, Бањици, Дедињу, Топчидеру, Жаркову и Чукарици, регулациони план није био ни почет да се ради, и ако се на овом делу грађење увелико вршило. У истом времену, док је комисија радила генерални план Београда, друга комисија радила је пројект за нов Грађевински закон, који је требао да замени досадашњи Грађевински закон за варош Београд од 1896 године и у вези са израдом генералног регулационог плана Београда да реши питање изграђивања Београда и његове околине према савременим захтевима науке о изграђивању градова и према новим потребама које сад Београд тражи. Међутим, ова комисија за израду новог Грађевинског закона за Београд није имала скоро никакве везе са израдом генералног регулационог плана и она је израдила један пројекат Грађевинског закона у коме су унете одредбе и о уређењу Београда — што спада у Уредбу о извођењу самог регулационог плана, и унете су углавном оне одредбе старог Грађевинског закона, замењене новим прописима из техничких услова, донетих на основи чл. 2 Одредбе за уређење Београда по Финансијском закону за 1920/21 год. Како и сам генерални регулациони план није био потпуно израђен ни за део који се налазио у границама општинског атара, то ни уређење тога дела није могло бити одређено новим Грађевинским законом. Како се овај други део Грађевинског закона, у коме су остале скоро исте одредбе какве су биле и у старом закону, а сем тога

како се овим новим Грађевинским законом нису решавала многа важна техничка и правна питања као и приватно-правни односи, који су неопходно потребни за правилно развијање и подизање Београда, то се овакав пројекат није могао узети ни за основу за даљи рад. Кад се ово видело — стало се са даљим радом, и никако дефинитивно решење није било донето. На Грађевинском закону за Београд није се даље радило ништа.

Генерални регулациони план Београда за ограничени грађевински реон, какав је израдила комисија, одобрен је 1924 год. од Општинског одбора и Министра грађевина и унутрашњих послова на основу чл. 7 Закона о местима и у одобрењу Министра грађевина поред одобрења проширења грађевинског реона како је то напред подвучено и других примедба тражено је:

Под т. 4) Да се насеља ван ограниченог реона утврде са уређењем целокупног варошког атара, који се налази ван ограниченог реона у вези са најближом околином, која мора да дође под грађевинску управу Београда, и чија се регулација има накнадно послати. Том приликом утврдити положај свих предграђа и ограничити грађевински утицај Београда.

Под т. 11) Да се новим Грађевинским законом пропише начин изграђивања Београда, како у ограниченом делу Београда тако и у оном ван реонске улице стим, да се првенствено зида у ограниченом реону а да се да могућност зидања ван ограниченог дела али да исто не буде од штете по ограничени део. Наћи начина да се земљишта ван одређеног реона благовремено припреме за доцније проширење, кад се буде у главном озидео ограничени реон.

Одмах после оваког одобрења генералног плана Београда унете су у буџетским дванајестинама Финансијског закона за април-јули 1925 године у чл. 11, раније изложене одредбе о уређењу Београда, а које су биле такође задржане у Финансијским законима од 1920 до 1925 год. Само што је сада у овим и доцнијим дванајестинама за 1925/26 год. био додат чл. 102, који је гласио:

„Генерални план Београда може се мењати само Законом, а изузетно, у случајевима неопходне потребе као и у јавном интересу, може измене вршити Министарски савет на предлог Министра грађевина, који ће за сваки случај изискати мишљење суда и одбора Општине града Београда. Ради самог извођења генералног плана овлашћује се Министар грађевина да, у сагласности са судом и одбором Општине града Београда, донесе на основи чл. 94 став II Устава Правилник којим би се, изузетно од одредаба Грађевинског закона, за град Београд, регу-

лисала сва питања изградње, о величини плацева и густини насеља."

Општина града Београда покушала је одмах да поступи по овом законском пропису и да изради овај Правилник који би у неколико допуно постојећи Грађевински закон, али није на жалост, скоро ништа радила на изради генералног регулационог плана и за део Београда ван ограниченог грађевинског реона, како би могла поступити по т. 4 одобрења генералног регулационог плана, која је напред поменута т.ј. да се насеља ван ограниченог реона утврде са уређењем целокупног парског атара који се налази ван ограниченог реона у вези са најближом околином, која мора да дође под грађевинску управу Београда, а чија се регулација има накнадно послати итд.

Међутим, без израђеног регулационог плана и за део ван грађевинског реона не би се могао израдити никакав правилник који би дао правац како се има изградњивати и онај део Београда и његова околна насеља. Израђени пројект Правилника није се могао узети у разматрање с тога што је био израђен без везе са регулационим планом који није био потпун и што и сам није одговарао оном циљу за који је требао бити израђен.

Колико је овај рад био непотпун, неодређен и без икаквог система и плана вођен, најбоље доказује овај случај да у Финансијском закону за 1926/27 није била унета никаква одредба о уређењу Београда. Тек Финансијским законом за 1927/28 год. у чл. 211 унета је слична одредба која је била у чл. 102 Финансијског закона за 1925/26 само је на тражење општине место речи „Правилник“ стављена реч: „Уредба“, а на крају додато: „Истом ће се уредбом прописати и начин на који ће се покрити трошкови око регулације, нивелације и калдрисања улица“. Сад је општина израдила пројект овакве Уредбе само што је сада ограничено земљиште и ван грађевинског реона, на које се ова Уредба има да односи, али опет није израдила никакав план по коме се и ово земљиште има регулисати и изградњивати. Сем тога у ову Уредбу унет је Правилник о таксама по овлашћењу из чл. 324 Финансијског закона. И у овом пројекту за Уредбу као и у оном првом пројекту за Правилник није било икаквог система и реда у излагању појединих прописа нити је било довољно јасности и прегледности у саставу. Било је знатних непотпуности и недостатака да се и овај пројекат Уредбе уопште није могао ни у најосновније разматрање узети. У пројекту њеном било је много одредаба које су требале постојати као специјалан закон а много које нису опет имале никакве везе са уређењем Београда.

После овог другог пројекта Уредбе у августу 1927 г., општина се јавља у марту 1928 год. са новим, трећим пројектом да би се исти што пре одобрио до истека буџетске 1927/28

год. за коју је важно чл. 211 Финансијског закона. И овај пројекат израђен је без обзира на генерални план Београда, који се има израдити за део изван одређеног и одобреног грађевинског реона те се због тога ни овај пројекат није могао примити. Сем тога у овом трећем пројекту ушле су неке новине, које се не би могле ни у ком случају реализовати. Н.пр. по овоме пројекту остављало се суду и одбору општинском да сама Општина ствара ситна насеља од најмање 10.000 квадратних метара површине, са плацевима од 200 м² површине, са ширином лица — фронтом — плаца од 7,30 м. и са ширином улице од 5,5 метара итд.

Како је овлашћење по § 211 Финансијског закона за 1927/28 год. већ било престало да важи, то се ни по овом пројекту није могло ништа даље да ради. И овај трећи пројект био је израђен исто онако као и она прва два.

Најзад, Финансијским законом за 1928/29 годину дато је Општини београдској ново овлашћење по чл. 356 које гласи:

„Овлашћује се Министарски савет, да може на предлог Министра грађевина довести Уредбу о извођењу генералног плана за Београд, коју ће израдити Суд и Одбор Општине београдске, а којом ће се детаљно регулисати питање атара Општине београдске као и сва остала питања, која су у вези са извођењем новог генералног плана. Ова Уредба имаће законску важност и може се мењати само истим путем како је и донета.“

„Но и пре доношења ове Уредбе, може се решењем Министарског савета, на предлог Министра грађевина а по тражењу Суда и одбора Општине београдске, генерални регулациони план мењати. На исти начин могу се извесни делови атара суседних општина, који леже ван садашњег грађевинског реона београдског, а у којима су насеља београдских грађана као што су: Сењак, Топчидерско брдо, Дедиње, Душановац, Пашино брдо, Баново брдо, Чукарица, огласити за саставне делове грађевинског реона Београда и применити на њих одредбе Грађевинског закона за Београд, као и дати им сва права која по специјалном закону уживају насеља у садашњем грађевинском реону.“

Овим чланом 356 Финансијског закона у неколико је измењен и допуњен чл. 211 Финансијског закона за 1927/28 год. предложен од Министарства грађевина, а по коме се тражило да се претходно изради и одобри потпун генерални регулациони план, док се по чл. 356 то не тражи. У другом ставу овог члана остала је одредба из чл. 211 Финансијског закона за 1927/28 год. о проширењу грађевинског реона на цео општински атар и на суседне општине. Општина је сад пожурила да искористи овај други став и тражила да се од-

мах (1928 год.) прошири грађевински реон на цело општински атар и ако за овај део није било израђеног регулационог плана, а пројект нове, четврте Уредбе о извођењу генералног плана израдила је општина тек фебруара 1929 год., опет пред сам крај финансијске године.

Овај пројект углавном се није разликовао од трећег пројекта, само је сада за нарочита насеља ван грађевинског реона — који још није био дефинитивно утврђен — сматрано земљиште са најмањом површином од 20.000 квадратних метара, које може да служи за подизање малих радничких станова, економски слабих грађана, индустријских предузећа или томе слично. Код ових насеља дозвољена је најмања површина појединих плацева од 200 квадратних метара, и дужина фронта — лица парцеле 7.5 метра, с тим да се подижу двојне зграде од по 3 метра између ових. Пројектоване улице морају бити широке најмање 4 метра коловоза а одстојање међу зградама 8 метара.

И овај пројекат Уредбе о извођењу генералног плана Београда није се могао узети у разматрање из истих разлога из којих и раније израђени пројекти а сем тога и за ову Уредбу био је прошао рок до које се имала по Финансијском закону за 1928/29 израдити и одобрити, а у Финансијском закону за 1929/30 уопште није била унета никаква одредба о уређењу Београда.

У 1929 год., октобра месеца, био је донет Закон о атару Општине града Београда и о мерама за изградњу Београда и околине и у њему је било предвиђено:

1) По ставу 2 чл. 5 Закона о атару, Општина београдска требала је да изради Уредбу о подели атара на зоне и о проширењу садањег реона града Београда у обиму атара.

2) По ставу 3 чл. 5 овог Закона, Општина београдска требала је да изради Грађевинску уредбу по којој се имају подизати грађевине према намени грађевинских зона у смислу чл. 5, за делове атара које не буду ушле у грађевински реон града Београда.

Уредба имала је да се односи на поделу атара на зоне и о проширењу садањег грађевинског реона у обиму новог атара, а Грађевинска уредба по т. 2 односила се на подизање грађевина према намени грађевинских зона само за делове атара који не буду ушли у грађевински реон града Београда. Према томе, Законом о атару Општине града Београда, није била предвиђена никаква уредба која би прописала начин подизања грађевина у одређеним грађевинским зонама за део Београда у ограниченом грађевинском реону нити Уредба о извођењу генералног регулационог плана Београда каква је била предвиђена у Финансијским законима од 1921/22 до 1928/29 године. Тако је сад главни део Београда овим

био изостављен и за њега није била предвиђена никаква уредба.

После овога Закона о атару, Општина београдска није више приступала изради нових пројеката за Уредбу. Само је приступила раду на одређивању грађевинског реона и изради регулације за део Београда између старог и новог грађевинског реона према Закону о атару и до сад је у неколико већ приведено крају питање регулације Београда на целом одређеном грађевин. реону. У овом правцу сад општина има да поступи како је то изложено о изради регулационог плана и Уредбе о његовом извођењу у напред изнетим написима у бр. 8 и 9 „Београдских општинских новина.“ По питању израде Грађевинског правилника Београдска општина треба да приступи прикупљању потребних података и решавању питања која су у вези са Грађевинским правилником по Грађевинском закону.

У свима досадашњим текстовима о уређењу Београда у Финансијским законима, као и у Закону о атару Општине града Београда и о његовом уређењу, nigде није било одређено, како ове Уредбе треба да изгледају, шта има да садржавају и у ком року овакве уредбе треба да буду израђене. Ово је била главна мана свих ових после ратних прописа за израду Правилника и Уредаба, што за њих у законским прописима није било бар у главним линијама одређено како се имају радити, шта имају садржавати и рок у коме овакви Правилници — Уредбе треба да буду израђене. Стога и није никакво чудо, што се са изградом њиховог лутало, што су у овакве Правилнике — Уредбе — уношене и такве одредбе, које са изграђивањем Београда немају никакве везе и што, најзад, овакав Правилник — Уредба — за Београд још ни до данас није израђен.

Као што је већ поменуто у ранијим написима о регулационом плану и Уредби о извођењу регулационог плана тек доношењем новог Грађевинског закона 1931 год. сад обнародовањем општих унутстава за израду Грађевинског правилника решено је и важно питање како се имају радити ови правилници за сваки град — варошницу — посебнице, шта овакви правилници имају да садржавају и рокови у коме имају бити израђени. Сад је једином решено и питање назива уређајних основа тако, да се Уредбом обухватају прописи који се односе на извођење самог регулационог плана и уређење насеља а Грађевинским правилником обухватају се прописи који се односе на подизање самих грађевина и поступак око одобравања планова и вођењу надзора над изграђивањем насеља.

Из свег овог досадашњег рада на изради грађевинских прописа ради уређења Београда види се да није било једног одређеног плана и програма рада по коме би се имало радити, па да се одмах после рата, када је требало што пре имати израђене регулационе планове

и грађевинске прописе, могло приступити правилном раду на уређењу Београда. И ако се пошло правилним путем одмах у почетку, да се на основу међународног конкурса добију главне идеје како треба Београд уредити, доцније је рад упућен са свим погрешним путем те се зато на време није израдио потпун генерални план Београда, нити су се за онај израђени део у границама старог грађевинског реона, израдили савремени грађевински прописи, да би се колико толико дао добар правац за уређење главног дела Београда, који је тада још и могао да се боље уређује и изграђује. Међутим на томе се није правилно радило и оставило се да се и у самом том главном делу Београда подижу зграде које су се изграђивале само за спекулацију, не водећи рачуна ни о основним хигијенским условима а камоли о удобности грађана, то је допринело да се стварају насеља као што су: Јатаган и Пиштољ мала и Шпорет мала. Сви покушаји који су вршени у правцу правилног рада на уређењу Београда нису могли успети јер није било једне добре базе на основу које ће се рад отпочети, нити је било одређеног програма шта се има радити и како урадити.

Сад је новим Грађевинским законом, правилником о извођењу регулационог плана и општим упутствима за израду Уредбе и Грађевинског правилника утврђен ред шта се све има радити, како се има радити и рок у коме се сви послови одређени Грађевинским законом имају свршити. У овом погледу више не може бити лутања и бесциљног рада, као што је до сада био рад на изради регулационог плана и разних пројеката, на изради правилника и уредаба о извођењу генералног плана. Сад се мора израдити потпун генерални регулациони план Београда и Уредба о његовом извођењу, по одредбама Грађевинског закона. Правилника о изради регулационих планова и Општим упутствима за израду Уредбе о извођењу регулационог плана. У исто време Општина треба да приступи и изради Грађевинског правилника као трећем делу уређајних основа, такође по новом Грађевинском закону и Општим упутствима за израду Грађевинског правилника на основу њега издатим, чиме се завршава главни рад Општине по Грађевинском закону, а који је стављен у дужност Општини, да би се по завршетку овог рада Општина могла користити у потпуности новим Грађевинским законом.

2. Израда Грађевинског правилника

По § 6 Грађевинског закона, Грађевински правилник за град Београд треба да одређује према месним приликама и потребама а сходно одредбама овог Закона:

1) најмање површине градилишта и размер искоришћавања према врсти насеља;

2) најмање дужине фронтана појединих градилишта на улицама и трговима и међусобну удаљеност зграда у двориштинама;

3) положај дворишта и светларника, као и величину светларника и њихов однос према озидањим површинама;

4) прописе о извођењу појединих елемената зграда и других грађевина и у опште одредбе о техничким, хигијенским, естетским и безбедносним условима за све врсте грађевина;

5) заштиту суседних односа, јавних предмета и налазака (ископина);

6) ближе одредбе о организацији и дужности Грађевинског одбора, давању регулационих и нивелационих линија и надзору над грађењем.

Према овако одређеним прописима, Грађевински правилник за град Београд треба да садржи напред одређене прописе који ће важити и по којима се имају управљати све власти и заинтересовани грађани.

Да би се олакшао рад на изради Грађевинског правилника Министарство грађевина прописало је Општа упутства за израду овог правилника и по којима Општина града Београда може да приступи одмах раду. Ова Општа упутства, како је напред поменуто обнародована су у „Службеним новинама“ 22 јула 1932 год. бр. 166—LXXIII—489, а као засебна књига оштампана заједно са Грађевинским законом и осталим прописима и расписима по овом закону у засебну књигу: *Грађевинско законодавство* 1—4.*

По овим прописима Општина треба сад да отпочне са прикупљањем података и решавањем питања која су стављена Грађевинским законом. Овај рад треба да се ради у вези са израдом регулационог плана и Уредбе о његовом извођењу пошто су ова питања у вези са Грађевинским правилником и Уредбом о извођењу регулационог плана. Као најважнија питања која се имају решити јесу следећа:

а) Најмања површина градилишта

Поред одређења границе регулационог плана и грађевинског реона, ужег и ширег, о којима је говорено у бр. 8 и 9 Београдских општинских новина, потребно је одредити прописе о градилишту изложене у чл. 2—10 Општинских упутстава. Према овим прописима треба да се према утврђеној грађевинској зони — врсти насеља — одреде најмање површине градилишта за које су дате најмање мере, које служе као основа за одређивање површине градилишта а према месним и теренским приликама и потребама појединих грађевинских реона, грађевинских зона и појединих улица. Тако, као мерило за одређивање најмање површине градилишта могу се по чл. 3 Општинских упутстава узети ове до сад за праксу врло погодне површине:

- 1) за густо насеље најмање 300 м²;
- 2) за средње насеље најмање 360—400 м²;
- 3) за ретко насеље најмање 480—600 м²;

* У издању графичког уметничког завода „Планиста“, Ускочка 8 Београд.

4) за веће виле и летњиковце, ма у ком делу насеља најмање 600 м²;

5) за мања предузећа и пољопривредна добра најмање 2000 м².

Ове најмање мере за површине градилишта треба узети као просечне вредности и могу се према месним приликама, начину грађења и нарочитим потребама Београда повећавати или и нешто смањити где је већ изграђивањем немогуће достићи напред означене најмање површине. За поједине делове насеља Београда могу се прописати још и друге мере за најмање површине градилишта, ако за ове већ постоје прописи које не треба мењати или се не могу прилагодити одређеној подели, и ако је већ извршена подела на грађевинске зоне по одобреном регулационом плану. Ако се јави нарочита потреба, могу се ове површине и мењати обзиром на предвиђене висине зграда у појединим насељима и зонама. Код нарочито уских земљишта на важнијим улицама и трговима, где се не може ни на који начин постићи повећање површине на оне одређене правилником, или се не може извршити априпријација по § 52 Грађевинског закона или комасација, могу се и два или више мањих непрописних градилишта груписати у једно за подизање једне зграде, а да сваки власник остане у власништву свога земљишта, разуме се ако се могу постићи приватно правни споразуми.

б) Најмање дужине лица (фронта) градилишта

По чл. 4 Општих упутстава дате су мере за најмање дужине лица (фронта) градилишта. Ова најмања дужина има се одредити за Београд према одређеној најмањој површини градилишта а према врсти насеља — грађевинској зони, намени грађевинског блока, и саобраћајним потребама, да ли је градилиште на улици, тргу итд., одређеним за становање, трговину, занатство, индустрију итд., као и обзиром на естетске услове који се имају на појединим местима постићи.

Као најмања дужина лица (фронта) градилишта може се узети:

1) за градилишта у густом насељу 10 метара код већ постојећих парцела и 12 метара за нове парцеле;

2) за градилишта у средњем насељу 12 метара за постојеће, односно 14 метара за нове парцеле;

3) за градилишта у ретком насељу 16 метара;

4) за градилишта за веће виле са свих страна слободне 18 метара;

5) за градилишта за веће трговине, индустријска предузећа и творнице 20 метара;

6) за градилишта за пољопривредна имања 40 метара.

Поред ових мера упутствима је предвиђено да за улице, које су предвиђене за мању трговину, или за становање само за једну породицу, могу изузетно ове дужине лица

градилишта — фронтана — бити и нешто мање од оних напред одређених прописа или од оних које се предвиђају за улице где је већа трговина, за веће — гушће — становање и у опште за већи саобраћај. У овом случају мора се за сваку улицу посебно водити рачуна и овим дужинама а нарочито обзиром на већ извршену поделу парцела и на већ подигнуте зграде, услед којих се постојећа дужина лица — фронта — градилишта не може мењати. Даље је овим упутствима предвиђено да се за особена насеља, како она са већим градилиштима за зграде које се подижу у врту — баштама (city garden), а тако исто за нарочите мале станове за економски слабе, могу прописивати и друге повољне дужине које су се показале као практичне и корисне за изграђивање оваких насеља.

в) Искоришћавање површине градилишта за изграђивање — подизање зграда

По чл. 5 Општих упутстава за израду Грађевинског правилника дате су опште мере за одређење површине градилишта, које се може употребити за подизање зграде. Ова се површина одређује размером искоришћења која је овако утврђена:

1) у густом насељу највише за 60% код нових парцела или 75% код већ постојећих;

2) у средњем насељу највише за 40% код нових парцела или 40% код већ постојећих парцела;

3) у ретком насељу највише 30% код нових парцела или 40% код већ постојећих парцела;

4) у ретком насељу за веће виле 10—20% и за вртарска насеља 30—40%;

5) у делу предвиђеном за индустријска насеља и слично највише 60% код нових парцела или 75% код постојећих парцела.

6) за градилишта на углу између двеју или више улица може се површина под зградама повећати још за 10% од напред одређених површина.

Поред ових одређених прописа Општим упутствима омогућено је и за разне друге врсте специјалних насеља, — да се одреди већи проценат изграђивања. Тако у густим и другим насељима где се могу подизати велике и јавне грађевине за банке, трговину, магацине, ресторане и др. у којима се не станује, може се изградити и цела површина градилишта и по потреби осветлити озго. За изграђивања која су груписана у маси — у једном делу насеља — између неколико улица или у једној већој области из неколико улица, могу се: величина градилишта, дужина лица (фронта) градилишта, размер за искоришћење градилишта и други услови за градилишта, одредити слободно, пошто се претходно одобри план по коме се има изграђивати цео део насеља или област од неколико блокова.

За Београд је нарочито важна одредба по којој се могу уски и дугачки плацеви, који немају довољно ни дужине лица — фронта — ни површине за изграђивање спајати уједно градилиште, које ће имати довољно површине за изграђивање и дужину лица, ако се постигне споразум за заједничко зидање.

Размер искоришћења површине градилишта, која је потребна за грађење, према неизданој површини која има да остане слободна за баште, дворишта и у опште за извор светлости и чистог ваздуха, има се у главном утврдити обзиром на врсту насеља и висину зграда као и густину грађења у унутрашњости дворишта, према напред датим мерама. Овај размер искоришћења треба да се доведе у везу са висином зграде и слободном неизграђеном површином градилишта а приближно по следећој шеми. (Види шему на идућој страни).

г) Висина зграда

Општим упутствима у чл. 6 дате су опште одредбе о одређивању висине зграда у улицама, које се морају одредити за сваку улицу посебно а према ширини улице и врсти насеља у којима се улице налазе.

По § 15 Грађевинског закона, висина зграда одређује се према броју спратова утврђеном за сваку улицу посебно а према грађевинским зонама у којима се улице налазе. Тако је одређено:

1) У густом насељу, у споредним улицама, могу се подизати зграде са највише 4 спрата поврх приземља а у главним улицама и на трговима са највише 5 спратова.

2) У средњем насељу у споредним улицама, могу се подизати зграде са највише 3 спрата поврх приземља а у главним улицама и на трговима са највише 4 спрата.

3) У ретком насељу у споредним улицама могу се подизати зграде са највише 2 спрата поврх приземља а у главним улицама и на трговима са највише 3 спрата.

Од ових граница може се чинити отступање по § 16 Грађев. закона само код муну-менталних грађевина и споменика где архитектура захтева нарочиту висину, и ако се тиме добија у архитектонском и естетском погледу.

При одређивању висине зграда мора се водити рачуна о висинама појединих спратова зграда које се одређују по § 30 Грађевинског закона према висинама просторија које се у зградама налазе. Тако је овим параграфом прописан најмање дозвољена висина појединих просторија:

1) За становање: у сутерену и мансарди 2,5 метра, у приземљу 3,00, у спратовима 2,80 а за домаћинске сврхе 2,25 метра.

2) За трговачке и занатлијске радње, продајнице и пословне просторије и у опште у приземљу 3,5 метра.

3) За радионице и то: у сутерену и мансарди 2,80 метра, у приземљу 3,50 а у спратовима 3 метра.

4) За кафане и јавне локале у опште, у којима се људи дуже задржавају 4 метра.

Отступања од ових прописа могу бити само за мале станове за који су дате нарочите олакшице и за висине у § 46 Грађевинског закона, по коме собе у овим становима могу имати и мању висину од прописане, но најмање 2,50 метра а у мансарди најмање 2 метра.

Према овим мерама за висине просторија у појединим спратовима одређују се висине зграда у појединим улицама а према врсти изграђивања за коју је улица, по Уредби о извођењу регулационог плана, одређена.

Висина зграда у појединим улицама треба да буде највише толика колика је ширина улице, али у изузетним случајевима ова ширина може бити највише за $1\frac{1}{2}$ пута толика, колика је ширина улице. Висина зграда на угловима, које су у улицама разне ширине, утврдиће се по широј улици. Прописима је одређено даље, како се имају рачунати висине зграда код разних случајева која у пракси могу наступити.

д) Унутрашњост градилишта, двориште и дворишне зграде за становање, светларици и окна за проветравање

Општим упутствима чл. 7—чл. 10 одређени су прописи о дворишту, зградама у дворишту, светларицима и окнима за проветравање као деловима унутрашњости и градилишта.

Тако је одређено да се зграде у дворишту могу подизати само у улицама у којима је то предвиђено регулационим планом и уредбом о његовом извођењу. У главним улицама и на трговима, морају се подизати зграде првенствено на уличној регулационој линији. У споредним улицама и другим које се одреде Уредбом о извођењу регулационог плана, могу се изузетно подизати зграде и у дворишту, ако укупна запремина тих зграда не буде већа од запремине зграде која се треба подићи на регулационој линији.

Дворишне зграде морају бити удаљене од уличне зграде и међусобна удаљеност ових зграда може бити најмања и то:

1) у густом насељу $\frac{2}{3}$ средње висине зграде са улице;

2) у средњем насељу за целу висину зграде са улице.

У ретком насељу зграде из дворишта не треба постављати, а ако се морају поставити, или су нарочитим прописима одобрене, могу се овакве зграде постављати на међусобном отстојању од најмање двогубе висине зграде са улице.

Дале су овим прописима дате мере за најмање отстојање зграда у дворишту, од суседних граница, о висинама зграда у дворишту, о подизању зграда на бочним крилима

ПРИЛОГ ЧЛ 4 И 5

ШЕМА ИСКОРИШЋЕЊА ТРАДИЛИШТА

ВРСТА НАСЕЛА	У ДЕЛОВИМА МЕСТА	НАЈВЕЋИ БРОЈ СПРАТОВА ПОЗДТД	НАЈВЕЋЕ ИСКОРИШЋЕЊЕ ТРАДИЛИШТА	ДОЗВОЛЕН НАЈВИШЕ ЗНАЊА	Мин дозвола на дужина лица (фронта)			ПРИМЕДБА
					Мин дозвола по броју традилица	за постојеће традилице	за нове традилице	
ГУСТО НАСЕЉЕ	У ГЛАВНОЈ УЛИЦИ И ТРОТУАРА	5.	60/100 КОД НОВИХ ПАРЦЕЛА 		300	10	12	
	У СТОБОРИМ УЛИЦИМА	4.	50/100 КОД НОВИХ ПАРЦЕЛА 60/100 КОД ПОСТОЈЕЋИХ ПАРЦЕЛА		300	10	12	
СРЕДЊЕ НАСЕЉЕ	У ГЛАВНОЈ УЛИЦИ	4.	40/100 КОД НОВИХ ПАРЦЕЛА 60/100 КОД ПОСТОЈЕЋИХ ПАРЦЕЛА		360 до 400	12	14	
	У СТОБОРИМ УЛИЦИМА	3.	40/100 КОД НОВИХ ПАРЦЕЛА 50/100 КОД ПОСТОЈЕЋИХ ПАРЦЕЛА		360 до 400	12	14	
РЕДНО НАСЕЉЕ	У ГЛАВНОЈ УЛИЦИ	3.	30/100 КОД НОВИХ ПАРЦЕЛА 40/100 КОД ПОСТОЈЕЋИХ ПАРЦЕЛА		480 до 600	18		
	У СТОБОРИМ УЛИЦИМА	2.	20/100		480 до 600	16		
НАСЕЉЕ СА МАЛИМ СТАНОМ		1.	50/100		200	8		

ЗГРАДЕ СА УЛИЦЕ

ЗГРАДЕ У ДВОРИШТУ

НЕИЗГРАЂЕНО

градилишта — са стране, о положају дворишта према згради са улице и из дворишта и према суседним границама и дворишту, као и о светларицима и окнима за проветравање, са којима је исцрпено све оно што се односи на градилиште и грађевине које се на градилишту могу подизати. Овим су једном решена сва питања обраде и стварања градилишта, да се у овом погледу не може више радити како је до сад у многоме рађено са свим произвољно што је било од огромне штете по правилно изграђивање Београда а које се у главном делу Београда не може више никада ни на који начин поправити. Многа од ових

питања овде изнета у погледу стварања градилишта у појединим грађевинским зонама имају се решавати једновремено са решавањем питања за израду Уредбе о извођењу регулационог плана, чиме ће се олакшати и израда Грађевинског правилника за град Београд.

У идућем броју нашег одличног престојничког часописа „Б. о. н.“ изнећемо даље прописе потребне за израду Грађевинског правилника, које се односе на извођење саме грађевине и о поступку који је потребан око издавања грађевинских дозвола, Грађевинском одбору и надзору над грађењем.

Application de la Loi sur les constructions à l'organisation de Beograd et aux constructions dans cette ville

Par l'ing. Yovan I. Obradovitch,
conseiller supérieur au Ministère des Constructions

Les dispositions de la Loi sur les constructions à Beograd furent publiées pour la première fois en 1896. Après la guerre on a de suite remarqué que ces dispositions ne repondaient plus aux nouvelles exigences de la technique, aux besoins de la vie et du travail de Beograd, qui devenait alors la capitale d'un grand pays, dont la population et les constructions augmentaient intensivement. On se rendait compte qu'il était nécessaire de promulguer de nouvelles dispositions de construction, pour en premier lieu faciliter la construction, et donner des plus grandes possibilités d'exploitation des terrains, et par cela donner une nouvelle impulsion à l'agrandissement de Beograd. Il fallait aussi donner des grandes facilités en libérant les nouveaux bâtiments d'impôts pour rendre possible la construction des grands bâtiments d'habitation, ou que Beograd était très depourvu d'appartements.

Les nouvelles dispositions sur la construction furent pour la première fois publiées dans La loi des finances pour 1920—1921. Après ça on publia le Plan de régularisation, de différentes dispositions légales, et les projets du Règlement pour son application. Mais, de l'ensemble des travaux accompli, jusqu'à maintenant au point de vue des dispositions concernant la construction à Beograd il apparaît qu'on n'avait pas un plan et un programme fixes et établis, qui auraient permis de commencer de suite après la guerre un travail régulier pour l'aménagement de Beograd. A vrai dire on avait commencé par

la bonne voie en ouvrant un concours international pour l'établissement du plan général de régulation. Mais plus tard tout le travail fut poussé, et le Plan de régularisation ne fut pas publié à temps, tandis que pour la vieille partie de la ville on ne prit pas des dispositions suffisamment en accord avec les vues de l'urbanisme moderne. On a même permis la construction dans le centre de Beograd des bâtiments pour la spéculation, en ne tenant pas compte des exigences essentielles de l'hygiène, sans parler du confort des citoyens. Tous les essais d'engager la question dans une bonne voie ne pouvaient avoir du succès, vu le manque d'un plan d'ensemble et d'un programme de ce qu'il faut et comment il faut faire.

Maintenant, avec la nouvelle Loi sur les constructions, avec le Règlement pour son application et les Directives générales pour l'établissement du Decret loi et du Règlement des constructions, on a décidé comment il fallait faire et dans quel délai tous les travaux, prévus par la Loi sur les constructions, doivent être terminés. A ce point de vue il ne peut plus y avoir des erreurs, comme jusqu'à maintenant. Maintenant on doit faire un plan complet et général de régularisation de Beograd e le Decret-loi concernant son exécution. En même temps la Municipalité doit commencer l'établissement du Règlement des constructions, qui terminera le travail principal de la Municipalité sur la Loi des constructions.

Уређајни основи за Београд

— наставак —

У прошла два чланка донели смо излагања о најосновнијим питањима појединих зграда у граду, наиме детаље о јединкама које сачињавају град. Ми их нисмо све претресли, јер би тиме зашли много у стручна излагања. Исто тако постоји маса тих ситних питања, која су сваком културном човеку већ донекле позната. Свакоме су позната питања улазних врата, балкона, веранди и тд.; готово сви познају толико хигијену, да знају да помијаре не смеју бити близу бунара, да свињци морају на селу бити што даље од прозора собе где се живи преко дана, а стаје за стоку (где су дозвољене) да буду што топлије, због хладноће преко зиме итд.

Међутим, питања малих станова (шта је то најмањи стан?), питања зграда у врту (*garden city*), питања баштенских колонија, као и питања о стану уопште, многим нису позната и поред све њихове тврдње, да као културни људи знају много о томе. И ако ми у својим излагањима идемо дедуктивним путем, т.ј. од мањег ка већем, питање станова и зграда у врту оставићемо на послетку, јер налазимо, да се без претходног излагања социјалних и економских прилика у граду, не може говорити о њима.

Исто тако у техничкој страни уређења града, о улицама, трговима, парковима, о саобраћају, водоводу, канализацији, осветлењу, пијацама итд. говорићемо касније, кад претходно објаснимо саме градове као

Велика насеља

И ако је реч урбанизам, која означава науку о уређењу градова, нова — искуство је врло старо. Скупљање људи да заједно станују у једном граду је карактерна црта сваке цивилизације, која је доспела до извесног степена културе.

Теба и Мемфис у Египту, Нинива и Вавилон у Асирији, као Тир и Јерусалим, били су за време многих векова веома јака огњишта социјалне активности. Грчка историја показује да су се још у Периклово доба села „празнила“ и свет ишао у град, који је био магнет културног и социјалног живота. Римска цивилизација, коју нам је Виргил добро оцртао, привукла је била целокупни индустријски, политички и економски живот у један град — Рим. Један попис из 725 године који

је извршио Веспазијан Агрипа, показује да је Рим имао онда ништа мање него 1,300.000 становника.

Средњи век је по паду Римског царства био зауставио развој градова. Разлоге треба тражити у непрестаним инвазијама Варвара, у општој слабој безбедности и у сталним политичким трзавицама. Само су се развијали они градови, који су били на раскрсницама великих саобраћајница — путева, али им је егзистенција била везана поглавито за трговину, за њен развитац и опадање. Колико само има градова из Средњег века који су се почели тако развијати, да су били предмет дивљења, па су после нагло, због неке катастрофе: рата, пожара, епидемије или због промене правца пута који их је обишао, — нестали или изгубили сваки значај.

Могуће да у овоме и лежи сва разлика између средњовековних и нових градова. Први су имали неку привремену егзистенцију, док су садашњи градови врло стабилни и као да су обдарени неким законом сталног развитака. Ова промена у природи самога града произлази из економских разлога, који су потпуно изменили социјални поредак у граду.

Модерни град је производ индустријске концентрације и постепене замене мале индустрије и занатства у велики капиталистички регион.

Из историје видимо, да су богате класе, нарочито из разлога удобности и веза са осталим породицама, тражиле да станују у граду. Према проф. Брује-у, то је социјална чињеница, која сваком даном све више и више даје трговини са капиталом чисто урбанистички карактер.

Процват индустрије је својим развојем успео да су се градови нарочито почели развијати крајем 19 века. Довољно је само погледати статистичке податке из тога доба, па бити одмах изненађен наглим развојем градова. Град је постао нека привлачна сила за становништво чак и оних држава, које нису биле нарочито индустријске. Међутим, та привлачна сила која карактерише нове градове има извесну границу. У Средњем веку је развој градова имао једну нарочиту црту у том погледу. Јер, градови су били махом опкољени утврђењима и њихово проширивање се заустављало код тих зидина. У коли-

ко се становништво умножавало, у толико су зграде ишле у вис, улице се сужавале и слободне површине нестајале. У извесним случајевима та пренасељеност превазилазила је ређе случајеве из садашњих градова. А само у извесним случајевима зидало се изван зидова „extra muros“; ницала су предграђа, која су била остављена милости разних пљачкашких банди. При оваквом стању ствари није била могућа никаква подела градова на некакве зоне. Разне фабрике и творнице биле су у улицама где се иначе станује, улице су биле тесне, а уз сам Лувр у Паризу налазио се квартал са скитницама и просјацима. Власти као да су ишле на руку таквим приликама. Енглески закони из 1581, 1602 и 1630 године забрањивали су проширивање градова ван зидова. 1638 једна краљева наредба забрањује то за Париз и овако од речи до речи објашњава: „Многе личности које заступају перед, бациле су се у трошак и подигле су зграде ван зидова Париза. То само још више квари изглед града“. 1548 Хенрик II издаје едикт, по коме се забрањује позивање зграда у предграђима. Он је сматрао да развој предграђа иду „на рачун других градова и села из којих се иселавају многи грађани.“ „Многе зграде у предграђима служе за уточиште људи који рђаво живе, који пију, коцкају се и који желе да избегну полицијски надзор.“

Затим 1554, 1609, 1627, 1633 појављивале су се у Француској сличне забране. Једна уредба из 1638 одређивала је тачно „границе преко којих је било апсолутно забрањено изаћи.“ Али су се сви ти напори власти сударали са животним потребама. И поред њих градови су се ширили и предграђа изграђивала. 1664 краљ констатује да „извесне личности, не само што су прешле дозвољене границе у зидању, већ су упропастиле и почупале белеге, стубове и камене који су означавали ту границу.“ Луј IV тражи поново да се једном за свагда „заустави ширење тих предграђа пошто им се тачно одреде границе.“

Али већ од краја 17 века то ширење није било могуће да се заустави. Становништво Париза се увећава из године у годину и чак само племство иде у Версај и Сен Жермен. Има још једна уредба из 1728 године, која захтева понова „да се констатују границе предграђа преко којих ће бити забрањено свако подизање зграда све до суседног села.“ Наравно да се и ово изјавило. Случај са Букурештом је исто тако занимљив. 1798 Вода Хангерли дао је општини право да око Букурешта подигне ограде — плотове, изван којих ће бити забрањено изаћи. Уредба из 1832 наређивала је „да је забрањено изаћи изван садашње границе града.“ Али већ 1870 морало се попустити. Барон Осман, који је у ствари уредио Париз, констатује да „чим се неко обогати он одмах иде на периферију и зида вилу.“

У свима европским градовима, који имају добра транспортна сретства видимо исту сли-

ку. Лондонски центар се празни, Рим и Берлин исто тако проширују нагло своју периферију. Значи да се налазимо у извесном биолошком процесу. Градски организам, коме је претила угрушеност од пренасељености реагује на свој начин и иде ка периферији.

Другим речима, периферија града је или насеобина најсиромашније класе, или тежња богатих грађана за простором и тишином. У оба случаја је чињеница која је врло јака и која се не сме потцењивати.

Развијање Београда

Београд се развијао и широко по истим правилима. Он је исто тако као остали европски градови био спутавао разним зидинама, шанчевима, законима и уредбама да се не шири; подизање грађевина ван реона онога доба забрањивало се изрично, па је ипак живот био јачи и све те бране су морале пасти једна за другом. Нарочито у другој половини 19 века. Н. пр. по Закону о местима од 16 јуна 1866 тражило се да свака варош добије свој регулациони план и између осталог § 7 вели: „По овако одобреном плану имају се вароши и варошице развијати и мимо тог плана неће се смести куће и друге зграде подизати.“ Затим § 8 каже: „... ни у ком случају не сме се мимо одобреног плана варош и варошица ширити ни распростирати.“ А § 9 истог Закона додаје: „Ако би когод правно куће и зграде ван вароши, која је утврђена регулационим планом, па на опомену полицијских власти не би од тога одустао, или не би подигнуту зграду срушио,“ полиција ће му то порушити. Од овога се изузимају летње куће. Распис Министра Пере Велимировића из 1889 год. објашњава, да се ван реона никако не сме допустити зидање. Међутим, 10. јуна 1892 Народна скупштина преноси на Општину регулациони план Београда, који је дотле био под Мин. Грађевина.

Кад је сад Београдска општина била стављена пред чињеницу, да се и поред свих тих закона и наредби град шири, да се периферија подиже, немоћна да сама што предузме, питала Мин. грађевина за мишљење и савет шта да ради са зградама ван реона. Ево како је Министар одговорио, а истовремено ево и доказа, да се код нас још онда имало пуно смисла за правилно решавање урбанистичких питања. Пошто се увидело да се Београд не може опасати неким појасом ван кога се ни једна кућица не сме подићи, ма да су оне и поред забране ницале врло брзо, а с друге стране пошто се приметило да виле („летње куће“) баш толико не руже тај простор ван граница грађевинског реона, хтео се направити неки компромис. Акт вели:

Суду Београдске општине

На молбу те општине А.Бр. 3826, од 16 априла пр. год. да протумачим и обја-

ним § 9 Зак. о местима у Србији, пошто је предмет проучен у Министарству, упутио сам на мишљење Грађевинском савету.

И Грађевински савет, после свестраног проучавања, предао ми је свој извештај са мишљењем и предлозима који гласе:

Решењем господина Министра од 17 јуна пр. год. Бр. 3460, упућена је Грађев. савету на оцену и мишљење молба Суда општине београдске, којом моли да му се објасне прописи § 9 допуне Закона о местима, односно давања службених исказа за подизање зграда ван варошког реона, пошто самим законом није прописано никакво мерило, кога би Суд општински могао узети за основу при давању свога исказа.

Питања која је поставио Општински суд ова су:

1) Колики треба да је простор на коме се жели да подигне летња кућа?

2) Колико треба да је удаљено од вароши место на коме се таква кућа хоће да подигне?

3) Да ли треба да је такво место ограђено и засађено и чиме. Исто тако и за зграде по баштама и виноградима законом није означено: а) величина простора, б) даљина од границе вароши и в) чиме треба да су баште засађене?

Грађевински савет проучио је ова постављена питања и мишљења је, да би на њих требало овако одговорити:

1) На питање: „Колики треба да је простор на коме се може да подигне летња кућа за уживање?“, Грађевински савет даје овакав одговор:

„Само на овим местима, чија је површина бар 2.500 м², допушта се подизање летњиковца, а од те површине не сме бити под зградама, било главним или споредним, више од једне десетине.“

2) На питање: „Колико треба да је удаљено од границе вароши место на коме се хоће таква кућа да подигне?“, Грађевински савет даје овакав одговор:

„Свако место ако има 2.500 м² па и више, а лежи ван граница вароши Београда — које су овде реонске улице — може се употребити за подизање летњиковца, с тим, да даљина од ма које зграде у том летњиковцу до најближег пута не сме бити мања од 5.00 метара.“

3) На питање: „Треба ли да је исто место ограђено и засађено и чиме?“, Грађевински савет даје овај одговор:

„Према реонским улицама и путевима, место мора бити ограђено ради сигурности саобраћаја. Исто тако мора се и засадити, пошто има да служи подизању летњиковца, но чиме ће се засадити, као и

да ли ће се морати оградити од суседа, то је ствар сопственика.“

4) На питања, која се односе на зграде по баштама, виноградима и величини простора њиховог, Грађевински савет даје овај одговор:

„Свако место које је подесно за подизање башта и винограда, може се за то и употребити, нити му се има одређивати величина. Свака зграда која долази у башту или виноград, а служи за употребу баштенску или виноградску, мора бити удаљена од најближег пута најмање 5.00 метара. И свако место ван реона може се употребити за башту или виноград, а чиме ће бити засађено, ствар је сопственика.“

Зграде за становање по баштама и виноградима не смеју се зидати на плацу мањем од 1.000 м² и не смеју покривати више од 50 м² површине.

За подруме, стакларе и друге економске грађевине може се употребити онолико простора, колико потреба захтева.“

Усвајајући овај извештај шаљем га Суду и препоручујем му, да се по истоме управља и поступа.

Министар грађевина,

Влад. Тодоровић, с. р.

★

Београд се ширио и даље. Питање периферије ван реона који се из године у годину померао, остајало је непрецизирано. Једна уредба од 25 јуна 1921 године гласи: „Грађевине, које се затекну на простору ван грађевинског реона града Београда, а нису летње куће, индустријска предузећа, општинске или државне грађевине, не могу се од дана ступања на снагу ове Уредбе оправљати нити доправљати, ако та доправка или поправка мења величину или облик грађевине, а по истеку 10 година имају се порушити сасвим. Одступање може бити само ако ове грађевине према новој регулацији нису ван исте и ако грађевина одговара условима Грађевинског закона за град Београд“ (1).

Из приложеног плана се види како се Београд ширио од 1867 па до данас. И поред забрана да се не зида ван реона, уместо да нове зграде недозвољено подигнуте буду уклоњене, реон се померио и њих захватио у себе. А 2 октобра 1929 године законом је померена и граница атара. Питање насеља ван грађевинског реона опет је остало нерешено. Грађевински одбор је кочио колико је год могао подизање грађевина ван реона. Није било законске основе, Одбор се позивао да не може давати одобрења за подизање зграда без протокола регулације, тј. сматрао је, да се само може дозволити зидање у оним улицама, за које су разрађени детаљни планови, на основу којих се могао добити протокол регу-

лације. А како за периферију није било разрађених планова, то је држао да му је овако тумачење добро дошло. Али, урбанизација је све јача и јача, грађани траже одобрења, граница реона на плану немогућа је да застави ширење града. Тако је Мин. грађевина морало да направи компромис и да реши (предмет: Чеботарев), да се може одобравати зидање и ван граница реона уз захтев да Општина стави интабулацију на имање (према § 116/2 новог Грађевинског закона), да сопственик не би могао тражити накнаду штете у случају неповољног по њега просецања нове улице, по новом пројекту проширења реона.

Ширењу Београда и стварању предграђа потпомогла је још, сем његовог природног нагона, и једна чисто административна околност. Док је Општина забрањивала подизање зграда ван грађевинског реона; док је и сама Хипотекарна банка посредно то спречавала не дајући зајмове на имања која немају регулационе линије; док су малопре наведени законски текстови тражили стриктно придржавање за зидање у границама реона одобогеног плана, — докле је сама граница атара била веома уска, па су предграђа спадала под туђ атар, под подручје других општина. Да су границе београдског атара биле проширене много раније но 1929 године, вероватно да би данас предграђа изгледала мало drukчије по свом регулационом распореду. Број зграда приближно би био исти, можда нешто мањи, — због већих административних процедура око зидања, људи би се теже одлучивали на исто. Али ипак град би се ширио по својој економској логици. Околност пак, да су предграђа била атару других сеоских општина, које нису имале регулациони план, потпомогла је само неуређеном и ружном развоју тих предграђа. Најбољи доказ за то је околнина „Цветкове кафане“ на крају Краља Александра улице.

Сеоске околне општине биле су ипак осетиле да не могу допустити тако нагло развијање зидања и упућивале су грађане, у недостатку своје техничке канцеларије, на технички одељак среза-врачарског, који је, немајући у рукама регулационе планове, наравно лутао. Не свативши значај и пр саме Краља Александра ул. он је допустио да се она сузи у свом горњем делу; срески инжењери су излазили на терен и давали линије за зграде. Трговачка улица на Чукарици је исто тако регулисана од стране среза, док су почетак и основе регулације и парцеларије Дедиња ишле преко Бањичке општине и т. д.

Али законски текстови су увек подвлачили, да се не сме зидати ван реона регулационог одобогеног плана. У ствари ти текстови су добро мислили и замишљали, да ће регулациони планови моћи предвидети тачно докле ће се град проширивати. Преко те крајње границе требало је по њима назначити један чист за-

штитни појас, на коме се не сме зидати. Оваквом забраном се ишло на то, да се град што више изгради, сконцентрише, па тек онда, ако је потребно, да му се касније још више прошири реон. Слично схватањима Скопљанске општине, која су и данас тамо заступљена.

Искуство и историјат развојка свих градова показује да су те, привидно оправдане мере, врло неуспешне. Данас се сматра да су те зоне поп *oedificandi*, т. ј. заштитне зоне, до друге вароши или села на којима се не сме зидати, и сувише драконске мере, које обично бивају изигране, пошто развој градова више зависи од стицаја социјално-економских прилика у њему, него ли од техничког прописа његовог изграђивања.

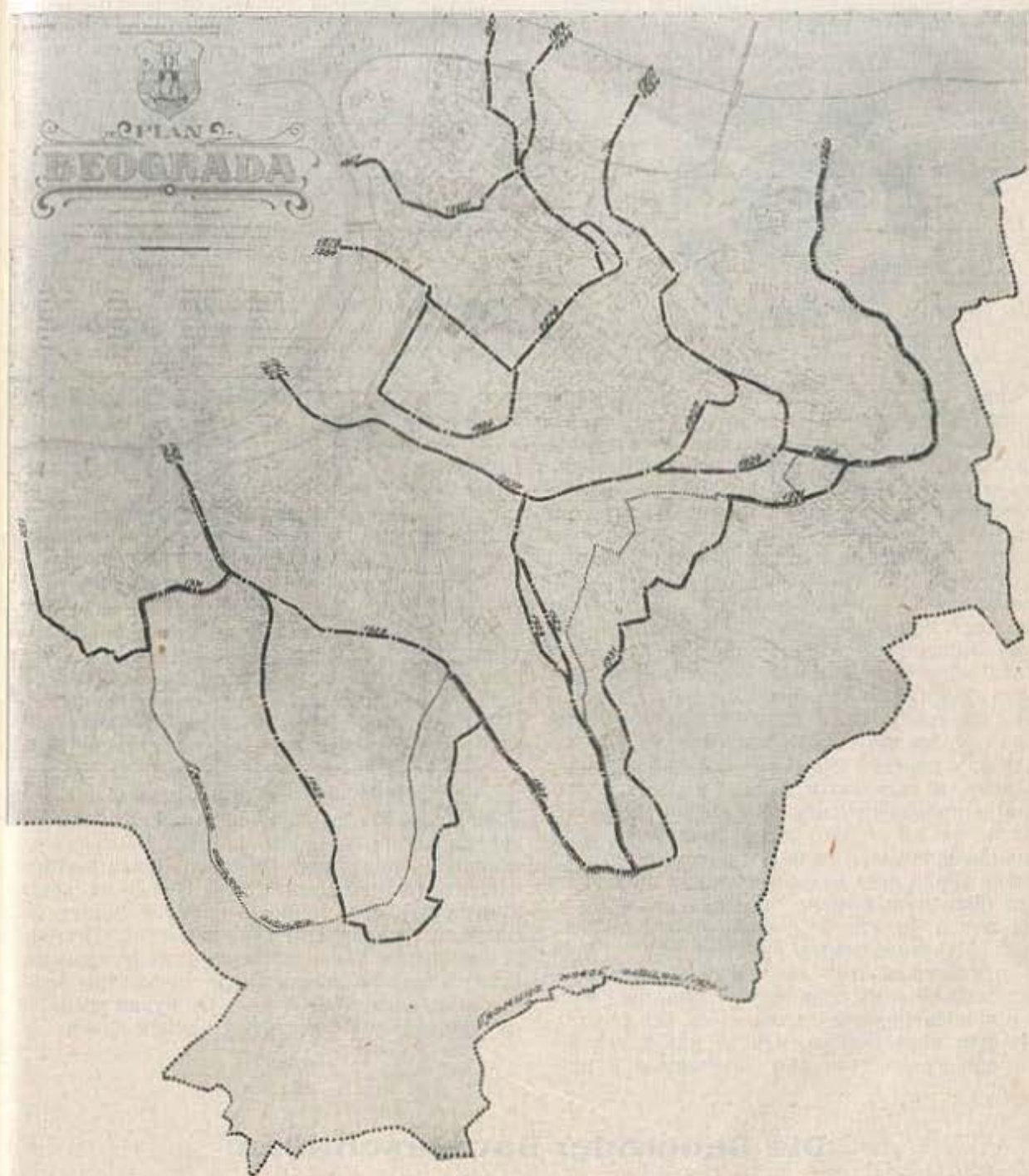
Ако су економски услови у граду такви, да се он нагло повећава и развија, не постоје технички закони, који ће му одредити тачне границе. Схвативши исправно ову чињеницу, наш нови Грађевински закон није ни унео у своје параграфе захтев, да се око градова ствара таква огромна зона поп *oedificandi*, већ је напротив допустио (§ 5 чл. 4) да се уредбом може одредити и начин подизања грађевина и ван грађевинског реона и заштитног појаса.

Међутим, не треба погрешно схватити да градови не смеју имати планове, који ограничавају њихов развој, који не означавају границу грађевинског реона у циљу што бољег изграђивања захваћеног дела. Ми смо истина доказали, помоћу историјских података, да се ширење града не може зауставити. Али, ако смо са једне стране немоћни да га заустављамо — посао који би се сигурно изјавио — ми нисмо без сретстава да прописемо начин његовог ширења. Један од најважнијих задатака урбанизма је у тражењу тога начина. У почетку се сматрало, да је довољно простудирати демографске податке, уочити инерцију са којом се један град шири, па пројектовати око садањег насеља концентрично сплет улица, чији би се блокови напунили зградама од данас па за 50 година. Сматрало се, да је тиме проблем решен и да је град проширен, предвиђајући ствари за 50 година у напред. Разматрање предграђа дало је сасвим друге идеје. Приметило се, да свако предграђе већ има свој извесан центар, језгро, свој сити и да, нарочито ако је теренски доста удаљено од центра града а саграђено ипак у zgodним везама, претставља у ствари извесан сателит-трабант великог града, од кога оно зависи. Стапање његово са великом градском масом захтевало би, да се цео слободни простор између њега и града изгради и да се све насели. Кад се узме у обзир да хигијена тражи што више зеленила за градове, онда је појмљиво што се убрзо одустало од намера да се град шири у концентричним круговима, већ се дошло на идеју да град треба да се проширује, али на сателитски-трабантски начин. Т. ј. предграђа улазе у оквир регулацио-

ног плана, али су везана са градом само главним артеријама. Међупростор је зеленило, или заштитни појас.

Ебензер Ховард, а доцније арх. Уивин, применили су је сјајно у Енглеској. Штокхолм у Шведској је просто класичан пример. У Не-

Ширење београдског грађевинског реона од 1867 године до данас (1932)

Нова насеља

Све европске уредбе новијег датума заступају тај нови систем. Идеја потиче из самог живота, из самог стицаја околности. Сер-

мањкој архитект Таут пројектује тако Магдебург, арх. Мај Бреславу а арх. Вулф Дрезду. Познати арх. Јанзен пројектује Анкару, па чак саме градске квартове ставља као трабанте, одвајајући их ужим заштитним поја-

сима, који се некад сузе и са каквим широким булеваром засађеним богато дрворедима. Амстердамски конгрес градова 1924 године доноси резолуцију: „Да не треба желети центрифугално проширење градова, већ треба заступати идеју о трабантном систему“. А емблем — значка Савеза градова претставља град окружен сателитима-трабантима.

Наш Грађевински закон не прецизира баш захтев о трабантном систему, али се по неким параграфима да закључити да се то жели озбиљно. § 17 говори о заштитном појасу и вели: „Под заштитним појасом разуме се појас земљишта, који се не сме насељавати. На том појасу имају се одржавати постојеће и подизати нове шуме и зеленила... Заштитни појас не мора се одређивати у местима, где је услед теренских или других препрека немогућ“. Док § 5/4 вели да „се може одредити и начин подизања грађевина и ван заштитног појаса“. То значи да трабанти код нас нису забрањени ван заштитног појаса и да ће се, с обзиром на нова схватања о урбанизму пројектовати и радити.

Још у почетку смо поменули да градови у 19 веку, и ако имају услед развоја индустрије, привлачну силу за грађане своје земље, и ако им се број становника стално увећава, та привлачна сила у односу на сити, на центар града, има извесну границу. Кад би та сила била перманентна, стална, онда би се још могло рачунати концентрично ширење града. Међутим, центар града се засити, дође до пренасељености, саобраћај се загуши и свет се склања на периферију. Али, овог пута не у концентричним прстеновима, већ се стварају или нова насеља, или се иде у већ почета предграђа. Ако ово потпомогне и про-

јекат за регулациони план, трабански систем се за час оствари.

Шта су везе трабаната са градом? Велики приступни путеви, који су истовремено као неки пишци, и који се пружају као такви и ван предграђа.

Дакле, модерни урбанизам заступа идеју трабантског система и правилно тумачење нашег Грађевинског закона га потпуно допушта. Није потребно говорити да идеја о заштитном појасу има двојак смисла: у складу је са хигијеном, јер је заштитни појас сан у зеленилу и потпуно допушта стварање трабаната (§ 5/4). Сем тога, зауставиће на почетку своје границе неуредно ширење великог града.

И Београд је у том погледу врло занимљив. Он ће се врло лако дати прилагодити интенцијама Грађевинског закона. Одређеном границом ширег грађевинског реона почеће заштитни појас, а изван њега трабанти: Чукарица, насеље Раковица са индустријом авијона (Железничка колонија?) село Бањица и ново пројектовано насеље иза Лаудановог шанца до Вишњице. Да је Закон дошао раније, могло је да уђе у трабанте и предграђе Краљице Марије, па и предграђе Војводе Степе.

Овако ће, изгледа, предграђа која су се створила дуж приступних путева, Крагујевачког и Авалског, морати ући у шири реон.

Приложени план Београда показује, да се он у свом првом стадијуму наглог развика, т. ј. у добу док је центар имао неодољиву привлачну силу, развијао концентрично. Улаз Дедиња у грађевински реон наглашава већ трабант; види се да концентрична зона није правилна. Међутим, то је истовремено знак да се привлачна сила центра постепено гаси.

У складу са намерама новог Грађевинског закона и у складу са новим схватањима о урбанизму, Београдска општина ће зауставити својом новом уредбом ширење Београда по старом концентричном начину. Брана ће бити заштитни појас. Али, то не значи да ће се тиме зауставити ширење града у опште; то би било, видели смо већ, немогуће. Него ће се прописати начин ширења, што је врло могуће, а тај ће начин бити трабански. Како Закон то прописује и како Општина треба то да спроведе, биће говора у идучем чланку.

— Наставиће се. —

Die Beograder Bauvorschriften

Architekt Drag. M. Popovitsch

— 3 —

Im dritten Teil des Artikels werden die grossen städtischen Siedlungen besprochen. An Hand einiger Beispiele aus der Baugeschichte moderner Grosstädte, wie z. B. Paris und Bukarest,

weiss der Verfasser nach, dass die Entwicklung und der Ausbau dieser Städte die Folge einer wirtschaftlichen Logik ist, gegen welche mit technischen und gesetzlichen Bestimmungen

nicht aufzukommen war. Selbst physische Begrenzungen — die mittelalterlichen Stadtmauern — konnten ihre Ausbreitung nicht aufhalten. Allen Verboten zum Trotz dehnte sich die Stadt aus und vergrösserte ihre Peripherie. Die Ausbreitung von Paris wurde von den Königen ausdrücklich verboten und doch verlegte selbst der Adel seine Wohnsitze in die Umgebung der Stadt.

Die Entwicklung von Beograd ist in dieser Beziehung auch sehr aufschlussreich. Auf nachfolgender Skizze lässt sich seine Entwicklung von 1867 bis heute verfolgen.

Wie in anderen europäischen Städten, gab es auch in Beograd verschiedene alte Texte von Bauverordnungen, laut welchen das Bauen ausserhalb der Grenzen des Bebaugplanes verboten war. Doch ist ersichtlich, dass sich die Bebauungsfläche trotzdem ständig vergrösserte. Die unaufhaltsame Bautätigkeit in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts kannte keine Hemmnisse.

Im wissenschaftlichen Urbanismus kam daher die Anschauung zur Geltung, dass es unmöglich und auch gar nicht wünschenswert sei, die Ausbreitung der Städte durch verschiedene Texte und Vorschriften abzdrosseln. Die Aussparung grosser unbebauter Flächen, (*non oedificandi*) wie bisher gehandhabt, betrachtet man heute als unangebracht. Deshalb wird jetzt nicht mehr die Ausbreitung der Städte verboten, sondern man

beschränkt sich bloss darauf, die Art und Richtung ihrer Ausbreitung vorzuschreiben. Aber nachdem möglichst grosse, freie Flächen aus hygienischen Gründen doch erforderlich sind und man auch bemerken konnte, dass sich die Städte nicht mehr ganz konzentrisch ausbreiten, weil die umliegenden Vorstädte sich mit ihren eigenen kleinen Zentren zu entwickeln begannen, gelangte man schliesslich zu der Ansicht, dass die Ausbreitung der Städte eigentlich als Ausbreitung ihrer Vorstädte aufzufassen sei. Auf diese Art bildet sich zwischen der Altstadt und den sie umgebenden Vorstädten ein grüner Gürtel, die sog. „Schutzzone“, wobei sich die Vorstädte mehr oder weniger selbstständig entwickeln und in ihren Verhältnis zur Grosstadt als Satelliten oder Trabanten betrachtet werden können. Der moderne Städtebau bietet viele Beispiele worin diese Idee durchgeführt worden ist, welche noch die gute Seite hat, durch den Schutzgürtel die innere Stadt zum vollkommenen Ausbau zu zwingen.

Im neuen jugoslawischen Baugesetz ist für Stadterweiterungen das Trabanten—Satelliten—System nicht ausdrücklich gefordert, doch lassen einige Paragraphen (§ 3/4) darauf schliessen, dass dieses eigentlich gewünscht wird. Die neuen Bauvorschriften für die Stadt Beograd werden also voraussichtlich ganz in diesem Sinne gehalten sein.

Слободан Ж. Видаковић,
референт за штампу и туризам о. г. Београда

Проблеми исхране Београда

II

Питање исхране спада у ред најзначајнијих комуналних проблема. По својој еминентној вредности и актуелности, оно је прво и основно питање комуналне политике већих градских агломерација.

Када ово тврдимо ми се не поводимо за наивним дедукцијама, које су и многе велике умове навеле на смешне и чудне закључке.

Ми се нећемо кретати у омађијаном кругу таквих мишљења. Када тврдимо да од снажне, јефтине и рационалне исхране зависи највећим делом здравље, привредни просперитет и култура грађана, ми тврдимо једну очевидну истину.

Може ли да буде здрава код грађана, који се рђаво хране?

„Храна по београдским народним кујнама не познаје принципе калоричне и витаминске исхране. Тамо се трпају јаки зачини који само изазивају неутољиву жеђ... Тако се ствара илузија о идеално напуњеном стомаку. То значи подготављивати место за долазак туберкулозе”. (Д-р П. Ђорђевић у расправи „Туберкулоза и београдске радионице”).

Наш свет још незна шта је то добра и рационална исхрана. Једна несрећна пословица, поникла у дане нашег још примитивног живота, и данас се сматра као образац мудрости у народној исхрани. Та пословица гласи: „Од чега сит од тога и дебео!”

У ствари ништа нетачније од ње. Човек се може најести и лишћа, чак и земље (болесни појави геофагије) али од тога неће бити нико и никада сит.

За одржавање организма, за попуну утрошеног телесног градива, за стварање ратне енергије и топлоте, потребно је сваком људском бићу довољна количина: беланчевине, угљених хидрата, масти, минералних соли и витамина.

Само она свежа храна у којој има тих хранљивих елемената, довољна за попуну дневних утрошака и за стварање неопходних резерви, сматра се по науци као рационална храна.

За галорне физичке раднике уз њу се мора додати и један знатан вишак калоричне хране т. ј. угљених хидрата и беланчевине, пошто

је калорична храна њима потребна у много већој количини, него другима, који не раде напорне послове!

Док је за сваког одраслог човека неопходно потребно да у свој организам унесе дневно од 95—105 гр. беланчевине, без обзира на тежак, лак или никакав рад, дотле потреба за калоричном храном зависи од величине рада и утрошка телесне топлоте. Док је за телесне раднике потребно око 5000 калорија дневно, дотле је за оне, који не раде тешке послове, довољно 2500—3000 калорија, дакле пола, па чак и испод половине.

О тој важној околности мора социјална медицина и комунална политика да воде строгог рачуна, јер ми имамо у држави око 82% тешких, напорних физичких радника: земљорадника, градског пролетаријата, занатских и рударских радника итд. А смањивање код њих те калоричне хране из дана у дан изазива непрекидну, сталну и постепену дегенерацију организма, слабљење до исцрпљености, што се врло рђаво рефлектује и на општи привредни биланс и на расну хигијену.

Само правилна исхрана може да обезбеди опште здравље. Ово се не може схватити буквално, јер високи здравствени стандард зависи тако исто од исправности стана, чистоће, опште профилаксе, једном речју од целокупне социјалне медицине. Али храна у свему томе има најпресуднију улогу. Један наш истакнути економичар, г. д-р П. Ђорђевић, вели: „прве предстраже против туберкулозне инвазије треба подићи на нашим тржиштима”.

Од рационалне исхране зависи великим делом и опште стање криминалитета и правног поретка у друштву. Јер, кад се одбију злочини из афекта и наследног оптерећења остаје преко 70% злочина којима је крајњи узрок у беди и рђавој исхрани. Из свих тих разлога проблем исхране морамо ставити на

* Дневна храна за попуну просечно 4000 калорија и 100 грама беланчевине износи по физиолошкој науци:

150 грама масти,
500 грама хлеба,
650 грама поврћа,
50 грама шећера,
250 грама меса,
300 грама воћа.

прво место у свој комунални програм. Правилно, здраво и јефтино снабдевање наших градова храном, то је здравствени спас њиховог становништва.

* *

Да сада, у кратким потезима, илуструјемо каква је углавном храна београдског становништва.*

Београд са витаминском исхраном стоји најочајније. Витамин — који играју једну од најсудбоносних улога у исхрани човека — има највећма у воћу, поврћу, јајима, бутеру, млеку, а то су намирнице које и према скупоћи својој и према нашем изопаченом укусу — највећи део београдског становништва не троши или никако, или врло мало. Према једној укореењеној заблуди, огроман број наших одраслих грађана, припадника широких народних маса, још и данас сматра, да су млеко, јаја и воће за децу а за људе само — вино и печење!

Витамини су још недовољно испитани.

И у колико се зна о њима, а зна се већ доста, више се зна о штетном утицају хране, која их не садржи, него о њиховој колосалној улози и још неоткривеној мистерији њихове моћи у тајанственом физиолошком процесу човековог напретка.

Храна, која не садржи витамине, изазива скорбутна и рахитична обољења, слаби организам, не снажи кошчани и мишићни систем и, једном речју, води општој дегенерацији тела и његових функција.

Пробе чињене на животињама, храненим храном без витамина, увек су доводиле до слабости, парализе и на крају до угинућа. Али ако им се пре угинућа, чак у крајњој исцрпљености, да мало витаминске хране, оне се брзо опорављају и дижу.

Те витаминске хране, београдско становништво, посматрано као целина, у најповољнијем случају уноси мало и недовољно.** Изузетак чине они који су материјално боље ситуирани и боље упућени у најновија научна открића о рационалној исхрани. А тих је једва 20% чак и међу онима који би могли, према својим материјалним сретствима, да се рационално исхрањују.

* Види нашу студију „Апровизациони проблем“, (у збирци „Наши социјални проблеми“ — издање Геце Кона. 1932 г.), у којој смо извели врло обилан материјал, нарочито статистички и анкетни о квалитетима исхране Београда.

** Оно тврђење најбоље се илуструје статистиком наглог опадања потрошње поврћа, које се тако изразито манифестује код београдског становништва у току последњих година:

год.	кг.
1923	186,5
1925	126
1927	116
1929	100
1931	95

и т. д.

*

Месо са гледишта калорично-беланчевинасте исхране долази, поред хлеба, у најважније намирнице београдске исхране. Не улазећи овде у испитивање колико је исхрана месом рационална при бољим социјалним приликама, месната се храна мора примити као добра и неопходна храна за телесне раднике, и нарочито за садашњи социјално-економски режим.

Међутим, потрошња меса у Београду све већма опада. То је непобитан и утврђен факат.

Задржимо се само на службеној статистици:

1911 год., за Београд од 65—70.000 становника, утрошено је:

јагањаца	37.000
говеди	9.000
прасади	1.200

1926 год., за Београд, од 200.000 становника, утрошено је:

јагањаца	40.000
говеди	15.000
прасади	3.000

Пошто је Београд из 1926 год. скоро три пута већи од Београда из 1911 год., то би требао у 1926 год. да потроши сразмерно:

јагањаца	100.000
говеди	30.000
прасади	5.000

Значи, да је Београд за 15 година три пута повећан, али у погледу утрошка меса није се појачао ни са 15%. Овде није узето у обзир, да је један део стоке донесен у Београд у закланом стању. Но, кад се и тај вишак дода, ипак је исхрана Београђана месом у сталном и великом опадању. Најзад, тај се појав потврђује још верније овим документом службене статистике: на једног Београђанина долазило је у годишњој потрошњи меса:*

год.:	количина:
1895	116 кг.
1929	42,7 кг.

Ми немамо ни потпун, ни тачан статистички материјал. Али из онога што се има, и што је проверено и допуњено студијама, очевидно се види, да исхрана нашег становништва меснатом храном опада из дана у дан! Кад је већ реч о нашој комунално-привредној статистици, сматрамо за дужност да учинимо ову примедбу: Наша се статистика уопште рђаво прикупља; комунално-привредна тек најгоре. Отуда се, често пута, доносе рђави закључци. На такву се статистику — па макар она била и званична — не смемо много ослонити без упоредне студије и проверавања. Ево једног случаја, где се на основу овакве статистике дошло до скроз погрешних закључака. На једног становника Београда, тврди се, дошло је у 1924 год. 10 ли-

* Види чланак „Исхрана Београда у 1929 год.“ — „Београдске општинске новине“ — стр. 911/1930 г.

тара попијене ракије и 55 литара пива, док је у 1928 години та количина ракије опала на 7 литара а пива на 36 литара. Како је криза у 1928 год. тек била у почетку значило би, да је београдски свет почео да се растржењава и да је у том правцу направио завидан прогрес, далеко већи и од Пољске државе, која има закон противу продаје алкохола и по коме је закону овлашћена свака општина да суверено одлучује, хоће ли у своме атару забранити или дозволити продају алкохолних пића. У ствари биланси многих наших пивара показују за 1928 год. годишњи пораст од 16%.

Ето, тако би нас један погрешан закључак, заснован на погрешној комуналној статистици, тренутно испунио радошћу.

Код нас на једног становника долази 42 кгр. годишње утрешенога меса. У Немачкој, која увози месо, та је потрошња много већа и износи 52 кгр.

Зашто се Београдско становништво рђаво храни, недовољно храни, нерационално храни?! Томе је на првом месту узрок претерана и ненормална скупоћа живота. Главне животне намирнице: месо, хлеб, млеко, маст, воће и поврће несразмерно су скупи и према својој пијачној цени, а нарочито у односу према дневној заради просечног београдског грађанина. При том, ове су намирнице последња три месеца поскупеле од 15—25%, што претставља један забрињавајући појав у исхранбеним приликама Београда.

Направићемо једну анализу просечног буџета радника и малог чиновника београдског. Њихова месечна примања могу се узети као просечна примања свих економских малих грађана Београда*:

* Једним ранијим прорачуном на основу значајних докумената (види нашу књигу „Наши социјални проблеми“ — стр. 159—160) утврђено је да Београд има:

око 9500 породица са просечним месечним приходом испод 1.000 динара;
око 20.000 породица са просечним приходом од 1.000—1.800 динара;
око 13.200 породица са просечним приходом од 1.800—2.500 динара;
око 8.400 породица са просечним приходом од 2.500—3.000 динара;
а свега 8.600 породица имају преко 4.000 динара, односно довољно или више од минимума.

Прорачун прихода Београђана према порезу у 1930 год. даје исту скалу: било је 13.200 Београђана са просечним приходом до 800 динара месечно; око 48.000 са приходом до 1.500 динара; око 9.000 са приходом до 2.000 динара; 15.100 са приходом до 3.000 динара; и 18.300 са приходом преко 3.000 динара. Данас је сигурно ова сразмера месечних прихода београдских грађана много нижа и жалоснија, јер је 1930 год. претстављала тек почетак ове тешке економске кризе, која данас и Београдом царује!

Подјавио се понова: Београд се има сматрати, као град економски малог човека, град сиротиње, те се због тога и социјална политика Београдске општине има да води у смислу њених потреба, у духу њених животних интенција. У овом случају: у смислу једне социјално најдоследније апроприационе политике!

	мес. зарада:	стан:	храна:	огрев:
мали чиновник	1200—1400	600	550	150
радник квалификован	1000—1200	500	500	100
радник неквалификован	600—700	250	400	?

Значи, да им целокупна зарада одлази на најбеднији стан, још беднију храну и недовољан огрев. Последњој категорији, за огрев не остаје ништа, или тачније речено, он се набавља као и све остале неопходности (лекови, трамвај итд.) на штету и иначе оскудне исхране.

Ниједном од ових социјалних редова не остаје ништа на одело, обућу, постељно и телесно рубље, лекара, књиге, позориште и уопште духовно и културно усавршавање. А може ли се тек са тако бедном платом да издржава и храни породица, да се хране, подижу и школују деца? Више је него јасно да се не може, и у свима таквим многобројним случајевима породица хронично гладује у некој мемљивој и мрачној изби! Зато је 90% београдске школске деце инфидирано туберкулозом.

Па ни за такав ропски живот и сталну хроничну глад, зарада огромне већине београдских грађана није довољна! Чиме се те празнине допуњавају? Или још већим трпљењем, скотским трпљењем и тупом резигнацијом погаженога човека, али гордог у своме личном и породичном страдању, или корупцијом, криминалом, и проституцијом!

Добра и довољна храна не сме да једну породицу стаје више од 40% од свих њених прихода, а стан највише од 15—20%, јер чим они пређу ту крајњу демаркациону линију, животни стандард срушава се испод тачке мржњења.

Према томе, идеалан породични буџет једне просечне београдске породице од четири члана, са приходом од 2000 динара месечно*, (занатлије, чиновника општинског и државног, слободне професије и тд.) имао би да буде овакав:

намена:	процент	сума:
стан	15%	300
храна	40%	800
одело, обућа и рубље	10%	200
културне потребе	10%	200
огрев	6%	120
осветљење	2%	40
лекар, лекови и осиг.	5%	100
саобраћајна сретства	7%	140
за штедњу	5%	100
А у ствари данас се распоређује овако:		
стан	40%	800
храна (али према скупоћи и ценама исте довољна само за хронично изгладњавање)	35%	700
одело, обућа и рубље	15%	300
огрев	10%	200

* Према данашњој скупоћи живота, нарочито животних намирница, одговарада би као просечна плата или приход месечна сума од 3500 динара, док је он далеко и испод суме од 2000 динара.

Према томе, једној просечној београдској породици стално, из месеца у месец, апсолутно недостају свака новчана сретства за довољну исхрану, за духовно усавршавање и културне потребе, за попуњу одећа и рубља, за лекара и лекове, осигурање и бању, за саобраћајна сретства (аутобус и трамвај), за деčју школарину и т. д. Другим речима, недостају им могућности да воде чак и најскромнији живот, јер заиста не може се узети да је пуц човечји живот: полумрачни стан, недовољна храна и нешто одећа. То је једва нешто више од псећег живота!

Плате свих београдских чиновника, и државних, и самоуправних, и пензионера, и осталих нижих службеника — све су до сада претрпеле неколико осетних смањивања, често и до 20%, али живот у Београду није ни за 5% постао јевтинији! Још за оне који кувају код куће, бар се нешто мало осећало падање цена животних намирница (и ово је важило до пре месец два дана, од када су животне намирнице опет почеле да нагло поскупљују), али за огроман број нежењених и неударних чиновника и чиновница, уопште грађана и грађанки, ни за један „промиле“ живот није појевтинио.

Цене животних намирница морају да

буду у пуној сагласности са величином плата и надница огромне већине београдског становништва, и ни у ком случају не смеју прелазити тај ниво. О томе морају да поведу најстрожијег рачуна сви надлежни фактори, а на првом месту Београдска општина. Док се та хармонија односа између цена животних намирница и величине плата и надница не успостави — питање скупоће и апровизациони проблем сећи ће и даље свом својом оштрином сиромашни београдски свет.

Како у Београду има 85% економски слабих грађана, то се ова оскудица и страховито низак стандард живота показује као опште обележје економске ситуације београдских грађана.

Из тога избија више него очевидно, да се свима позваним и меродавним круговима намеће неодложна потреба, да из ове врло тешке ситуације извуку своје грађане што пре и што потпуније.

Београд не сме још дуго да остане са незавидном славом једне од најскупљих вароши у Европи у погледу станова, огрева и одећа; још мање сме да има тужну репутацију града у коме се свет најгоре и најнерационалније храни, а туберкулоза суверено царује као какав азијски сатрап.¹

Квалитативна садржина утрошених животних намирница
у Београду од 1924—1931 године²

Године	Количина хране (без хлеба и кланче- ног меса)	Белан- чевине	Маси	Угљених хидрата	Калорија	По 1 становнику	
						Калорија годишње	Калорија дневно
	Нето тона	Килограма			Милион јединица	јединица	јединица
1924	47.190	2,416.084	2.932.843	11,774.108	86.771	510.977	1424
1926	51.771	2,703.345	3,261.107	11,665.605	89.282	487.108	1334
1928	54.943	2,789.507	3,674.351	11,889.289	94.354	445.476	1220
1930	50.761	2,700.333	3,471.413	17,197.505	97.588	408.039	1108

Криза и апровизациони проблем стоје данас у тесном корелативном односу. Питање скупоће живота мора се упоредо расправљати са решавањем апровизационог проблема. Ангажман државе и општине у тој акцији мора да буде брз и координиран. Читав сплет социјалних реформа, мањег и већег

обима, неизбежно су везани за решење горњих проблема. Са многим сталешким предрасудама мора се храбро раскинути. Н. пр. однекуд се сматра да ни општина ни држава не треба да се мешају у апровизациони проблем, најмање тек да у режији својој отварају предузећа за регулисање цена или орга-

¹ Прорачунавајући исхрану Београда у 1929 г. — а она је била и релативно и квантитативно боља од оних последњих година за преко 20% — утврдили смо провереним цифрама хронични мањак у потрошњи према потребноме минимуму за исхрану 23,8% или — другим речима — да је Београд 1929 год. потрошио хране за 172.314 становника, а да му је недостајало хране — рачунски говорећи — за 53.615 становника! Зар ово откриће није страшно?

² Ова количина укупне годишње потрошње животних намирница у Београду треба да се погледа у свакој години: 1) са потрошњом хлеба; 2) са потрошњом меса добијеног са београдске кланице. Јер то месо не улази у статистику увоза.

У 1930 години била је потрошња кљавичког меса 9.495.498 килогр. а хлеба око 29 милиона килогр. Са извесним колебањима на више та је потрошња морала постојати и у свима осталим годинама за које — изузимајући још 1929 год. — немамо ових података у потпуности.

низацију исхране. Међутим, то је мишљење давно напустио чак и Француски државни савет, који је у погледу овакве општинске интервенције дуго времена био претставник најконзервативнијег мишљења.

Цео свет је данас пришао новим оријентацијама. Не само да градске муниципалитете морају да интервенишу у сузбијању претерано високих тржишних цена, не само да њихови тржишни уреди раде систематски на организацији исхране, него њихови апровизационо — хигијенски отсеци штампају и растурају у народ читаве хиљаде публикација о рационалној исхрани.

У Немачкој се, тако, штампају од стране градских општинских хигијенских отсека и приватних научних институција читави томови брошура и летака, и у њима се проперира за кувану или сирову храну, брани се месната исхрана или жучно напада, узима у заштиту свињска маст или диже у звезде сиров бутер! Све се то чини у највећем интересу здравља народа и расе!

Анкете у томе смислу врше се муниципално и на све стране. Хигијенски отсеци европских градских општина бацили су се свом снагом на питање расне хигијене.

Тако се ради у паметном свету, а код нас је проглашена за залудницу свака акција на расправљању: да ли ће храна, која је основ живота и здравља, бити рационална или не; да ли ће бити јевтина или не; да ли ће бити здрава и свежа или устајала и фалсификована, као што је, на жалост, у Београду врло често.

Координација је неизбежно потребна између претставника науке и претставника комуналне акције, између државе и муниципалитета, између грађана и њихових жеља и оних којима је поверено старање о њиховом животном стандарду.

Без те координације не само да нема успеха него се постижу, по правилу, супротни и нежељени резултати.

Задожимо се само на једном примеру. У званичном извештају нашег хигијенског отсека за 1929 год. штампаног у збирци Библиотеке О. г. Б. 1930 године, стоји, да су сва настојавања Београдске општине, респ. шефа санитета била остала у своје време безвредна, да се фабрика шећера приволи да не баца отпатке од шећерне репе у Саву. Како се то бацање небројених тона вршила баш више места одакле се вода црпила за пиће београдског становништва, то се санитет Београдске општине са разлогом био забрињен за стерилност београдске воде.

Шта више, општински санитет Београда, тврди даље, да је та савска вода у то време — у октобру и новембру — када је сезона у фабрици шећера у највећем јеку — била недовољно стерилна у прокис интензивне хлоризације, јер се бактерије заштићавале од хлора неком врстом колонизационе масе, која се ствара распадањем шећерне репе.

Зар сме да буде да се оправдани и паметни напори општинског санитета престонице разбијају пред упорношћу управе једне фабрике шећера?!

Ето, то је једна аномалија, која природно наступа чим нема координације између државне и муниципалне власти. Да дамо још један пример, кога наводи др. Гер. Поповић, бив. министар Народног здравља у својим студијама о исхрани. Док — вели он — Министарство народног здравља предвиђа извесне дотације за пропаганду против алкохола, дотле Министарство унутрашњих дела доноси Уредбу да се на саборима сме без икаквих ограничења да точи и продаје алкохолно пиће! Итд.

*

Скупотна је, као што смо изнели, *песразмерна* према приходима огромне већине београдског становништва.

Али нису довољне саме констатације једне тешке и социјално неправедне ситуације. Треба потражити путеве да се она поправи и саобрази захтевима социјалне правде.

Ми смо у својој ранијој расправи о апровизационој проблему, у низу осталих предлога, пледирали за диктатуру исхране. При томе мишљењу и сада остајемо као једино целесходном за наше прилике. Само што сама диктатура по себи није довољна. Треба предузети читав низ мера да се исхрана плански организује и учини социјалном. Потрудили смо се да бар донекле изнесемо и набројимо све те потребне мере у нашој поменутој студији о апровизацији (у књизи „Наши социјални проблеми“) а сада желимо да их овде допунимо са још неколико конкретних предлога:

•

Први захтев у овом смислу јесте у рационалној организацији снабдевања животним намирницама, односно потреби проширења локалних путева и железничких мрежа са Београдом и у директном везивању многих наших пијаца из унутрашњости са престоницом. Данас је Београд град од 270.000 становника; сутра, спајањем са Земуном и Панчевом и читавом плејадом околних села и насеља, имаће скоро пола милиона. То је већ велики град у европском смислу. Зато његова општина има да буде првокласно муниципална, а њен рад по превасходству комунално-социјалан.

Садашњем и будућем Београду мора се обезбелити и организовати *позадинска база за снабдевање*. Оставити све случајно и приватној иницијативи трговаца и трговача, значи продужити век скупоти чак и у оне дане када не буде било много економских разлога за њену егзистенцију, као што их данас има.

Сва околна села и варошице око Београда, Земун и Панчево морају се везати добрим колским и аутомобилским друмовима и

железничким колосецима са Београдом, а где колосек већ постоји, морају се увести специјални локални возови за снабдевање.

Франкфурт, и ако лежи на трима пловним рекама, има двадесет сувоземних аутомобилских путева и 14 железничких колосека искључиво за снабдевање намирницама франкфуртских грађана.

И наш Загреб има масу возова, које искоришћује за снабдевање Загребчана. Београд, као престоница, по броју возова (који у 24 часа прођу кроз његову станицу) долази тек на четврто место према осталим југословенским железничким станицама. То не би смело да тако и даље остане!

У многим од околних села или у свом непосредном предграђу морала би Општина београдска и њене будуће експозитуре у Панчеву и Зему, да подигну своје праве економије, баштоване, машинске хлебарнице, дрваре итд. и да у режији израђују најважније животне намирнице и потребе, чиме би се с једне стране сиромашним грађанима пружио добра и јефтина роба и велики део неупослених нашао рада и зараде, а с друге стране утицало се на регулisanje тржишних цена у Београду.

Небројене ће користи имати садашњи и будући Београд од развијене мреже сувоземних и железничких линија и зато се за њих треба да бори, да манифестује читаву једну своју саобраћајну политику, која ће бити предмет расправе једног нашег засебног чланка у „Београдским општинским новинама.“ Те су користи и непосредне, у колико ће снизити ову неподношљиву скупину и регулисати пијачне цене, и посредне. Тако и, пр:

а) целокупна околна села на периферији од 100 км. респ. по 50 км. са свију страна Београда долазила би у јачи и тешњи додир са престоницом и тиме би се изложили једном непосредном цивилизаторском утицају Београда као културног центра;

б) Многобројне општинске таксе појачале би се и тиме порасли знатно општински приходи;

в) Трговачки свет лакше би се одлучивао да са позадином Београда ступа у директне трговачке везе, које су сада, због тешкоће саобраћаја, јако неразвијене.

Не треба се плашити неких огромних издатака за ову неопходно нужну саобраћајну реформу. За ову врсту снабдевања нису потребне огромне композиције, него свега 2—3 вагона, вучена моторном машином, као што се већ ради у Новом Саду са једним пробним колима. Та је новосадска композиција врло активна. Не само да исплаћује режију, него доноси нешто и прихода.

Овде ће нам се — то унапред знамо — залепшати пред очима узвицима: А штедња? Зар сада трошити? Зар сада уводити неке инвестиције?

Зацарила је код нас једна опасна заблуда, противу које се мора устати отворено и без резерве.

Многобројни публицисти, државници и комунални радници истакли су штедњу као најживотнији принцип наших дана. Међутим, многи од њих погрешно су разумели економски смисао штедње и њену улогу у животу људске заједнице. Штедња није гушење између четири зида, није тупа и нерадна резигнација, није живљење од данас до сутра, без иницијативе и полета, није остављање и замотавање новца у лојане крпе и његово сарањивање по сандуцима и трезорима! То није штедња народне финансијске снаге; то је самоубиство њено! Права и рационална штедња је у одбацавању свих непотребних, излишних и непродуктивних расхода. Али се продуктивни расходи, па макар они били и у форми инвестиција, не само не смеју дирати, него се они имају проналазити и искоришћавати до крајњих граница могућности.

И баш сада, кад криза својом оштрином сече све пред собом, треба одбацити сав непотребан баласт бирократизма и пасивности, и у послове продуктивне уложити све финансијске и све духовне снаге!

Ово што ми предлажемо није ни раскош, ни баласт, него једна висока и неодложна социјално-комунална потреба. Није парадокс када тврдимо, да ће се и криза лакше пребродити кад се колико толико уздигне животни стандард широких народних маса. Много лакше, него када их, поред природне кризе, потискују још и вештачки подигнуте цене и преступнички фалсификати животних намирница.

Друга мера по реду била би настојавање Општине да што пре и што више привуче индустрију на периферију београдског атара. У великој је то дијалектичној вези са изхраном Београда. Привлачење индустрије има колосалан и недогледан економско-комунални значај. Не чамо да би се добар део наших сировина индустријски прерађивао (а наша привредна политика мора се кретати ускоро у знаку индустријске прераде наших агрикултурних производа), не само да би се велики део незапосленог грађанства упослио у индустрији; не само да би цео привредни живот почео снажније да пулзира — него би се око индустријских предузећа подигле и читаве колоније, засебна насеља, трабанти Београда, и она би се по неумитном закону социјалне гравитације везала са његовим центром. Зато све варошке општине у свету свима могућим бенефицијама настојавају да привуку индустрију себи. Оне у том правцу фаворизирања индустрије одлазе често врло далеко, дајући им бесплатно земљиште, погонску снагу по извесној повлашћеној тарифи, воду, ослобођавајући их општинских

приреза, и финансијских терета за време од 10—20 година итд.

Не само модерна Љубљана, него чак и мала Вировичка, општина пошла је храбро тим путем и донела одредбе о бенефицијама индустрији. По тим прописима она уступа бесплатно земљиште сваком оном предузећу које запосли више од 50 радника, ослобођава га од градских такса, од општинског приреза за низ година, ослобођава га од водоводне таксе; електрични погон даје му по ретко сниженој цени итд.

Трећа би мера била у отварању градских тржишних сабирница или магацина у општинској режији или изузетно у приватној и повлашћеној. У тим сабирницама скупљала би се роба из позадинских база и продавала малопродајцима ан гро. На тај начин, Београд би имао увек свежу, нефалсификовану робу и робу са приближно умереним ценама. Јер треба знати да роба која се сада налази на београдским тржиштима пролази кроз 5—6 трговачких руку док од произвођача дође до потрошача. А препродајци су највеће зло београдске пијаце. Сабирницама општинским би се ово избегло бар у доброј половини. Роба пролазећи, као сада, кроз неколико руку и поскупљујући свуда са најмање по 15% и 20%, продаје се често 200% скупље него што је на извору купљена. Тиме се може једино објаснити што су поједине намирнице на Београдској пијаци увек скупље од истих намирница истог квалитета са земунске пијаце за 80 и 100%, а са Чачанске и Нишке за 150%, па чак и за 200%!

У Берлину, Франкфурту, Келну и другим великим градовима Немачке, постоје централне пијаце за великопродају са сабирним магацинима. Ту су назидани читави спратови у земљи са најмодернијим компресорима за хлађење, механичким проветравањем, вештачком светлошћу и тд. Зашто и ми не би у Београду (н.пр. на подножју Калимегданског брда, на оном слободном терену више кланичне пруге) подигли такве сабирне магацине, намењене искључиво за ангропродају?

Четврта мера била би у подизању општинских машинских пекарница, касарница, централне пастеризационе млекарне, дрвара итд.

Можда би се требало отићи и корак два даље. Зашто не би све поменуте трговачке радње — које раде са најважнијим животним намирницама и животним потребама — социјализирали т. ј. да се у свима већим градским општинама од 10.000 душа прогласе за општинска предузећа, да их оне воде у својој сопственој режији, а да затечене мајсторе употребе за стручну или магацинску службу итд.

Низом поменутих мера избегла би се не само ова свирепа скупочка, него и стална опа-

сност од фалсификовање робе, фалсификовање мере и фалсификовање цене!

У целом свету, општине својим нарочитим уредбама (са јако осетним казнама) угрожавају сваку повреду тржишних цена и фалсификовање мере или квалитета робе.

Најзад, и у многим државама Европе (Француска, Енглеска, Чехословачка и тд.) грађани су се удружили у специјална друштва противу скупоче и фалсификовања животних намирница. Та су друштва фаворизирана од стране општине и њиховим се интервенцијама даје значај реферата заклетог органа власти (као по § 35 полиц. уредбе код нас).

Код нас се на фалсификовање робе, које је постало стална и свакодневна појава, гледа као на нешто природно, разумљиво, скоро неизбежно. А други свет бори се противу тога зла удружено и сложено.

Фалсификовање робе подиже посредно цену роби. Убија углед домаћим производима и онемогућава их на страним тржиштима. Изазива, најзад, оболење и физичку дегенерацију народа.

Ко би у Француској смео и да помисли на фалсификовање н. пр. вина, као једног од важнијих привредних производа Француске? Не само закон, него и целокупно јавно мишљење устало би противу њега. Код нас је менталитет потрошачке публике са свим друкчији. Свет је резигниран, све прима хладно, без протеста и роптања.

Зато у низу других мера мора се и наше грађанство да дисциплинује у овом правцу и да заузме увек борбен став против и најмањег покушаја да се његова физичка и економска снага руши вештачки подигнутим ценама или фалсификовањем животних намирница.

Најзад, пошто Београд има огроман број нежењених чиновника и радничког елемента, који је неминовно упућен на народне кујне и ресторани (где су и данас цене порције јела од 10—16 дина. Нешто доиста страховито!) указује се комуналној управи као даља дужност у сузбијању скупоче и организацији исхране, отварање у својој режији једног до два велика комунална ресторана на форму загревачке Прехране.

Те би општинске народне кујне сузбиле ову незампаћену скупочу хране по београдским ресторанима, скупочу која је фабулозна и која нам, поред осталог, страшно штети угледу у иностранству.

Проучавајући зашто Београд тако слабо посећују странци добили смо одговор, да поред других разлога, од Београда беже странци због невероватно високих цена по београдским ресторанима. Појав је неоспорно за жаљење. И требало би да нас доста забрине.

Н.пр. 1929 год. према 1928 год. Београд је посетило 6150 мање странаца, 1930 год. према

1929 тај је број повећан за равно 20%, 1931 год. је тек заграда! 1932 г. истина је нешто мало повољнија услед снажног замаха у пропаганди за туризам, и од стране Отсека за пропаганду и туризам О. Г. Б., и од стране друштва „Путник“, које заслужује пуно признање у погледу помоћи за ширење туризма у држави. На привлачење странаца свет полаже огромну пажњу. Н. пр. цела Швајцарска, је постала један међународни хотел.

Кад већ тако стоји онда се, поред планске организације туризма, мора регулисати и питање цена хране по београдским ресторанима. Данас је на пијаци цена говедине 5 до 7 динара, али у пркос тога цена порције јела по београдским ресторанима и данас се креће од 12—16 дин., место да стаје 5 и 6 динара.

У вези са тим долази и стварање још неколико периферијских, управо квартовских пијаца и трговачких центара, где се све може набавити од животних намирница до најређе манифактурне робе.

Ако би се у брзом и догледном времену предузеле све ове мере, ми би ову скупоћу живота, претерану и неподношљиву скупоћу, ускоро сузбили у њене природне границе.

Али поред свих тих мера, које смо навели, треба донети закон о принудним потрошачким задругама, фаворизираним, ослобођеним од свих терета, са свима могућим повластицама, а са појачаном кривичном и материјалном одговорношћу водећих лица.

Закон тај има да се односи на чиновничке, пензионерске, радничке, инвалидске, занатске и остале сталешке (н. пр. новинарске) потрошачке задруге.

Одмах ће нам се учинити приговор да је немогуће и неизводљиво да се потрошачким задругама да законско принудан карактер. Међутим, данас је све могуће, све што је социјално корисно, само ако се има довољно организоване снаге да се реформа спроведе. Мусолини, између огромног броја социјалних и здравствених реформа, спровео је нарочитом уредбом и типизирање хлеба, а ми се већ читаву деценију не можемо да ослободимо од оријенталских ћепенака и амурлука...

Један и ако срећом мањи број наших хуманих друштава креће се годинама и непрекидно у омађијаном кругу своје платонске хумане акције, безодречно дивне у једној срећеној социјалној средини, али без великог ефекта у овом данашњем хаосу од кризе, неупослености и глади, која све више помера и у сред Београда своју злокобну Медузину главу!...

Зар не би било корисније да се сазову преставници свих хуманих друштава у Београду и да им се у једном исцрпном реферату изнесе ситуација, коју преживљајемо, и донесе одлука: да се једним делом из општинских (на првом месту) и државних (Министр. социјалне политике и Класне лутрије) прихода,

да, а другим делом из расположивих готовина свих наших хуманих друштава оснују по свима квартовима Београда:

1) Народне сиротињске куће (За ову целу већ се похвално ангажовало неколико друштава по иницијативи Управе фонда за радничка склоништа.)

2) Дрваре за сиромашно грађанство (Са признањем подвлачимо да је општински суд решио да за сиротињу ове зиме набави неколико хиљада метара дрва).

3) Хлебарнице за бесплатно исхрањивање неупослених и све сиротиње*.

Да се задржимо коју реч више на хлебарницама, које би општина у заједници са хуманим друштвима требала да оснује. Од свих београдских хуманих институција и покрета, наше хумано друштво „Насушни хлеб“ дало је у овом правцу најефектније резултате, ма да би и они могли бити и много ширих размера. Без велике параде, без разматрања, у тишини, скромно, јер му чак и ми, професионални комунални радници, не познајемо управу — оно месецима ради, помаже, утире сузе бола и дели сиротињи најпречу помоћ у хлебу.....

Само што, на жалост, немајући довољно материјалних сретстава, оно није могло да у пуној мери развије ову своју првокласну социјалну мисију.

Да би друштво „Насушни хлеб“ могло да одговори своме капиталном задатку треба настати да му сва београдска хумана и социјална друштва уступе по 10% свога капитала и својих прихода. Општина да му одреди нову дотацију од 250.000 динара годишње и да се одмах приступи сталном прикупљању прилога преко јавних гласила и организовањем забава, лутрија и другим у корист његову. На овај начин скупила би се сума од преко пола милиона динара, којом се може набавити једна модерна парна фабрика хлеба, назидати зграда за фабрику хлеба од 150—200.000 дин. на општинском плацу и препремити неколико десетина вагона брашна... Даље ће ићи лако, јер је ово вредно хумано друштво и до сада показало напора, достојног дивљења и подражавања.

* Појам сиротиње код нас је погрешно схваћен, као и појам незапослених. Н. пр. данас се и насушни хлеб, и храна из кујни дели само оним незапосленим радницима, који имају доказ Берзе рада да су незапослени. Међутим, то нису једини незапослени! Много је шири круг нишег радног света, који је остао без хлеба, али који по природи свога посла немају или не могу да имају везе са Берзом рада, којој се у ствари јављају само квалификовани и сезонски незапослени радници. Н. пр. извршеним службеним пописом, Београдска општина је оних дана утврдила да у Београду има преко седам и по хиљада несрећних сиромаша, који апсолутно немају од чега да живе, већ падају општина на терет, а они не спадају у оне о којима Берза рада води рачуна и стара се... Међутим, и они треба да за време ове зиме — поред новчане помоћи од општине — добију и насушног хлеба, и тоглог јела из сиротињских кујни за своју изгладнелу децу, и дрва да се не смрзну у сред једног културног и великог града!

Економски фрагменти Београда

— Годишњи податци о предајама и продајама радњи у Београду —

II.

Узроци приказаних предаја или продаја радњи двојаки су: *формални*, они који се уз понуду наводе и, *стварни*, они који се обично прећуткују. Свега у 6, од 371 случаја наведених узрока, речено је објективно: немање обртног капитала, финансиске незгоде, и одлазак у службу.

Од 15 наведених врста узрока највише су употребљени ови: због болести 91 случај, или 24.5% свих наведених случајева. Због одласка из Београда 139 случајева, или 37.4%. Због преузимања другог посла 53, или 14.2%. Осталих 88 маркирних случајева деле се на друге врсте узрока.

теристичним прећуткивањем понуђача — којим се најразговорније акцентирају прави узроци — и овај ће нам преглед о временском кретању и таласању понуда показати реалне чиниоце предаја и продаја.

Из упоредних података двају годишњих периода, са размаком од једне године када ови податци нису скупљани, види се лепо који су месеци најкритичнији за опстанак појединих врста радњи. Тамо пак, где је очигледност недовољна за поједине месеце, уочљиво је одговарајуће годишње доба: пролеће, лето, јесен или зима.

Има група, врста и бранша радњи у којима се најмање нуде предајо-продаје у зимским месецима, а по највише у пролетњим и лет-

Месечни пораст понуда предаја — изнад просечног броја понуда

Редни број	По групама и бранжама	Стање у години 1929/30											Просечан број	У години 1931/32											Просечан број			
		Јула	Јула	Августа	Септембра	Октобра	Новембра	Децембра	Јануара	Фебруара	Марта	Априла		Маја	Јула	Јула	Августа	Септембра	Октобра	Новембра	Децембра	Јануара	Фебруара	Марта		Априла	Маја	Јула
1	Бакалнице	0.7	—	—	—	2.7	0.7	—	—	2.7	4.7	1.7	—	7.3	2.5	6.5	0.5	1.5	—	—	—	—	1.5	2.5	0.5	1.5	7.5	
2	Колонијал	—	—	—	—	2.3	0.3	2.3	3.3	—	—	3.3	—	2.7	—	—	—	3.9	1.9	1.9	0.9	—	—	—	1.9	—	6.1	
3	Дувачнице	—	—	2.2	—	—	—	5.2	—	0.2	1.2	1.2	—	3.8	2.5	0.5	—	0.5	1.5	—	—	—	—	—	—	0.5	—	2.5
4	Кафана	5	2	1	—	—	—	—	—	7	3	—	—	12	2.9	5.9	—	2.9	—	—	—	—	0.9	—	—	—	5.9	14.4
5	Народне кује	5.4	—	0.4	0.4	0.4	—	—	3.4	—	4.4	0.4	—	5.6	—	—	—	—	—	—	0.9	0.9	—	—	2.9	6.9	0.9	8.1
6	Рест. и млекач.	—	—	1.6	0.6	—	1.6	—	0.6	1.6	—	—	—	2.4	5.2	6.2	0.2	—	0.2	1.2	0.2	6.5	—	5.5	1.5	—	5.7	
7	Бифеи	—	—	3.5	—	—	—	—	—	0.5	—	2.5	0.5	—	4.5	—	—	0.5	—	—	1.5	6.5	—	5.5	1.5	—	5.7	
8	Бербернице	0.7	0.7	—	—	2.7	—	—	1.7	1.7	—	—	—	3.3	—	—	1.5	4.5	—	—	0.5	—	—	—	0.5	1.5	4.4	
9	Трговине уопште	—	—	—	—	10.5	—	2.5	1.5	5.5	—	0.5	—	18.5	5.8	4.8	1.8	5.8	—	—	—	—	—	—	1.8	3.8	—	20.1
10	Завати уопште	2.8	4.8	—	—	2.8	—	—	1.8	—	—	4.8	—	8.2	1.9	—	0.9	1.9	—	2.9	—	—	—	—	—	0.9	1.9	7.1
11	Свеукупно	16	10	2	—	7	—	—	12	6	5	—	—	62	12.1	12.1	—	9.7	—	—	—	—	—	—	6.1	5.1	—	71.8

Међутим, прави узроци су код свих ових понуда несумњиво веома слични и сродни: врло дуга и оштра пословна криза, која прети тоталним уништењем београдских малих радњи и предузећа. Због тога у већини случајева нису никакви узроци ни наведени. Од 862 понуде предаја и продаја радњи и предузећа прећутало се је у 491 случају ништа рећи о узроцима понуде. У 57% случајева, дакле, није наведен ниједан ни стварни ни формални разлог за предају.

Следећи податци, међутим, показују јасно стварне узроке предаја. У вези са овим карак-

њим, и обрнуто: у којима су најчешће понуде баш у зимском добу. Код појединих је употребљивање 1929/30 са 1931/32 годином утврдило необичну сличност овога предајно-продајног стања. То уствари наводи на гледиште,

*) Вели празни квадратићи у овој табелици означавају месеце у којима није било ни једне понуде; знак минуса у квадратићу обележава да је у томе месецу било мање од просечног броја понуда. Знак равно (две повлаке), казује да је број понуда у томе месецу био једнак просечног месечног броју понуда у датој бранжи, врсти или групи.

да код њих постоје стални методички узроци за предају.

— Иначе, сви наведени узроци предаја и продаја радњи, постају савршено неразумљиви када се учини осврт на истакнута *многобројна* добра својства нуђених објеката. Одлике нуђених радњи такве су, какве се само пожелети могу! Оне су толико осењене конјектуралним и другим гешефт-идеалима малих спекуланата, да би се просто-душнији читаоц њихових реклама морао у чуду запитати: *забога, на зашто се овакве радње предају и продају?!.*

У 376 случајева жељених предаја је наведено — све у суперлативима — 49 разних конјектуралних похвала: Од добро до сјајно идућих и, од најбољих да најрентабилнијих радњи.

У 47.3% хваљених радњи речено је: да су уведене, добро уведене, и боље уведене. Уопште узевши пословна ваљаност ових 376 београдских радњи је „ванредно добра“ и „обећава“ евентуалним новим власницима одличан просперитет у њима: *загарантовану* зараду, добит, ренту, egzистенцију и тако даље.

Положај радње

У 555 случајева, т. ј. у 64.3% свих годишњих понуда, истицана је ваљаност и преимућство места где се налази нуђена радња. За убеђивање евентуалних интересаната наведено је ту 35 одличних илустрација. Од речи: добро место, до речи: на Теразијама. Градулирање ових похвала исцрпело је све скале, форме и изразитости. По њима је 20.5%, од ових 555 радњи, на добром и врло добром месту; 39.1% на живом, врло живом и, најживљем месту; 7.2% на углу, на пијаци и, на одличном месту; 23.6% су у центру.

Овај део понуђачке рекламе свакако је и најобјективнији део, јер се он да у сваком конкретном случају и контролисати.

Ова околност може најпоузданије демантовати и обеснажити наведене формалне узроке предаја уопште. Оне могу показати, да данас ни добро место не значи ништа за просперитет у раду.

У 105 случајева истицан је квалитет радњи као таквих. И код тога је маркирано 29 одличних позитивних одлика, које се за пословни просперитет увек траже.

У 180 случајева истицане су финансијске и друге добре стране ових радњи: мали капитал, мала режија, јефтине кирије и т. д. Тако је речено у 111 случајева о киријама: да су мале, повољне, умерене и скромне!

Укупно узевши, изречено је код понуда предаја и продаја у години 1931/32 разних похвала 1854, док је тај број у години 1929/30 био 1217 или као 65%. Ова чињеница је у пуноме „крвном“ сродству са чињеницом већег броја понуда у последњој према ранијој години. Већа криза, плус већи број понуда,

плус више похвала о ваљаности нуђених објеката. Народна изрека: „еспап говори“ не вреди за доба најоштрије кризе: када мора газда да говори уместо еспапа.

Међутим, када је реч „о малим кирјама“ нужно је узети у обзир неке познате случајеве из средине ових малих радњи. Наиме, извесан број понуђача изложио је фиксно стање кирија. У 21 случају важе ове кирије: 4 по 400.—; 3 по 500.—; 1 по 600.—; 2 по 800.—; 2 по 900.—; 1 по 1000.—; 3 по 1200.—; 1 по 1300.—; 1 по 1800.—; 1 по 2000.—; 1 по 3.500.—; 1 по 4000.— динара месечно. Свега 24.300.—, или просечно по 1157.—, или годишње по 13.884.— по једној радњи.

Од каквога су реалног значења ове кирије може се процењивати и помоћу једне скорање констатације, која је учињена на једном од врло меродавних форума за овакве ствари.

На пленарној седници Београдске трговачке коморе, од 1 јуна о. г., поводом дискусије о укинutoј трошарини на вино и ракију, рекао је г. Секерезовић Стеван између осталог и ово:

Да се трговци искрено радују што је прозивач селак ослобођен једног тешког и несносног намета. Међутим, док је јединица помоћно, другима је натоварен терет. Тиче се колонизалиста бакала који у Београду треба да плате 6000 динара паушала ако хоће да продају пића. У Београду има 2000 бакала. Од тога је највећи број ситних капиталиста са малим радњама. Од промета робе животиње са својим породицама. Продаваачи су са минималним зарадама вино и пиво само да задовоље муштерије. Код тих радња цео капитал често не износи више од 3 до 4000 динара, и такав сиромашак сада треба да плати 6000 динара годишње да би продавао пиво и вино. Колико је то немогућна ствар најбољи је доказ тај, да се од 2000 београдских бакала само њих 78 пријавило да плати паушал за прво тромесечје т. ј. до конца јуна о. г. Убеђен је да нико више од бакала неће продавати вино и пиво. Држава од тога само губи, а и тим људима онемогућена је једна безначајна зарада која је у овим тешким данима за њих значила много. Други ред који је исто тако тешко погођен јесу бифејере који у Београду треба да плате и до 20.000 динара за точарину. Међутим, у огромној већини ти људи једва да имају капитала неколико стотина динара. Укидање трошарине једна је корисна и добра ствар, али је требало мислити и на ове људе што пре. Сматра да би плаћање трошарине у виду бандерола било најпрактичније и најприседније.

Овај извод из говора познатог функционера Трговачке коморе у Београду наведен је само ради ових овде подаучених реченица о необично малим капиталима — који немогу импонирати чак ни оним ортодоксним пристаљацима привредног система оличеног у ма-

КАКБЕ СУ, ЗАШТО СУ, И

[illegible][illegible]

КАКО СУ НУЂЕНЕ РАДЊЕ?

В а љ а н о с т н о с л о в а љ а

18	Разрађена
17	Добро разрађена
16	Врло добро разрађена
15	Одлично разрађена
14	Добро идућа радња
13	Добро реномирана радња
12	Добро организована радња
11	Лепа и разрађена радња
10	У пуном раду
9	Модерна и саобраћајна радња
8	Мала радња
7	Без икаквог ризика радња
6	Најбоља у томе крају
5	Најбоља у Београду ове врсте
4	Уведена радња
3	Добро уведена
2	Боље уведена
1	Чувена радња
0	Напредна радња
1	Посао увек добар
2	Ради добро
3	Ради одлично
4	Ради са отменом публиком
5	Рад сигуран
6	Посао велики
7	Посао осигуран
8	Посао одличан
9	Посао загарантован
10	Посао сјајан
11	Са сталним муштеријама
12	Са dobrим муштеријама
13	Са сигурним муштеријама
14	Са великим бројем муштерија
15	Са стал. и вел. кругом муштерија
16	Са много сталних муштерија
17	Са првокласном муштеријом
18	Пазар одличан
19	Зара добра
20	Зарада осигурана
21	Зарада загарантована
22	Зарада одлична
23	Лепа будућност
24	Добра будућност

Ф о р м а л н и у з р о к и п р е д а љ е

1	Са зимском банштом и биоскопом
2	Са магацинима
3	Са салом и собама
4	Са банштом
5	И са станом уз радњу
6	Укупно таквих
7	Због одласка из Београда
8	Због одласка у војску
9	Због одласка на вој. вежбу
10	Због одласка у бању
11	Због одласка у службу
12	Због повлачења из посла
13	Због одмора
14	Због старости
15	Пресељење
16	Пресељење у своју кућу
17	Преузимање другог посла
18	Неслога са ортаком
19	Разортчање
20	Има две радње
21	Презапосленост
22	Због финансијских неприлика
23	Због немања капитала
24	Због смртног случаја
25	Због смрти у породици
26	Због наслеђа стричевине
27	Због удаје
28	Породични разлози
29	Неспоразум у фамилији
30	Неслога
31	Због болести
32	Укупно оваквих узрока

доме човеку — са којима се обавља огроман део детаљне трговине у Београду. Тај мали, исчезајуће мали, трагично мали „капитал“ не може да поднесе ни оне просечне, мини-малне, кирије од 13.884 динара годишње.

Ове се просечне кирије могу поуздано ценити као минималне кирије, јер су у маломе броју понуђачких случајева фиксирани; свега у 17 односно у 21 случају, док је у 111 случајева само речено, да су кирије мале, јевтине, умерене, итд., а у 730 случајева прегнута се, избегавало се ма шта рећи о киријама.

Што је се у 12.8% односно у 15.3% случајева уопште говорило о неким киријским „повољностима“, разлоге треба тражити не у платачкој толеранцији дотадашњих купаца нуђених локала-радњи, већ у интересној нужди самих понуђача предаје и продаје: да се дато куражира евентуални рефлектант на куповање нуђене радње.

Продајне, прве, понуђачке цене целих ових радњи такве су, да се ни по њима неби могао закључивати да су ове минималне просечне кирије фактички јевтине и сносљиве.

Према 91 случају означених продајних цена, тј. према 10.6% обелодањених продајно-продајних финансијских услова, тражено је за 91 радњу укупно 2,143.000 динара или, просечно за сваку радњу по 23.500 динара. Толике су прве и једнострано изражене цене, које се код реализовања безусловно смањују. У сваком поједином случају овако су означене те цене:

Број радњи:	2	1	5	1	4	3	1	1	4	2	5	1
Прве цене у хиљадама	2	2.5	3	4	5	6	6.5	7	8	9	10	11
Број радњи:	7	1	9	3	1	1	6	2	1	10		
Прве цене у хиљадама	12	13	15	16	17	18	20	25	29	30		
Број радњи:	2	1	6	2	1	1	3	1	2	=	91	
Прве цене у хиљадама	32	35	40	45	50	60	75	80	87	100	=	2,143

Изнад ове просечне цене од 23.500 динара било је, као што се види, 38, а испод те цене 58 радња.

Другим речима: за 80 т.ј. за 88% радњи са познатим ценама био је заједнички збир само 1,341.000 динара, односно просечно само по 16.700 динара.

Ето, такви „капитали“ вуку оптерећење у најповољнијем случају оних најмањих кирија од 13.884 годишње. То значи, да годишњи издаци ових радња само на кирије стоје према укупном њиховом капиталу као 83:100!

Све ово већ само по себи драстично илуструје сав негативни значај оволике неподношљиве киријске оптерећености великог броја малих радњи у Београду, које већ неколико година рачунају са перманентном пословном кризом у којој кирије исисавају и

онако економски анемичне мале и средње привредне јединице. Колико је то пак неиздржљиво за наше београдске многобројне танке „самосталне“ егзистенције, показале и следећи примери.

У току године 1931/1932 нуђене су између осталих и радње, на местима и са ценама, које најбоље илуструју њихову имовинску беду.

У јулу месецу:

1) Млекара и кујна у центру за 6000 динара;

У августу месецу:

2) Пиљарница и млекара на одличном месту, врло добро разрађена, са одличним пазаром, за 5000 динара;

3) Млекара и кујна, са малом киријом, осигурана будућност, са целокупним инвентаром за 3000 динара;

У октобру месецу:

4) Берберица близу центра, на добром месту, са парним грејањем и чесмом, за 200 дин;

У фебруару месецу:

5) Кафана у центру на ћошку, кирија 1300 дин. месечно, за 12.000 динара;

6) Бакалница за 5000 динара на почек;

7) Столарска комплетна машинска радионица за 29.000 дин. и уз једногодишње отплаћивање;

8) Фабрика соде и крахера за 10.000 динара;

У мају месецу:

У мају месецу:

9) Бифе за 8.000, па потом за 6.500 динара, уз уверавања да вреди 20.000 динара;

10) Народна кујна на самим Теразијама, са 80 сталних гостију, за 12.000 динара;

11) Народна кујна у самом центру, са малом киријом, за 7.000 динара;

У јануару месецу:

12) Кафана у центру са киријом од 1200 дин. месечно, за 12.000 динара и уз почек;

13) Народна кујна, са 3 одељења за становање, са укупном киријом од 900 динара месечно, на добром месту, за 6.000 динара;

У марту месецу:

14) Бакалница у центру, за 12.000 динара;

15) Кафана у центру, са загарантованим дневним пазаром од 5—600 динара, са малом киријом, за 6000 динара;

16) Млекара у центру, са киријом од 1200 динара;

17) Колонијално-шницерајска радња у палати, у центру, за 30.000 динара;

18) Фабрика за 150.000 динара, са годишњом рентом од 100.000 динара...

Седамнаест разних радњи, од којих су две „фабрике“ а једна комплетна машинска радионица, једанаест у центру и т. д., све за 349.000 динара, од којих неке и на почек...

Услови предаја

У каквој се пословној ситуацији налазе ова нуђена београдска предузећа и радње може се наслућивати и из самих предајних услова. У 170 понуда речено је 16 разних до-

брхх услова. У 93 пута су услови повољни, врло повољни, најповољнији и скромни. Нудило се у неким случајевима радња са или без инвентара, под рачун, уз капару, у закуп, у ортаклук и свакојачко. Једном речју како било, тек само да не остане по дотадашњем.

Цене су такође означавање у 97 случајева као повољне, врло повољне, мале и јевтине. Овоме броју од 97 ваља прирачунаи и онај од 91 где су цене биле фиксирале.

У 117 случајева изражена је без околишења хитност предаје, што такође не иде у прилог добре оцене нуђених радња. Јер за хитну продају увек постоје неки тежи узроци, које је врло неопортуно купцима саопштати.

Места т.ј. улице у којима се налазе нуђене радње сакривају се од стране понуђача! Они разним заобилазним путовима и посредништвима упућују купце на добијање индиректних обавештења о налазишту нуђених објеката.

Овај необичан и несимпатичан начин нуђења радњи у Београду — који својим начином поскупљује и успорава процес купопродаје и онако инсолвентних радњи — објављен је овога пута у 54.5%, т.ј. у 470 од 862 понуде.

Ова појава мора имати своје реалне узроке, који не могу бити сентименталне природе: некакве патријархалне стидљивости ликвидатора, већ су ти узроци вероватно везани за незгоде задужености самих понуђача, који овако избегавају незгодна објашњења са својим повериоцима: хлебар са млинаром; кујна са месаром; кафеџија са кухегаздом за дужну кирију и т. д.

Према најновијим подацима тврди се да цео Београд има 950 улица и улицица. Подаци о понуди предаја и продаја обухватају, код познатих случајева, 191 улицу. За 470 радњи незна се у којима су улицама.

НАЛАЗИШТЕ НУЂЕНИХ РАДЊИ

Редни број	У КОЈОЈ УЛИЦИ	Кафане	Бикал. и колонијал.	Народне куће	Млекаре	Бифеи	Ресторани	Пијачне бараче	Пиларнице	Посластич. и деликат.	Дуванилице	Разне трговине	Бербернице	Занатлиске радње	Индустриј. предузећа	Друге разне радње	Свега
1	У Балканској улици	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5
2	У Душановој улици	—	2	—	1	1	1	—	—	—	—	—	3	—	—	1	9
3	У Дечанској улици	2	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	2	—	—	1	7
4	У Кр. Александровој улици	9	7	—	3	1	—	—	—	—	4	—	3	3	1	5	36
5	У Краљице Марије улици	3	2	1	—	3	—	—	—	—	—	—	3	—	1	1	11
6	У Карађорђевој улици	1	—	3	—	1	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	8
7	У Краљице Наталије улици	1	2	1	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	7
8	У Кр. Милановој улици	—	—	2	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	2	7
9	У Кнез Милетиној улици	1	1	1	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7
10	У Немањиној улици	2	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	6
11	У Пољкаревој улици	—	—	—	—	—	1	—	2	—	—	—	3	—	—	—	6
12	У Сарајевској улици	1	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	5
13	У Центру	7	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9
14	На Теразијама	—	—	2	—	1	2	—	—	—	1	—	2	1	1	1	11
15	Око Железнич. станице	9	—	4	—	—	2	—	1	—	1	—	2	—	—	1	20
16	На Зеленом Велу	3	—	—	—	—	—	2	—	—	—	1	—	—	—	—	6
17	На Цветном тргу	1	1	1	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	6
18	Код „Славије“	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2	5
19	На Чукарици	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	6
20	Код администр. „Подстике“	34	84	33	18	40	1	1	12	—	14	13	16	22	1	17	306
21	Код администр. „Време“	15	4	4	3	2	1	—	—	—	—	—	4	2	—	2	37
22	Код администр. „Правда“	1	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	5
23	Код агенције „Нјујорк“	3	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	—	—	1	9
24	Код агенције „Америка“	3	1	4	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	1	11
25	Непознато где*	26	19	5	7	5	10	—	—	—	3	13	5	34	7	9	143
26	У 33, 31, 21, 9, 7, 5, 3, 5, 4, 10, 7, 19, 1, разне улице**	40	37	27	9	7	5	3	5	—	4	10	7	19	1	—	174
	Свеукупно	169	163	97	42	69	27	6	22	3	30	37	53	85	13	46	862

Р. С. „Код администрација и агенција“ имало се обраћати за ближу адресу нуђених радњи.

*) Под „непознато“ сврставане су оне понуде, које су означавале само адресу понуђача, али су прећутане адресе самих радња.

**) Ових улица је укупно 119, а у њима 174 нуђене радње. Бројеви улица се односе на бројеве адреса код радњи.

Улице и посредништва

Из података о ниским продајним ценама, о местима где се налазе ове радње и у вези са висином кирија, а нарочито с обзиром на број комбинованих радњи: кујна са дуваницином, млекара са пиљарницом, бифе, кујна и дуванициница, Млекара, посластичарница и воћарица, кујна и посластичарница, Бакалница и бифе заједно и т. д., може се наслућивати хигијенско стање многих ових радњи. Јер, „разрађене и добро уведене радње“ са 4, 5, 6, 7 и 8 стотина динара, и, оне у центру са 1.200 динара кирије, а још пре оне са комбинованим артиклима, не могу бити хигијенске ни у најобичнијем смислу те речи. Када је просечна продајна цена радњи у понуди само 16 или само 23 хиљаде динара, а минималне годишње кирије скоро 14 хиљада динара, онда је прави апсурд претпостављати ма какво хигијенско одржавање код оваквих радњи. И најмањи локал повлачи какву стотину динара месечног издатка на одржавање стварне чистоће, што би годишње значило тринаесту или четрнаесту кирију, која је и без тога у односу на укупни „капитал“ као 83 : 100!

Узалудан је посао београдске општине око санитетског контролисања оваквих радњи, када се има на уму и сва грађевинска беда оваквих локала, онда је немогуће ни замислити обичне мере за будуће постигнуће хигијенизаације.

У новембру месецу 1931 године извршено је у Београду Санитетско-полицијских прегледа:

	Прегледано	Исправно	Неисправно
Кафана, рестор., бифеа:	689	623	66 9.58 %
Месар. и кобасичар.:	496	451	45 9.07 %
Хлебари. и продав. хл.:	584	499	85 14.55 %
Буреџиџица:	65	57	8 12.30 %
Бозациџица:	69	58	11 15.94 %
Бакалница и колонијал:	868	851	17 1.95 %
Пиљарница:	856	762	94 10.98 %
Млекарница:	187	166	21 11.23 %
Посластичарница:	159	154	5 3.14 %
Берберница:	389	361	28 7.20 %
Народних кујни:	385	318	67 17.40 %
Ђеваџиџица:	149	146	3 2.01 %
Јавних купатила:	7	7	— —
Свега	4.903	4.453	450 9.17 %

Дакле читавих 9.17 % нађено је у неисправном стању у области саме чистоће.

Међутим, у хлебарницама, буреџиџицама, бозациџицама, пиљарницама, млекарницама и народним кујнама, процент неисправних достиже читавих 13.73 %! Што ближе конзуму тим горе хигијенско стање.

У поменутом добу прегледања је чистоћа и код 3178 домова и дворишта где је констатовано 699 неисправних. Тада је извршено и 232 анализе, или укупно извршено разних прегледа 8313, код чега је констатовано неисправно стање у 1152 случаја, а реферисано за казну само 378 сопственика, или само 32.81 % од броја неисправних.

Размера између броја неисправних и броја за казну реферисаних условљена је, по нашем мишљењу, чињеницом очигледне немогућности кажњавања чак и онда кад је казна заслужена. Јер, чини нам се, да је бескорисно и кажњавати за нечистоћу онога који је склон да прода целу своју радњу за 2, 3 или 4 хиљаде динара.

*

Београд са својим огромним територијем од преко 3.000.000 квадратних метара површине и близу 1000 улица и улицица, има све услове за пођење и потенцирање рђаве и негативне привредне политике. Издубљена, сићушна предузећа, и трговине са атомским „капиталима“ множе се заједно са производним ширењем насеља. Појединци, чак и неписмени, лишени могућности — не само у годинама акутне привредне кризе, већ и у добу конјуктуре — немогући да се запосле у каквој индустрији, одају се „трговини“ и свакојакој шпекулацији. То је, међутим, очигледно нездраво стање; оно може корисно послужити само једном интересу: неприморној акумулацији рентовног капитала. Јер, раштркано и разбацано насеље Београда условљава разбијену, сићушну, антихигијенску трговину, која потребује безброј локала са безбројем недостатака: економских, хигијенских и осталих. И на периферији и у центру Београда, чак и пред капијама наших централних санитетских институција, праве се бедне штенаре од дасака, на асфалтираним тротоарима, за продају разних животних намирница!

Београду је неопходна једна привредна политика, која би годинама циљала за индустријализацијом, којом би се изменила његова садашња економска структура и физиономија. Гладноме „газди“ са „капиталом“ од 2 или 4 хиљаде динара — створених у већини случајева продајом „тала“ у селу — треба тежити да се да „сита“ надница у фабрици и радњици. Да се то постигне ваљало би водити више рачуна у многим питањима: у сузавању грађевинског реона; у сузбијању свестраних злоупотреба код ренте; у организацији модерне кредитне политике; у рушењу скупоће живота; у сталном побољшавању социјалних прилика оних што учествују у производњи добара.

Без тога, Београд ће још дуго остати варош са малобројним продуктивним, и са многобројним непродуктивним становништвом, које живи од шпекулације и чиновниковања.

О штедњи*)

Страшна економско-финансиска криза, коју преживљује данашње човечанство, приморава највеће умове његове и читаве међународне институције, да овом злу потраже лека. И ми смо недавно могли читати како је узајамном сарадњом свих земаља, а у циљу јачања економске снаге свих народа, створен „Међународни институт штедионица целог света“, и одређено да се 31 октобра сваке године прославља у свима земљама међународни Дан штедње. Оцењујући правилно значај једне овакве акције, и ми смо прихватили ову иницијативу и одредили да се данас у свима школама Београда као и целе наше државе организују предавања о штедњи.

*

Далеко сам од тога да Вама читам лекције о штедњи, тим пре што међу Вама има и таквих који су са овим социјалним проблемом свестрано упознати из најнепосредније близине и са његове, за живот људски, најзначајније стране; не претендујем ни да ову иначе веома опширну тему потпуно исцрпим, него да о штедњи проговорим са гледишта личних, породичних и националних интереса, затим о штедњи као веома важном етичко-васпитном средству.

Шта је штедња?

По дефиницији познатог енглеског писца о штедњи Самуила Смајлса — „штедети, то значи у приватном животу домаћински поступати (Штедња, превод Мил. Павловића, издање „Задружне књижице, Београд 1913 год. стр. 4). То јест: од прибављених животних средстава остављати сваки дан извесан део за сутра, или како би се то језиком финансијских стручњака рекло: подешавати своје расходе тако да увек буду мањи од прихода...

Потреба штедње

Сваки нормалан човек признаје да је штедња неопходна човеку, али на делу мало се ко обазире на ову животну потребу. Многи као да свесно раде обрнуто. Нарочито нама Србима требало би чешће читати лекције о штедњи, јер смо ми и у иностранству познати као народ који лако троши, да не употребим тежи, али нама више приличнији израз.

*) Извод из предавања родитељима београдске деце одржаног у сали III женске гимназије у Београду приликом прославе Дана штедње 31 октобра 1932 год.

Потреба за штедњом код нас се осећа највише међу средњим и сиромашнијим грађанима, који у ствари највише и најлакше троше. Колико ми се срце грчило од бола, гледајући како наши радници суботом и недељом увече за кафанским столом, уз карте, пиће, музику и песму, траће оно што су за недељу дана с крвавим знојем заслужили, док њихове породице, овде у Београд или у унутрашњости, немају ни коре хлеба, а камо ли дрва, одело, обућу и друге потребе!

Штедња доноси лично и породично благостање

Нема имања нити богатства које човек не би могао да за ово време свога кратког века на земљи потроши. И срце човека који се ода уживањима постаје све незајажљивије, докле га, најзад, не доведе до просјачког штапа и — самоубиства.

Док разумна и стална штедња, макар она по сумама које се остављају на страну била и незнатна, води богатству, а кроз ово и личном и породичном благостању. До данашње страшне економске-финансиске кризе дошло се поглавито услед респикуитета. Све до недавно, у овим послератним годинама новац је било лако зарадити, па се зато немилице и трошио и на многе, често непотребне ствари. Ово расипање изазвало је неслућен пораст индустрије, а са овом јавила се и сувишна производња (хиперпродукција) извесних артикала који су услед веће производње над потрошњом утицали на обарање цена. Кад је новац постепено прешао из руку које су га олако расипале у руке које умеју да штеде, многи артикли нису више могли да нађу онакве потрошаче као раније. Отуда се је почео да појављује застој у фабрикацији оваквих артикала, прво мали а затим све већи, потом редукција производње а тиме и радне снаге. Да би се цене артикала ипак одржале на преташњем или нешто мало нижем нивоу, фабриканти су почели да прибегавају картелима или чак и уништавању оног сувишка код појединих артикала (случај са житом, кафом и памуком у Америци и др. континентима). — Ако би ово било тачно, да је расипање, ако не само а оно са другим узроцима добрим делом допринело овом данашњем злу, што се кризом зове, онда се штедња намеће као једино средство за лечење од ове немани — разуме

се поред рада, поштења, без којих би се штедња претворила у среброљубље, грабљење и отимање туђе имовине, у робовање новцу.

За човеково лично и породично благостање штедња је од већег значаја него и најбрижљивији рад. „Много је лакше зарадити новац — вели мудро Смајле — него научити како се новац паметно може да употреби. Није богатство оно што неко заслужи, него, богатство је начин, на који неко чува и троши оно што заслужи. . . . Уштеде могу бити ма како незнатне, оне ће ипак бити довољне да таквога човека начине независним.“

Овог преимућства штедње над радом свестан је наш народ и он је то изразио у својој мудрој пословици: „У радише свега бише, у штедише још и више“!

Штедиша обезбеђује будућност своју и своје породице. Он штеди у младости, да би имао у старости. Он, према оној народној: „чува беле паре за црне дане“, за дане кад се више не буде могло или не буде имало где да заради, за дане кад тело клоне, обхрвено старошћу или болестима.

Колико је људи у свету који су радом и штедњом од најобичнијих радника постали индустријалци или велики људи светског гласа. Да не тражимо пример у страним земљама и не спомињемо оне које Смајле у својој споменутој књизи наводи, задржимо се на онима из наше средине: Пупин, Коларац и многи други.

Штедња — благостање нације; а штедиша — јавни добротвор

„Уштеђевине појединаца чине богатство или боље рећи благостање сваке нације — вели Смајле. С друге стране распикућство појединаца доводи ка осиромашењу држава. Према овоме сваки се штедљив човек има сматрати као јавни добротвор, а сваки нештедљив човек као јавни непријатељ“ (стр. 4).

„Штедише зидају куће — продужује Смајле даље, подижу магацине и воденице. Они набављају машине и алате за фабрике. Они граде лађе и шаљу их у далека светска пристаништа. Они гомилају своје капитале и граде жељезнице, луке читаве и пристаништа. Они отварају окна рудокопима за вађење угља, гвожђа и бакра и постављају пумпе у њима да их од воде очисте. Они дају радницима да рударство обрађују и тако дају повода за стварање безбројних послова и занимања. — Све је ово резултат штедљивости. То је последица размишљања, умовања, које узима себи новац у помоћ и употребљује га или примењује на корисне сврхе. Онај који не штеди ништа нема никаквога удела у напредовању света“ (стр. 11).

Штедљиви људи су, дакле, добротвори нације због тога, што они својом штедњом доприносе економско-финансијском јачању свога народа, као целине, а тиме и народном благо-

стању. Али наше најбоље штедине — Илија Коларац, Сима Игуманов у Призрену, Лука Ђеловић и многи други — били су истински национални добротвори, јер су сву своју, с муком и великом штедњом стечену, имовину оставили својем народу!

Колико штедња једног народа за међународне односе значи, видимо најбоље данас. Благодарни на далеко чувеној штедљивости свога народа, Француска данас води прву реч у међународној политици. Штедња као национална врлина, трајна народна навика, намеће се не само са гледишта личног, породичног и националног благостања, него и са гледишта националне слободе и независности. Кроз штедњу народ се ослобађа од робовања туђинском капиталу и оног таторства које њега вечито прати. . . .

Штедња је — етичко — васпитно средство

„Штедња садржи у себи самоодрицање — одустајање од садашњег уживања за рачун будућег, потчињавање животињских појада разуму, она је предрачуи, предвиђање и мудрост — вели Смајле на другом месту. Она ради за данас, али се брине и за сутрашњи дан. Едвард Дениен вели: Будућност знати није никаква врлина; али највећа је врлина знати се и умети за њу припремити (стр. 10).

Гете каже: „Главна је ствар да човек научи сам себе савлађивати (стр. 12). А штедња и јесте савлађивање себе, својих жеља и навика. То је победа ума над срцем, воље над склоностима, духа над телом. Штедњом се јача воља, потпомаже уму да господари над срцем, тело потчињава духу, ствара добар и постојан карактер.

Страним народима познат је значај штедње као етичко-васпитног средства, па се они зато и старају да своју децу тако рећи од колевке науче штедњи. Готово у целој Француској је, на пример, обичај да се сав онај поклон у новцу, који дете приликом рођења добије од својих родитеља и сродника, уложи на деце име у месну штедионицу. Дете се од најраније младости тако васпитава, да сваки каснији поклон у новцу улаже на своју књижицу. Ја сам својим очима гледао како дете са 2—3 франка и књижицом у рукама на путу до штедионице пролази покрај посластичарнице и главу на њих не окреће. Тада ми је у главу долазило питање: да ли би наша београдска деца овако поступила? И већина француске деце док дође до пунолетства има већ лепу своту, многа од њих обезбеђен мироза удају или капитал за отварање радње, школовање и друго. По себи се разуме да деца у штедњи предњаче родитељи, дајући им тако лични пример. Штедљивост француског народа веома zgodно илуструје, поред осталог, и овај пример: у време кад сам се ја тамо бавио млеко је одједном поскупило за два суа односно 10 сантима (око 22 паре). То је у париској штампи изазвало такву дреку и

тако жестоке протесте, да је трећи дан цена морала бити спуштена на ранији ниво!.. А код нас у Београду!

И тако се штедњом дете учи да побеђује себе. А кад оно то успе још од малена, прво у мањим, ситнијим и безначајнијим жељама и прохтевима, оно ће господарити собом и кад одрасте. А стара је истина да човек може побеђивати друге, тек пошто претходно загосподари собом, победи себе....

Могућност и начини штедње

„Нека нико не каже да не може штедети“ — вели Смајлс. „Врло је мали број оних људи који не би збиља никако могли, да за недељу дана уштеде који динар. Када се недељно заштеди само 3 динара, то онда та свота за двадесет година нарасте на неких 3.000 динара, а за других, нових десет година, она се готово дуплира“. Ако се недељна штедња не може да започне са 3 динара, може са мање. „Најважније је у свему то, да се створи и образује навика за штедњу и самоодрицањем“ вели Смајлс.

Већину оних којих воде да од својих малених прихода не могу ништа уштедети, демантују стотине и хиљаде примера у нашем и другим народима, који су, држећи се оне народне: „Зрно по зрно — погача, камен по камен — палача“, одвајали по незнатне суме и за неколико година уштедели лепе своте. Узмемо, на пример, колико би се уштедело ако би човек одвајао на страну само оно што дневно да за 1 чашу пива: $365 \times 3 = 1095$. За десет година са интересом који Штедионица плаћа (по 6%) та би сума изнела преко 15.000 динара. За двадесет година дотерала би до 40.000! А где су друге ситније и мање више непотребни издаци које сваки од нас дневно чини, а без којих се може бити!....

Начина штедње има много. Ја споменух штедњу новца на првом месту зато, што новац, као средство за размену добара, претставља у исто време и главно животно средство, основ на коме почива данашњи привредни поредак. Али она не треба да се ограничи само на новцу, него да се прошири и на све друге области. Тако, на пример, родитељи могу васпитавати децу да, поред новца који од родитеља и сродника добијају, штеде одело, обућу, здравље, време, књиге, свеске, прибор и друго. И таква свестрана штедња даће кудикамо боље резултате од једностране, рецимо само новчане. А сама новчана штедња може се организовати тако да буде или свакодневна, или недељна, или месечна — према приликама и могућностима...

Смисао штедње

Из до сада реченога јасно излази да ја не говорим о оној себичној и саможивој штедњи, нити имам намеру да проповедам тврдичлук и цицијашлук, него о једној вишој и разумној штедњи на коју би човека покретала

љубав, у првом реду према породици, а потом и према својим ближњим — своме народу. Само ова последња има вредности и значаја за друштвени живот, јер се оснива на несепичном и племенитом самоодрицању од личних задовољстава и уживања у корист других — породице, ближњих, нације. Штедња коју постиже похлепност за новцем, назива се среброљубљем, а ово се у Св. Писму сматра за родоначелника свих зала: „Јер је корен свију зала среброљубље којему неки предавши се завоше од пере и на себе напукоше муке велике“ (1 Тимотеју, 6, 10). Среброљубац изгуби осећај за породицу, за друштво; он је суров не само према другима, ма то били и најближи сродници, него и према себи самоме. У својој грађљивости он не преза ни од преваре, подвале, обмане, ни од директне отимачине, а често ни од најсвирепијег злочина!

Ето због чега је среброљубље корен свих зала!

Свето Писмо учи да је имовина дар Божји човеку (књ. Проповеди 5, 19) и да ће он једног дана морати да положи рачуна о управљању овом (Прем. Страх 31, 8). С тога оно саветује човеку, нарочито Хришћанину: „Поштуј Господа имањем својим (тј. разумно управљај њиме и на добро га троши), и биће пуне житнице твоје обиља, и пресипаће се вино из каца твојих“ (Приче 3, 9—10).

Из овога јасно излази да сваки човек у односу према себи треба да буде штедљив, а према оскудним — дарезљив. То је прави смисао штедње, и оваква штедња доноси души неисксану радост.

— Не пијте, господине! За тај новац Ви можете да учините добро дело....

Колико ли се само код нас у Београду потроши на испраћаје старе и дочеке Нове године? Ја верујем да би се том сумом сва београдска сиротиња хранила годину дана!

И Смајлс, најватренији поборник штедње, енергично устаје против образовања и стварања „цицијашких и тврдичких навика“, јер он „мрзи циције, лихваре, зеленаше и грабљивце“. Све за шта се он бори јесте, „да се људи постарају и побрину за зле и црне дане, који редовно и безусловно после добрих дана наступају; да извесном количином уштеде створе један бедем противу оскудице и на тај начин себи обезбеде један фонд или капитал за своје старе дане, да себи прибаве самопоштовања и да на тај начин допринесу личном удовољству и друштвеном благостању. Штедња (права и разумна) не стоји ни у каквој вези, ни у каквој заједници са тврдичлук, зеленаштвом, појудом за новцем и саможивошћу. Она је шта више супротност свију тих одвратних наклоности. Штедња значи кућење, које има сврху да нам прибави потпуну независност. Штедња захтева да се новац употребљује, а никако злоупотребљује, да се часно заради и паметно потроши.

Друштвена хроника:

Њ. В. Краљ отворио је изложбу Соколског савеза у Официрском дому

У недељу 13. о. м., у 10 и по часова пре подне, Њ. В. Краљ Александар и Њ. В. Престолонаследник Петар, бурно поздрављени од претставника нашег соколства из свих крајева земље, ударили су својим присуством историјски печат првој великој изложби југословенског соколства, отвореној у Официрском дому у Београду.

Цео историјат нашег соколства, једног од главних носиоца идеје данас оствареног уједињења Југославије, приказан је на овој изложби, поред многобројних предмета и симбола великог историјског значаја.

На средини дворане велика топографска карта стања соколства у целој земљи најбоље илуструје снагу ове организације. Њено стање у детаљима илуструју графикони, у којима су изнети сви правци соколског рада на пољу просвете, књижевности и васпитања соколског подмладака. Једно одељење посвећено је војсци и соколству.

У приземљу и на галеријама сале поређана су одељења појединих соколских жупа у земљи, са својим старешинама на челу. Готово свака жупа, поред богатог материјала, има по неки предмет необичног значаја и интереса.

У одељењу Београдске жупе изложен је историјат Београдског соколства, са свима заставима и пројектима соколских домова. У Љубљанској жупи изложен је такође велики број застава, између којих и најстарија са повељом Јужног сокола из 1863. године. У одељењу Мостарске жупе изложена је застава херцеговачких усташа из 1875. године; затим потписи сокола, које су аустријске власти осудиле на смрт. Сплитска жупа изложила је златан ловоров венац са Црне Горе, дар соколске браће из Истре; затим полицијску сабљу, коју су хрватски соколи отели 1906. године, приликом једног напада власти на њих.

Одељење окупираних крајева је врло занимљиво, украшено прекрасним и богатим везовима далматинских ћилима женске задруге у Книну. Изнето је стање нашег соколства у Истри, Трсту и Горици.

У одељењу, Загребачке жупе приказан је материјал за историјат развитка бившег хрватског сокола. У изложби Бањалучке жупе истиче се застава са ликом поч. Краља Петра, као усташе Петра Мркоњића; затим је изло-

жен и значајан историјски материјал опушнице познатог бањалучког процеса.

У одељењу Сушачке жупе, поред материјала са њене територије, изложен је и материјал за историјат стања соколства у суседним, сада отуђеним крајевима. У одељењу Новосадске жупе, поред приказа садашњег стања, изложен је и рад предатне Фрушкогорске соколске жупе, са др. Лазом Поповићем на челу.

И све остале жупе изнеле су врло занимљив материјал, са мотивима и радовима из свога краја.

Пре свечаног отварања изложбе почели су да се скупљају у дворани Официрског дома највиши претставници власти и соколства.

Њ. В. Краљ Александар са Њ. Кр. В. Престолонаследником Петром, Старешином Сокола, отвара свечану соколску изложбу

Као домаћини били су ту тројица заменика старешине Соколског савеза г. г. Е. Ганга, Бура Паунковић и Лацко Криж. У име Краљевске владе дошао је лично претседник г. др. Милан Сршкић са Министром правде г. Божом Максимовићем, Министром спољних послова г. др. Бошком Јевтићем, Министром војске и морнарице г. Драг. Стојановићем, Министром саобраћаја г. Лазом Радивојевићем, Министром финансија г. др. Милорадом Ђорђевићем, Министром унутрашњих дела г. Жиком Лазићем, Министром трговине и индустрије г. др. Илијом Шуменковићем, Министром просвете г. др. Раденком Станкови-

ћем и Министром за физичко васпитање народа г. др. Лавославом Ханжеком.

Београдску општину претстављао је потпретседник г. Добра Богдановић.

Свечаности су присуствовали још лично претседник Сената г. др. А. Павелић, претседник Народне скупштине г. др. Коста Кумануди, ректор Универзитета г. др. Петковић; чланови Сената и Народне скупштине, чланови дипломатског кора: г. г. др. Р. Флидер, чехословачки посланик, г. Гинтер, пољски посланик, г. Бијеринг, дански посланик, г. Рауф Фицо, албански посланик и румунски посланик, затим генералитет, претставници националних и културних установа и многе друге угледне личности.

Кроз шпалир сокола и соколица, кроз њихове бурне поздраве, кроз дворану дивно украшену заставама, везовима, ћилимовима и прекрасним ручним радовима свих наших крајева прошао је Њ. В. Краљ са Њ. В. Престолонаследником. Њ. В. Престолонаследник, у соколској одори старешине Соколског савеза, ишао је напред, а за њим Њ. В. Краљ, праћени заменицима старешине Савеза. Попели су се на Краљевску трибину, на којој се налазио мач, који је Њ. В. Краљ поклонио соколетву, а око њега заставе и сребрни венци, све поклони Њ. В. Краља соколским четама. Над трибином стајао је натпис: „Наш Краљ и соколетво“.

У 10 и по часова пре подне, чим су Њ. В. Краљ и Њ. В. Престолонаследник заузели места на трибини, узео је реч у име Соколског савеза заменик старешине г. Гангра и одржао поздравни говор, у коме је рекао:

Ваше Величанство!

Савез Сокола Краљевине Југославије сматрао је потребним и умесним да приреди у Београду соколску изложбу у великом стилу.

С том соколском изложбом југословенско Соколетво хоће да најдостојнијим начином прослави двадесетогодишњицу Балканског рата и Кумановске победе, чиме је био положен у наше домовинско тле темељни и неразориви камен наше националне и државне слободе, удружењем и уједињењем Југословена под светлим жезлом краљевског дома Карађорђевића.

На повратку из туђине у Србију, већ у Бечу наша је омладина поздрављала краља Петра као југословенског краља, који је већ тада носио у својој души означене границе своје проширене и ослобођене краљевине. Његовој иницијативи и државничкој мудрости успело је да на Балкану удружи словенска племена, да су потегли своје мачеве „за крст часни и слободу златну“.

Ваше Величанство!

Пун младалачког словенског духа, пун здравих снага, које су тежиле за слободом, пун братске љубави и хришћанског саосећања према оној браћи на словенском Југу Европе која су трпела и стењала у ропству, и пун јуначке воље да све жртвује за нови живот тих патника и мученика, за живот достојан човека, стајао је усред громке туђаве те страховите ослободилачке борбе на страни Свога Великога Оца и Његов Син и наследник Престола — Краљевић Александар — данас Александар Први, краљ Југославије.

Ми Соколи стојимо данас ту пред Вашим Величанством, да покажемо млађој генерацији величину оних дела, која су поред Краља Петра Првога Ослободиоца Ваше име урезали у историју нашег народа. И када су замукли топови одличне Кумановске битке, тада је Ваша рука примила за копље, да његовим вршком зацрта по земљи наших оцева и дедова

Краљевска Влада, са претседником г. др. Миланом Српкићем на челу, и претседник Народне скупштине, г. др. Коста Кумануди, на соколској изложби.

оне границе, које су се појављивале у великом сну Очеве душе! Сва та гигантска борба имала је победоносни успех, јер је почивала на истини и правди.

Када тиме само констатујем историјску чињеницу, чујем куцање стотине тисућа соколских срца и видим успламтеле стотине тисућа соколских душа. И куцаји наших срца и пламенови наших душа — једни и други су одјек и израз најдубље захвалности за јуначке чине прошлости; они су блештава зора будућности — песма — која се као звук даврија и јуначких песама и као светли вал новог, младог и радосног живота прелева и таласа преко свих жртава и гробова у сјај будућних векова.

На том месту, на коме се око нас нижу лепе слике соколског рада и жи-

вота, сви још чујемо толико гласније куцање соколских срца и видимо пламене соколских душа. Налазећи се на том месту наших напора, наших настојања и наших идеала, ја из тих куцаја срца и тих пламенова душа приносим поздрав Вашем Величанству, Његовом Височанству Престолонаследнику Петру нашем брату старешини и нашој Отаџбини!

Други и трећи разлог приређивања ове наше изложбе је чисто соколског значаја. С овом изложбом наине ми, југословенски Соколи, закључујемо Тиршеву годину, када се је моћ и снага словенског Соколства на слету у Прагу испела до огромне висине. Тако закључ-

Претседник Краљевске владе г. др. М. Српкић, министри г. г. Бошко Јевтић и Живојин Лазић, са Старешинством Сокола.

ком Тиршеве године ступамо у јубиларну годину југословенског Соколства; било је пре 70 година, одмах након оснивања првог соколског друштва у Прагу, када је основано и прво соколско друштво у нашој земљи, сада краљевини Југославији. „Јужни Сокол“, чији је наследник Љубљански Сокол, матично друштво свега нашега југословенског Соколства.

Ови историјски моменти творе широко обележје ове наше соколске изложбе. На тој изложби видимо сведочанства давних доба, када су наша јуначка

браћа стварали борбом политичку и националну слободу. Ту видимо доказе највећег жртвовања за те идеале. Наши погледи лете преко гробова, тамница, мука и трпљења наше браће, која су у најљућим борбама и вихорима очували соколске заставе чисте и неоскривљене, те симболе соколског витештва, узвишености, лепоте, победе и величине соколске идеје. У тим доказима и сведочанствима од седам деценија соколског живота назиру се крвави трагови телесних и душевних рана народа, на њима сјају сузе бола али и сузе радоснице народне душе; ту су сакупљене реликвије из свих делова наше земље, гдегод данас живе Југословени; у том изложбеном простору тесно је повезана и у својој величанственој лепоти и величини приказана наша Отаџбина, као што је њен величанствени лик урезан у свако соколско срце.

Ваше Величанство!

Када сам при концу своје поздравне братске речи, сматрам својом дужношћу да Вам изразим најоданију благодарност, што сте благоизволили преузети покровитељство над овом нашом соколском изложбом те Вас молим, да је Ваше Величанство са Његовим Височанством Престолонаследником Петром, нашим братом старешином, благоизволи отворити.

У име целокупног југословенског Соколства из дубине срца свога кличем:

Здраво Краљу! Живео Краљ!

Завршивши говор овим топло прихваћеним узвиком, г. Гангл, у име целог југословенског соколства предао је Њ. В. Краљу први примерак савезне спомен-плакете.

После тога Њ. В. Краљ отворио је изложбу, пожелевши јој сваки успех.

Са Њ. В. Престолонаследником Њ. В. Краљ разгледао је целу изложбу, показујући велико интересовање. Пред сваким одељењем се зауставио, постављао питања старешинама жупа и распитивао се за све детаље. Нарочито су привукли Његову пажњу многи предмети историјског значаја.

Пошто је разгледао изложбу више од једног сата, Њ. В. Краљ и Њ. В. Престолонаследник напустили су Официрски дом, испраћени бурним поздравима.

Наши ратни инвалиди примили су у Београду из руку Њ. В. Краља своју заставу

— Београд је бурно и срдечно поздравио инвалиде из минулих ослободилачких ратова —

Београд, варош која је и сама за време светског рата највише страдала, варош коју данас краси и Легија части, одувек је гајио култ признања и дубоког поштовања према онима, који су се борили за његову част, слободу и напредак, и који у тим тешким борбама постадоше наши национални хероји и наша народна жртва.

Многи споменици, подигнути у свима крајевима Београда, у част и славу изгинулих борцима у ратовима за ослобођење и уједињење нашег народа, најречитије говоре, и вековима ће говорити, са каквом су се поштом и пијететом Београђани сећали оних, који ради њих и ради будућности њиховог града и своје животе положише!

Шести новембар 1932 године, као велики историјски дан, када је у Београд дошло преко 15.000 наших ратних инвалида, да из руку свога Краља и ратног друга, Њ. В. Краља Александра, приме подарену заставу, остаће видно уписан на страницама светле историје Београда. На тај дан, из свију крајева наше Отаџбине, дошли су сви наши ратни инвалиди у своју престоницу, да у њој, за чију су част и слободу остављали на бојноме пољу своје делове тела, па чак и очни вид, приме заставу из руку свога Краља, коју им је Он, у знак признања и владалачке љубави према њима, подарио. Тога дана Београд је, својом гостољубивошћу и срдечношћу, још једном показао да он не заборавља оне, који заслужују признање и поштовање; Београд је раширених руку и са отвореним срцем дочекао ратне инвалиде, најтеже живе жртве из минулих ратова.

Бескрајна поворка ратних инвалида креће београдским улицама

У недељу, 6 новембра, Београд је освануо искићен заставама. Још у рано, магловито јутро, београдске улице биле су преплављене Београђанима, који су поранили и заузели места, да што боље виде и да што срдачније поздраве оне, који се жртвоваше ради њих.

Пред Инвалидским домом, тачно у 7 часова, био је заказан састанак инвалида. На зборно место инвалиди су хрлили са свију страна Београда, где су били отсели, у разноврсним и шареноликим живописним народним ношњама. Необично лепу и дирљиву слику пружали су инвалиди из Шумадије, Босне, Хр-

ватске, Далмације, Словеначке, Херцеговине, Војводине, Лике, Црне Горе и других покрајина, кад су, често испод руке Шумадинаца са Словенцем или Хрватом, у народним ношњама, пролазили у поворци.

Нешто после 8 часова огромна поворка инвалида, образована по групама Обласних одбора, са заставама и музиком кренула је на игралиште „Југославије“, где се имало обавити освећење заставе. Тешки инвалиди вођени су у аутомобилима.

Београђани бурно и одушевљено поздрављају инвалиде

Бурни и одушевљени усклици и пљескање Београђана проламали су се улицама, кроз које су пролазили наши ратни инвалиди.

Њ. В. Краљ привезује своју траку на нову заставу наших ратних инвалида.

Многи од њих, својим тешким кретањем, изазивали су сузе из очију Београђана. Нарочито је био болан и тежак тренутак, када је поред Београђана пролазила група инвалида са таблом, на којој је писало: „Највеће жртве Отаџбине — слепи инвалиди.“ На челу оне групе кретао се познати потпуковник слепи инвалид г. Лујо Ловрић, кога је публика нарочитим симпатијама поздравила, кличући му: „Живео Ловрић!“

Око 9 часова, и ако је свечаност била заказана за 11, игралиште „Југославије“ било је већ препуно инвалида. Преко 15.000 осакатених ратника било је растурено по игралишту. Према главној ложи, резервисаној за Њ. В. Краља, стали су чланови Средишњег одбора Удружења ратних инвалида, а лево и

десно од њих постројиле су се са заставама делегације: француских ратника „Поали д'Ориан", руских инвалида, четника; па Областни одбори: Сплита, Крагујевца, Загреба, Сарајева, Љубљане, Јагодине, Карловца, Новог Сада, Осјека, Цетиња и други.

Пред почетак свечаности дошли су чланови Владе, на челу са председником г. др. Миланом Сршкићем.

Београдску општину заступао је лично председник, г. Милутин Петровић.

На главним трибинама примећени су: г.г. генерал Димитријевић, маршал Двора, др. Коста Кумануди, председник Народне скупштине, др. Анте Павелић, председник Сената, генерал Драгомир Стојановић, Министар војске и морнарице, војни аташеи свих савезничких држава и претставници многих друштава и организација.

Долазак Њ. В. Краља и почетак свечаности

Тачно пет минута пре 11 часова, објављено је преко звучника да Њ. В. Краљ долази. При помену Њ. В. Краља инвалиди су, као по команди, из хиљаде грла громко кликнули:

Чело поворке ратних инвалида са новом заставом и заставама „Поали д'Ориана" и руских инвалида.

„Живео Краљ! Живео!" Музика је одмах заигравала химну, и Њ. В. Краљ, уз бурно и дуготрајно клицање, ушао је у главну ложу, која је била искићена цвећем.

Својим пријатним осмејком Њ. В. Краљ је дуго отпоздрављао. Звучи молитве, које је интонирала војна музика, прекинули су клицање и свечаност је отпочела.

Освећење заставе обавио је изасланик Њ. Св. Патријарха, нови београдски викарни епископ г. др. Викентије Вујић, уз асистенцију свештенства.

По обављеном верском обреду, председник Удружења ратних инвалида, г. Божидар Недић и заставник г. Жика Тодоровић, са заставом су пришли ложи Њ. В. Краља, где је Њ. В. Краљ ставио на заставу своју ленту и укуцао свој почасни клинац.

Овај приказ код инвалида изазвао је неописано одушевљење, и они су опет дуго и бурно клицали Њ. В. Краљу.

Говор Њ. В. Краља

По завршеном свечаном чину, Њ. В. Краљ, често прекидан одушевљеним клицањем инвалида, одржао је овај веома леп говор:

Јунаци,

Напајани националним идеалима и васпитани у чистом родољубљу, Ви сте, кад је кућну суњени час, показали ко сте.

У својој скромности, Ви то и не показујете, али то казују Ваше тешке ране, једва извидане.

Пукови и Армије који су под Врховном Командом блаженопочившег Краља Петра (дуготрајни усклици: Слава му!) као и под Врховном Командом Мојом (дуготрајно и одушевљено клицање „Живео Краљ!" „Живела Југославија!") проноси славу српско-југословенског оружја широм целог света, видели су Вас на делу!

Ви сте они у чијим је рукама, при одбрани земље и образа, свака пушка била убојита.

Предуге су биле године рата и самоодрицања, премного је било непријатеља што су тражили наше национално поробљење и истребљење, али је нападасим стајала Ваша вера у Бога и у успех наше праведне ствари, Ваша љубав према Домовини и Ваше осећање дужности.

Зато сте без роптања давали снагу, крв, очни вид, себе...

Достојно и часно били сте свој велики бој за Краља и Отаџбину (дуготрајни усклици „Живео Краљ и Југославија!").

Били и набили!

Милошћу Божјом, а уз снажну и обилату потпору својих великих савезника (Живели Савезници!) српска војска и југословенски добровољци својом истрајношћу и храброшћу, у којој сте Ви вазда предњачили, успели су остварити слободу и уједињење, и дати широке и дотле невиђене границе уједињене Народне Државе, велике и моћне нам Краљевине Југославије (Живела Краљевина Југославија!).

Пожртвовању са којим је она стварана, али којим исто тако има да буде чувана, Ви ћете бити живи пример и учитељ младом поколењу; а Ваши по удесу другови, које је немилосрдност историје прикивала за туђинску страну све до самог уједињења, биће најбоље предање и наука коликим се страдањима ваљало откупљивати од окова судбине док нисмо дошли доврде да нас више никакве границе нити раздвајају нити ће нас раздвајати. (Тако је! Живео Краљ Александар Први! Живела Краљевина Југославија!).

Са том жељом подарујем Вашем Удружењу као Врховни Командант (одушевљено и дуготрајно клицање Његовом Ве-

личанству Краљу) ову заставу, и развијај је са уверењем: да ће се под њом увек неговати југословенско братство, витештво и јединство.

Крај говора Њ. В. Краља инвалиди су нарочито поздравили, кличући: „Живео Краљ!”

Захвалност председника г. Недића Његовом Величанству Краљу

На говор Њ. В. Краљу, у име инвалида, захвалио се председник Удружења, г. Недић овим бираним речима:

— Ваше Величанство!

У овај свечани дан кад из руку Вашег Величанства примају на уздарје ову дивну заставу, знамење витешке части и достојанства, ратни инвалиди Југославије преживљују најрадосније тренутке свога живота. Они у њој виде највише и најлепше признање за све своје напоре и прегнућа, за своју одану и верну службу Краљу и Отаџбини.

Ослобођени свих заблуда прошлости, од Уједињења везани неразводјом везом братства, ратни инвалиди Југославије, заточници слоге и јединства, с поносом могу да укажу на свој досадањи рад, на своја искрена настојања да у сваком тренутку корисно послуже земљи и њеном Владоцу, да би се очувале драгоцене тековине плаћене крвљу најбољих међу нама!

Свесни тога, да се огромне жртве страшнога рата могу накнадити само преданим радом у миру, уверени да на томе данас почива будућност целог света, ми себе с чашћу убрајамо у свесне пионије повога живота који није на попришту ратних крвопролића. Ми проповедамо рад, слогу и мир.

Уверени да таквим радом остварујемо искрене жеље свога Краља и народа ми ни у једном тренутку не заборављамо на своје дужности војника и бранилаца Отаџбине. Ратни инвалиди Југославије спремни су увек на највеће жртве. Верни чувари аманета храбрих бораца, палих за слободу и уједињење нашег народа, они су решени да у свакој опасности делом потврде љубав и безграничну оданост према Краљу и Отаџбини.

Ваше Величанство!

Срећни и горди што су увек до сада били почаствовани брижним старањем Свог Узвишеног Заштитника, ратни вете-

рани користе ову прилику да још једном манифестују своју дубоку љубав према Вашем Величанству. Хиљаде ратних инвалида, окупљени данас на овој импозантној свечаности, заветују се да ће и од сада, бити верни чувари Свога љубљеног Краља и своје Отаџбине Југославије, готови увек, у сваком тренутку да свој завет искупе највећом жртвом. (Хоћемо! Хоћемо!).

Ваше Величанство!

Нашу радост и нашу љубав деле подједнако отсутни ратни инвалиди, удове наших храбро палих другова и ратна си-рочад, стотине хиљада наших чланова, који у овом тренутку упућују топле молитве Богу за дуг и срећан живот Вашег Величанства и целе Краљевске породице. (Живела!).

Вечно захвални Своме Узвишеном Заштитнику на бризи и очинском старању решени да живе и умру у верној служби Краљу и Отаџбини, ратни инвалиди Југославије дубоко благодаре Вашем Величанству на овом високом дару, на пажњи, која је узбудила срца свих старих ратника, и кличу из дубине срца:

Да живи Ваше Величанство!

Живео! Живео Краљ Александар! Живела Југославија! — клицали су инвалиди одушевљено.

На крају, уз звуке државне химне, Њ. В. Краљ је напустио ложу, поздрављајући пријатним осмехом инвалиде, који су Му клицали све док није отишао са игралишта.

Последњи говорник, француски ратник
г. Етјен Лоран

Последњи говорник био је г. Етјен Лоран, претставник бивших француских ратника са Солунског фронта, који је свој говор завршио овим узбудљивим речима:

„У име бивших француских ратника, клањам са пред овом заставом и целивам је са братском љубављу!”

Увече је, у част инвалидима, приређен величанствен ватромет на Великом Калемегдану, који је био преплављен инвалидима и Београђанима.

Ујутро су инвалиди, са пуно пријатних успомена, напустили Београд и отпутовали својим кућама, у унутрашњост.

Својим дочеком и својом гостољубивошћу, Београђани су и овога пута доказали да су становници и грађани гостопримљивог града, Београда.

Свечано освећење новог дома Соколског друштва Београд III.

— Овим је Београд после рата добио свој први Соколски дом. —

И ако је Београд био од увек жива југословенског сокољства, он ипак све до скоро није имао ни један свој прави соколски дом. Јер, нешто ратова, а нешто и послератне економске тешке прилике, нису давали нашим вредним Соколима могућност да подигну себи кров над главом. Па, ипак, и ако нису имали свој прави дом, наши Соколи су учинили много, и тиме су доказали, да се велике замисли и велика дела могу стварати и са сваког места!

Београдска соколска друштва до сада су се махом налазила по одељењима основних школа. Ту, у малим и тескобним салицама, наши Соколи снажили су своја тела и духове, да би тако оснажени и очврстнути могли што боље да послуже своје Краљу, Отаџбини и народу.

И, зато, отварање новог дома Соколског друштва Београд III, чији је старешина г. Доброслав Богдановић, потпретседник Београдске општине, које је обављено у недељу, 7 новембра т. г., представља један

многих београдских сокола и Београђана, још и г.г. Роберт Флидер, чехословачки посланик на нашем Двору, Душан Благојевић, изасланик Њ. Св. Патријарха, Гава Милошевић, изасланик председника Народне скупштине г. д-р Косте Куманудија, генерал Стеван Кнежевић, изасланик Министра војске и морнарице, Б. Крејачић, претставник Министарства за физичко васпитање народа, Душан Пелеш, министар у пензији и претседник Јадранске страже у Београду, и Живојин Радовановић, потпуковник изасланик Команданта Београда, генерала г. Војислава Томића. Соколски савез и београдску соколску жупу претстављао је г. Бранко Живковић са члановима управе.

Пред лепим и за ову свечаност нарочито искреним домом, на улазу госте је дочекивао старешина сокола г. Доброслав Богдановић, са члановима одбора г.г. д-р Станислављевићем, Шошкићем и другима.

Верски обред освећења обавио су три свештеника: православни г. Љуба Богичевић, који је раније осветио темеље овога дома, старокатолички г. д-р Калођера и мојсијевски, рабин г. Морис Абину.

По обављеном освећењу сва три су свештеника одржали лепе и пригодне говоре, истичући значај сокољства.

Старешина сокола, г. Добра Богдановић, са подумом, на коме су стајали цео акциони одбор и деца, Соколи, отворио је свечаност соколским узвиком: „Дорбо нам дошан“!

Поздрављајући изасланика Њ. В. Краља, Њ. Св. Патријарха, као и друге изасланике и претставнике и грађане, г. Богдановић је прочитао два телеграма, упућена Њ. В. Краљу и Њ. Кр. В. Престолонаследнику, Старешини југословенских сокола.

Telegram Њ. В. Краљу гласи:

„Соколско друштво Београд III освећујући свој дом, са највећом љубављу, верношћу и оданосту поздравља свог узвишеног Краља и кличе: Да живи Њ. В. Краљ! Да живи цео Краљевски Дом“!

Telegram Њ. Кр. В. Престолонаследнику Петру, Старешини сокола, гласи:

„Соколско друштво Београд III освећујући свој дом, поздравља из дубине срца свог љубљеног Старешину и жели му дуг живот на срећу својих Узвишених Родитеља и целог југословенског народа. Здравео“!

Оба два телеграма присутни су поздравили кличући одушевљено Њ. В. Краљу, Њ. Кр. В. Престолонаследнику и целом Краљевском Дому.

Износечи укратко историјат грађења дома и Соколског друштва Београд III, г. Доброслав Богдановић је између осталог рекао у своје врло лепом говору и ово:

„Наша срдечна и велика захвалност свима који су помогли грађење овога дома, а помогло је листом све грађанство овога краја. Срдечна захвалност бившим председницима општине Београдске г. г. д-р Коста Куманудију и Милану Нешину, и садашњем председнику г. Милутину Петровићу, који су највећим прилогом омогућили зидање дома.“

Ми уверавамо да ће, у духу челичења, на свима врлинама, пролазити генерације наше омладине кроз овај дом“!

Говор г. Богдановића присутни су топло поздравили.

Свештенство и соколи Соколског друштва Београд III, са старешином г. Доброславом Богдановићем, потпретседником Београдске општине, на свечаном отварању новог соколског дома на Смедеревском Бέρму.

значајан датум у историји нашег сокољства, а и самог Београда. Јер, отварањем овога дома, наши соколи добили су своју праву кућу, а наша престоница добила је после рата прву зграду овакве врсте.

Нови дом Соколског друштва Београд III подигнут је у кругу основне школе на Смедеревском Бέρму.

На изградњи и подизању овога дома радили су сами грађани овога краја, на челу са старешином сокола, г. Доброславом Богдановићем, потпретседником Београдске општине, и г. Драгутином Живановићем, пуковником и првим оснивачем овог соколског друштва, у чему их је много помогла и Београдска општина.

На ову ретку свечаност Њ. В. Краљ послао је свога изасланика, генерала г. Павла Павловића.

Свечаном отварању дома присуствовали су, поред многобројног грађанства са Смедеревског Бέρма,

Затим су још говорили г.г. Бранко Живковић, старешина Соколске јупе, д-р Пелеш, претседник Јадранске страже, и пуковник Драгутин Живановић, оснивач овог друштва и његов син, старешина. Сви су они у својим говорима одали признање старешинству и одбору друштва, који неуморно раде и даље на напретку овога друштва.

Г. Живановић је у своме говору одао признање и захвалност архитектама г.г. Којићу и Стојковићу,

инжињеру г-ђи Мандил и предузимачу г-ђи Ани Штајкер, такође вредним соколима, који су изградили овај Дом, уложивши у посао праву соколску вољу и труд.

Увече је у дому била приређена веома успела соколска академија, на којој су узела учешћа сва београдска соколска друштва, први пут у Београду у правом првом соколском дому.

Свечани помени на гробовима палих бранилаца Београда

Београђани се сваке године са пијететом сећају великих народних жртава, храбрих хероја, који падоше под зидинама београдског града и на улицама, бранећи својим телима стопу по стопу Београда за време светског рата 1914 и 1915 године.

11 новембра, сваке године, на Дан Мира, Београђани побожно пале свеће на гробовима наших и савезничких војника, који своје животе положише за част и слободу Београда и који своје јуначке кости узидаше у темеље престонице Југославије.

И ове године Београђани су се, на дан 11 новембра, поклонили сенима својих бранилаца и мученика за југословенску идеју.

Помени су прво отпочели на француском војничком гробљу. Овоме помени присуствовали су: г.г. Дибај, отправник послова француског посланства, Ромне де Вишн, белгијски посланик, војни аташеи Француске, Италије, Чехословачке и Пољске, Лоран, представник „Поали д'Ориана", изасланик Министра војске и морнарице генерал Милосављевић, представник Команде Београда генерал Динић, претседник Удружења ратника, г. Милан Ђ. Радосављевић, претседник Удружења бранилаца Београда Живко Ј. Кеџић, ректор Универзитета, г. Влада Петковић, представник Министарства спољних послова г. Лујо Бакотић и други.

Београдску општину на свима поменима представљали су претседник г. Милутин Петровић са потпретседником г. Доброславом Богдановићем.

На француском војничком гробљу служио је помен француски свештеник г. Белер са још два свештеника, а на јектенија је одговарао хор. По завршеном црквеном обреду, г. Белер је одржао леп говор

истичући велике жртве, које је Француска поднела за мир и слободу народа. После г. Белера говорио је француски отправник г. Дибај, па су онда на хумке палих ратника положени венци од стране савезничких држава.

Одавде се после корпоративно кренуло на гробље италијанских палих ратника, где је такође одржан помен. И на гробове италијанских ратника савезници су положили венце са националним бројама.

Код костурнице и споменика палих бранилаца Београда било је такође много Београђана, који су се окупили око костурнице да одају пошту и поклоне се сенима својих храбрих бранилаца. Овде је на помену служио пет свештеника на челу са г. Александром Лазаревићем, који је после службе одржао вријодан говор, истичући јунаштво српског народа и његове патње у minulim ратовима. И на костурницу је положено неколико венаца. Многи Београђани, а нарочито старије госпође, чији су синови изгинули у рату, ушли су у саму костурницу, где су покрај урни са костима палих јунака, запалили воштанице и помолите се Богу за покој душа палих бранилаца.

Одавде су затим сви корпоративно отишли на гробље палим јунацима Мојсијеве вере, где је на помену служио врховни рабин г. др. Алкалај.

После помена г. др. Алкалај је одржао говор, изјаснио љубав и пожртвовање Мојсијеваца за Београд.

Овим су завршени свечани помени палим браницима Београда, који ће остати у вечитој успомени сваког Београђанина, који искрено воли свој град и воштује његову јуначку прошлост.

Пленарна седница Савеза градова

— Одлуке по питању састава буџета за 1933 год. —

Савез градова Краљевине Југославије, као преходни форум и центар за комуналну политику наше државе, одржао је на Сушаку 21 ок. м. своју пленарну пословну седницу, на којој су најдетаљније расправљана многобројна питања из комуналних финансија наших градова.

Седници су присуствовали претставници свих наших великих градова, Београд је заступао по решењу Суда О. г. Б. г. Слободан Видаковић, референт О. г. Б. и отправник послова Савеза градова. Скупштини је претседавао г. Д-р Иван Крбек, председник Савеза градова.

Главни референт по питању буџетирања градова био је г. Д-р Мил. Ламза (Загреб), а у дискусији учествовали су сви делегати. У својим говорима и рефератима нарочито су се истакли г. г. Д-р Бранислав Борота, (Нови Сад), Дале Цветковић (Сарајево), Д-р Хенкел (Осијек), Васа Исидоровић (Панчево) и др.

Поводом резолуције г. Министра финансија, којом су издата упутства за састав буџета за 1933 год. сви су говорници подвукли да је до крајњих граница могућности извршена разумна штедња у свима градовима још у буџетима за 1932 год., и да се даље у спровођењу штедње не би смео ићи у интересу просперитета и самих градова и саме националне привреде. Исто је тако подвучено да се плате и припадљивости општинских чиновника не могу више снижавати пошто оне данас једва одговарају минималном стандарду живота једног културног грађанина. А често су и испод тог минимума. При том, плате се општинских чиновника не смеју упоређивати са платама државних чиновника, пошто они не уживају ни једну од оних бенефиција, које су дате држ. чиновницима. (повлашћена на железничкој поштом, у бањама и лечилиштима, ванредне награде као дневнице у комисијама итд.)

На крају врло обимне дискусије, решено је да се сви градови при изради својих буџета за 1933 год. имају придржавати и технике, и форме, и величине својих буџета из 1932 год., пошто се једнообразно буџетирање не може реализовати све док се не донесе Закон о самоуправним финансијама.

Пошто су формулисана и све остале одлуке овог радног скупа Савеза градова, изабрана је специјална делегација, која ће посетити Претседника Владе и господу министре Финансија, Унутрашњих дела, Трговине и индустрије и Социјалне политике и изложити им жеље и гледишта Савеза градова на сва животна питања наших градова, а нарочито на проблем самоуправних финансија, по коме ће се питању одржати ових дана у Мин. финансија и једна специјална конференција између изабраних делегата Савеза градова и стручних претставника Министарства.

У ову делегацију ушли су г. г. Д-р Иво Крбек, Д-р Дале Шарин и Д-р Милан Ламза (Загреб), Добр. Богдановић и Слободан Видаковић (Београд), Д-р Динко Пуд (Љубљана), и Д-р Бранислав Борота (Нови Сад).

Исто тако изабран је и један стручни финансијски комитет, у који су ушли стручни финансијски претставници Београда, Загреба, Љубљане, Са-

рајева, Новог Сада, Сплита, Сушака, Скопља и Цетинља.

Као резултат свих донетих одлука ове значајне седнице, уследила је следећа резолуција:

„Узевши у претрес распис Министарства финансија бр. 1110/VII од 30 септембра 1932 године усваја Пословни Одбор Савеза градова следећу резолуцију:

1) Савез градова сматра да је што већа једнообразност у саставу општинских буџета додуше потребна, али држи, да ће се она у пуној мери, како то тражи распис Министарства финансија, моћи постићи тек онда кад стану на снагу нови закони о општинама и градовима, односно и закон о самоуправним финансијама. Прилике у појединим данашњим правним подручјима наше Краљевине показују још врло велике разлике, које не допуштају принцип једнообразног буџетирања а у тим разликама још се нарочито истичу градови са опште управном влашћу приг. степена. Поред тога је поменути распис општинама прекасно стигао, да би се већ у буџетима 1933 год. могао провеста, а коначно би се могло још што шта изменити у теми буџета, како је предвиђа споменути распис. Ово би било у интересу општина и градова, а не би било ниједно противно интенцијама Министарства. Зато моли Савез градова Министарство финансија, да одложи примену упутстава до доношења јединствених закона о општинама и градовима као и закона о самоуправним финансијама, а након тога да се колаборацијом између нарочито одређених органа Министарства финансија и делегата Савеза градова утврде основни принципи на основу којих ће се имати да донесе прописи о једнообразности у саставу општинских буџета.

Савез градова уједно моли надлежне власти, да до коначног решења ове претставке упућују на надлежност Министарству финансија све иначе уредно састављене буџете као и да не буде у њима у свему поступљено по упутствима садржаним у распису Министарства финансија бр. 1110/VII-1932 год.

2) Савез градова признаје да је у данима тешке кризе, која још увек влада у нашем привредном животу, безусловно потребна разумна штедња у газдовању државе и самоуправних тела, али је исто тако уверен да се штедња може спроводити само до неких граница могућности, преко којих она престаје да служи оном циљу који јој се у садашње време намењује, те може још више да шкоди у привредном животу и да уроди још већом неуспешношћу, том најтежом и најопаснијом последицом економске кризе. Зато Савез градова сматра да би принцип потпуног елиминисања свих инвестиција требало ублажити, и допустити барем неке врло потребне инвестиције које се могу покрити без већих сметњи у општинском газдинству како би се неуспешност

бар донекле умањила. Најзад констатира Савез градова да су наши градови већ у овој години спровели у својим газдинствима потребну штедњу до крајњих граница могућности па се у буџетима за 1933 годину тешко могу спровести још какве уштеде већих размера без опасности за нормално функционисање комуналног апарата.

3) Савез градова утврђује да би апсолутно и безусловно спровођење принципа непопуњавања службеничких места која ће се у 1933 г. упразнити неким случајевима могло потпуно укинути рад у неким гранама самоуправне струке, нарочито у онима где је за поједине радове намештено једно једино стручно лице, чије послове не може да преузме службеник које друге струке.

4) Савез градова држи да засебне прилике у градовима, нарочито већим, а специјално њихов компликован економски, културни и социјални живот, као и засебни карактер службе градских службеника, не подноси да они буду у погледу припадности третирани једнако као и државни службеници, како је то потанко разложено и приказано у претставици Савеза градова, усвојеној на седници Пословног одбора Савеза која је одржана у Загребу дне 25-VI-1932, зато моли Министарство финансија да одустане од својих стриктних захтева у том погледу и да начин решавања тог питања препусти самим градовима, који ће и сами већ у интересу својих грађана настојати да укупну суму личних издатака сведу на меру која ће одговарати принципу разумне штедње.

5) Принцип да стопа приреза не може ни у ком случају бити већа од стопе која је одобрена за текућу годину и да се нове дажбине не смеју уводити, неће се моћи у сваком случају стриктно спровести, јер ако се буду примјерице морале укинути које од постојећих дажбина, те тако општине изгубе знатан део прихода, моћи ће се потребна накнада за укинуту дажбину, па према томе и уравнотежење буџета, постићи једино повишењем стопе приреза или увођењем какве нове дажбине која ће више одговарати платежној моћи грађана.

6) Савез градова и у овој прилици нарочито истиче, да управо интерес државне целине неминовно захтева, да се општинама и градовима, као основним јединицама свега еко-

номског и културног и социјалног живота и напретка у држави ни у данашњим тешким приликама сасвим не подрежу крила слободног полета и напредовања већ да им се остави да се, свака према својим посебним приликама, развија и ради у границама оних могућности које постоје по мишљењу и уверењу њихових у првом реду и непосредно, заинтересованих грађана.

7) Савез градова у вези са осталим својим захтевима нарочито у вези са резолуцијама донесеним на главној скупштини Савеза градова одржаној 2 октобра т. год. у Скопљу, истиче неминовно потребу, да се оставе на снази и то са садашњим стопама, све до сада одобрене градске дажбине (нарочито највиши прирез, трошарине итд.) и да се најбржим путем (можда у прелазним наређењима закона о општинама) измене законски прописи, према којима би такве дажбине имале у идућој години отпасти. То је потребно нарочито с обзиром на то што ће се ускоро донети закон о самоуправним финансијама који ће то питање дефинитивно уредити.

8) Имајући у виду велике користи које су општине и градови имали од самоуправног одељења Министарства финансија, моли Савез градова, да се то одељење опет успостави, како би се послови општинских буџета могли темељније и већом експедитивношћу решавати.

9) Савез градова моли Министарство да предложи укидање, односно измену § 6 Закона о изменама и допунама закона о непосредним порезима, и да се дозволи оптерећење новограђа општинских дажбина, јер данас више не постоје сви они разлози због којих је био донесен поменути законски пропис и јер управо тим самим новим грађевинама иду највише у прилог скуп општински радови око грађења улица, клинализације, водовода итд.

10) Да се замоли Министарство финансија и односни одбори Народне скупштине и Сената, да у Закон о раздужењу селака унесу одредбу, којом општине и градови са свим својим потраживањима код пољских завода на узложима текућих рачуна могу слободно распологати, првенствено поред свих осталих исплата односних пољских завода, те да се и надале изузму од одредаба тога закона потраживања комуналних штедионица" итд.

Питање обезбеђења општинских службеника

— Резолуција Савеза организација службеника градских и сеоских општина —

За развитак и напредак нашег комуналног живота колико у граду толико и на селу, за савесност у комуналном раду, за уредно и правилно функционисање општинске администрације, за вољу и одушевљење у раду, које је један од главних услова успеха у сваком послу, од битног је значаја за сваку општину, поред општинске управе, и општинско чиновништво. И најбоља општинска управа, без доброг и савесног чиновништва, тешко ће успети да потпуно и правилно приведе у дело све своје идеје на унапређење наших комуналних прилика и остварењу многих животних проблема наших општина.

Да би, пак, општинско чиновништво било добро и савесно, потребни су многи услови, који често од њих самих не зависе. Чиновништво необезбеђено, рђаво плаћено, зависно од тренутних личних расположења, не може да буде у своме раду онакво, какво заиста треба да буде, то јест, не може да уложи у свој рад ону вољу, савесност и припадност, које су потребне за постизање најбољих резултата.

Да би се све то постигло, у интересу њиховом појединачном и у интересу опште комуналном, Савез организација службеника градских и сеоских општина поводом предстојећег доношења Закона о општинама, предузео је кораке, да се многим оправданим и опште корисним захтевима општинских службеника изађе у сусрет. Општински службеници, у излагању својих потреба, нису се руководили само својим личним интересима. Тражећи да себе обезбеде у погледу припадности и у погледу пензије, они су истовремено тражили и услове за своје усавршавање, како у погледу општих квалификација за одговарајуће положаје, тако и у погледу специјалних квалификација за комунални рад, које би се постигле нарочитим школама.

Седнице Савеза, којима су присуствовали делегати и чланови свих организација општинских службеника, и београдских општинских чиновника заступали арх. Милековић и отпорник Савеза градова С. Видаковић, одржане су у сали Београдске општине

и трајале су пуна три дана. Велики број говорника изneo је врло тешко стање општинског особља у великом броју наших општина. Истине реферате подиели су: г. др. Рудер из Земуна, о општинском законодавству, г. Крамбергер из Марибора, о положају општинских чиновника на страни и у Југославији, г. Морсец из Загреба, о жељама и тежњама општинских службеника у Југославији.

На основу свих ових мишљења и реферата, усвојена је следећа резолуција:

Предлаже се, да се у новом Закону о општинама уваже нарочито они оправдани захтеви:

Да се донесе уредба о општинским службеницима најкасније у року од шест месеци од дана ступања на снагу новог закона. Та уредба мора да садржи: да се имају безусловно установити пензије за сва службеничка места; да се осигура стаалност и непокретност општинских службеника; да се очувају стечена права по садашњим законима, статутима, уредбама и уговорима свима активним и пензионисаним општинским службеницима и њиховим породицама; да се општинским службеницима осигура минимум т. ј. да припадности општинских службеника не могу бити мање од припадности државних службеника са одговарајућом спремом, да се утврде досадашњи службеници на својим положајима, који испуњавају услове свога звања; да се имају основати пензиски фондови за исплату личних и породичних пензија код свих бановинских управа, а где већ постоје као код неких

бивших жупанија да се споје у бановинске; да банке управе издају за управу таквих фондова правилинике; да у управу фондова имају ући безусловно и претставници општинских службеника; да се има провести изједначење есенцијално различитих пензионских припадности уз очување стечених права; да се дисциплински судови у првој инстанци образују код банке управе, а у другој је Управни суд; да се дају општинским службеницима све оне погодности које уживају и државни чиновници; да општинске службенике бира општински одбор; и да општински чиновници буду и теоријски и стручно образовани, те да су у ту сврху дужне бановине подићи и посебне школе.

Да се ова резолуција заједно са прерађеним поглављем и образложењем израђеним у меморандуму Савеза достави: г. Министру Претседнику, г. Министру унутрашњих послова, г. Претседнику Народне скупштине, г. Претседнику Сената, одбору за проучавање пројеката закона о општинама и свим сенаторима и народним посланицима.

Последњој седници Савеза службеника градских и сеоских општина, на којој је горња резолуција дефинитивно усвојена присуствовали су и народни посланици: г. г. Душан Антонијевић, Сергеје Урукало, Мустафа Мулагић и Влада Милаевић. Управу Београдске општине, која са живим симпатијама посматра рад Савеза и сама стоји на гледишту обезбеђивања чиновништва, претстављао је Кмет-правник г. Јован Јовић.

За исхрану незапослених радника

— Једна лепа акција Београдских хуманих друштава и Београдске општине —

Проблем исхране Београда неоспорно је најтежи наш социјални проблем. А колико је тек тешко питање исхране густих фаланги беспослених радника, на које се заједно са зимом почиње да злокобно церака апетића глади?!

Ето тај тешки скоро несавладаиви проблем узели су да реше неколико наших хуманих друштава. И ми им као орган Београда на тој високој социјалној акцији најтоплије захваљујемо и желимо им пуног успеха у овом напорном послу.

12 овог м. одржана је у Радничкој комори конференција претставника свих београдских хуманих друштава са претставницима Београдске општине, Берзе рада, Фонда за радничка склоништа.

На благотворну иницијативу претседништва Фонда за радничке социјалне установе у Београду, сазвана је ова конференција са дневним редом: планска организација исхране незапослених радника за време зиме.

Конференцији су присуствовали између осталих: У име Фонда за радничка склоништа и Министарства социјалне политике г-ца Милена Атанацковић, у име Београдске општине г. г. потпретседник Доброслав Богдановић и шефови Отсека Слободан Ж. Видаковић и д-р Ђура Ђуровић. Радничку комору претстављао је г. Лука Панићевић, „Насупин хлеб“ г. Јовановић и други.

Седницу је отворио г. Добра Богдановић, потпретседник Општине града Београда и претседник Фонда за радничке установе Београда и изнео је социјални значај ове конференције као и податке шта је до сада урађено на овој акцији.

На иницијативу Фонда радничких установа одржана је 10 октобра ове год. прва конференција на којој је донет закључак о оснивању комитета за исхрану незапослених радника у Београду.

Та је одлука одмах и уродила плодом. Створен је ад хок један Фонд од 130.000 динара и то придо-

знава Фонда радничких установа са 40.000 динара и прилозима Месног одбора Црвеног крста за квартал Варошки. Радничке коморе и Берзе рада од по 30.000 динара.

Дале г. Богдановић подвлачи да је све то још недовољно јер „радни свет из целе наше Југославије струји кроз Београд. Зато се морамо као хрчак да осигурамо са резервама за зиму, што јачим и што дужијим.

Исто тако г. Богдановић у своме говору истиче, да Београдска општина неће мимоћи ни ову социјалну акцију, и да ће се она ту такође свесрдно ангажовати:

„Као ресорни члан Суда који води социјалну политику, подвлачим да је Београдска општина свесна виталног значаја ове благотворне социјалне акције. Ваше приватне иницијативе и да ће је она помоћи до крајњих граница својих материјалних могућности.

Нашем раднику мора се помоћи и ми ћемо га помоћи. Београд престоница Југославије пригради сваког овог радника из ма кога краја наше велике Отаџбине он био, који је тражећи рада остао у Београду без насущне коре хлеба! Београд никада неће издати и у социјалном помагању правити разлике између своје сиротиње и сиротинх радника који су дошли да у овим тешким данима потраже гостопримство Београда, узвикује г. Богдановић на упитницу неког од присутних да треба онемогућити улазак сиротиње и беспослених радника из других крајева наше државе.

— Нарочито ћемо помоћи периферију, јер она је ради Београд, средиште где се сва наша социјална стремљења имају усредсредити. Ми данас имамо једну кулну за исхрану беспослених. Она се налази у згради Радничког склоништа у ул. Милоша Подерца бр. 2 и у

стању је да пружи дневно 600 obroka, топлих obroka.

Али то је недовољно. Ми морамо да створимо такве исте кујне бар још три, у другим крајевима Београда као што рекох на периферији где највише има тога сиромашног незапосленог света.

После говора г. Богдановића, који је поздрављен са аплаузом одобравања, узео је реч извештач г. Лука Павићевић и у једном дужем говору изнео како историјат и значај ове акције тако исто и технику њеног спровођења у дело. Подвукао је значај концентрисања акције, стварања једног центра, једног организованог комитета за исхрану, у кога би ушли претставници свих Београдских хуманих друштава и сложним радом омогућили да ова социјална акција уроди здравим плодом. Г. Павићевић нарочито је истакао смисао београдске општине за социјалну помоћ али је подвукао и значај приватне иницијативе у њој.

— На општину се не можемо појалити. Она чини све што је у могућности у овим тешким финансијским данима. Даје преко фонда 500.000 динара за помагање незапослених радника а води свесно своју социјалну акцију и у осталим правцима. Разуме се онолико колико јој дозвољавају њена новчана средства! Набавила је на пример 10.000 м³ дрва за сиромашне раднике. Са овим ће радници моћи са својим породицама ако не да се греју, оно бар да се подгревају да се спасу од мрза и смрзавања.

У даљем свом реферату г. Павићевић подвукао је да ће прикупљена сума од 130.000 дин. бити довољна за издржавање једне кујне за време од три месеца али је потребно прикупити бар још 300.000

динара да би се могле отворити и одржати бар још две кујне.

После реферата г. Павићевића који је примљен са пуним одобравањем прешло се на дискусију у којој су учествовали сви присутни и у име својих организација обећали пуну и моралну и материјалну помоћ овој акцији. Претседник друштва за помагање сиротиње г. Стојановић подвукао је да је његово друштво и прошле године имало кухињу као што ће је и ове године отворити са капацитетом од 300 порција дневно. Нарочито је похвалан био извештај претставника друштва „Насушни хлеб“ као и квартовног одбора Црвеног крста (за кварт варошки) који је такође дао видних резултата у организовању кујни за незапослене.

После трочасовне дискусије у којој се нарочито опширно расправљало о начину техничког извођења и организовања ових кујни прешло се на закључак.

Претседавајући г. Богдановић пошто је резимирао сва изнета мишљења и предлоге и захвалио се присутнима на обећаној помоћи за исхрану незапослених предложио је да се изабере један ужи одбор који ће имати да изради програм и технику рада и спровођења ове акције у дело.

На предлог г. Богдановића у овај ужи одбор изабрани су г. г. др. Ђура Ђуровић, г-ђа Смиљанић, Лука Павићевић, др. Константиновић, Д. Стојановић итд.

Тиме је ова седница закључена.

Ми се надамо да ће ова акција уродити плодом и омогућити нашим несретним неупосленим радницима бар кору насушног хлеба и мало топле хране.

У то име овој акцији наша искрена хвала.

Освећење Дечјег обданишта на насељу Краља Александра

У недељу, 13 новембра ове године, свечано је освећено Дечје обданиште на насељу Краља Александра.

На ову, за овај крај ретку свечаност, Њ. В. Краљ послао је свога изасланика, капетана г. Франца Стропника, а Њ. Св. Патријарха заступао је викариј епископ г. Викентије Вујић. У име Београдске општине био је г. д-р Миле Трбојевић.

Такође на овој свечаности присуствовао је велик број грађана из овога краја, нарочито сиромашнијег staleжа, чијој је деци и намењена ова хумана установа, на челу са претседником Друштва за улепшавање насеља Краља Александра, г. Живаном Девечерским.

Претседница Обданишта, г-ђа Драга Јаћимовић, срдечно је дочекивала госте, многе госпође из разних хуманих и других друштава из центра вароши, које се брину за сиротну децу са периферије.

По извршеном верском обреду, вредна потпретседница Обданишта, г-ђа д-р Радмила Атанацковић — Маринчевић, износићи историјат оснивања и садашње стање Обданишта одржала је овај исцрпан говор:

— У име одбора Кола Српских Сестара на Насељу Краља Александра Првог сматрам за велику част и дужност да на првом месту поздравим изасланика Њ. В. Краља Александра Првог и замолим да буде веран тумач наших искрених поданичких жеља и да у име овога Одбора захвали Њ. В. Краљу покровитељу овога Насеља на указаној нам почести пославши нам Свога изасланика чије је присуство увеличало и уздигло ову нашу скромну али хуману свечаност. У знак наше поданичке верности и љубави према нашем омиљеном Краљу и Отац-

бини позивам цео скуп да сви заједно из дубине душе поздравимо Нашег Врховног Поглавара са:

Да живи Њ. В. Краљ Александар Први!

Да живи Врховна Заштитница свих хуманих друштава Њ. В. Краљица Марија и цео Краљевски Дом!

У име Одбора поздрављам изасланика Њ. Светости Патријарха и молим за свети благослов овоме Дому и нашем будућем раду.

Уједино сматрам за особиту дужност да поздравим и у име Одбора захвалим се Суду Општине града Београда и осталим претставницима општинским на указаној нам части и материјалној помоћи у смислу субвенција, а нарочито потпретседнику г. Добри Богдановићу, који је својим личним заузимањем и пожртвовањем много допринео оснивању овога Обданишта, које је прва социјално-хумана установа на Насељу Краља Александра Првог.

Исто ако сматрам за дужност да се у име Одбора захвалим и грађанима овога краја као и осталим који су својом помоћу било у новцу или у натури помогли и донекле допринели отварању овога Обданишта, као и свима претставницима хуманих друштава и осталом грађанству који су својим присуством увеличали ову нашу хуману свечаност.

Главном одбору Кола Српских Сестара захваљујемо на моралној потпори и давању директива у раду нашем скоро основаном Одбору, а чије смо име узели ценећи рад Главног одбора који са успехом ради у национално-хумано-просветном смислу више од три деценије.

Овај Одбор основан је на дан 29 децембра 1931 године и за непуних година дана великим

заузимањем чланица успео је да из личних извора обуче 45 већином школске деце, где су на халима женск деце вредне учитељице школе Ђирица и Методија госпође Софија Живковић и Олга Анђелковић примениле мотиве Косовског веза. Помогле смо у натури и у новцу једног сиротог оболелог радника са петоро нејаке деце.

За ово време приређене су две забаве, једно забавно вече и један кермес које су биле доста посећене што је доказ да становништво овога краја уме да цени рад Кола Српских Сестара.

Овај одбор приликом свога конституисања а наложено свакоме почетку имао је да прође кроз фазу многих перипетија, да су социјалне раднице одбора и по цену својих материјалних жртава неуморно радиле на што скоријем оснивању обданишта пошто су то себи биле поставиле још првога дана у задатак.

Делатност овога одбора прошириће свој домет радом и на здравствено културном и социјалном васпитању жене на селу кроз своја предавања у погледу најелементарнијих појмова из области хигијене, чувања народних обичаја и одела и третирањем рационалне штедне непотребном фактору селачког благостања што се најуспешније може спровести отварањем домаћинског течаја на оном крају, на домаку више села како би се што боље васпитале жене си села.

Нека је хвала Богу и добрим људима, основано је и данас освећено и толико преко потребно Обданиште за сироту децу на насељу

Краља Александра Првог које са данашњим даном почиње свој рад.

Говор г-ђе др. Атанацковић—Маричевић од присутних је топло поздрављен, а нарочито је г-ђа др. Маричевић бурно поздрављена кад је изјавила да се прима за бесплатног лекара Обданишта за све време.

После г-ђе др. Маричевић говорио је председник Друштва за удељивање овога краја г. Ж. Денечерски.

И име Београдске општине говорио је г. др. Мана Трбојевић, који је изјавио, да ће Општина Обданишту пружити сваку помоћ и потпору.

Управни одбор сачињавају ове госпође: председница Драга Јахимовић; потпредседница др. Радмила Атанацковић—Маричевић, лекар; друга потпредседница Дана Марковић; секретар Олга Анђелковић, учитељица; благајник Манасија Станковић; чланице управе су г-ђе: Наста Здравковић, Милена Савковић, Мица Гробић, Јованка Каракашевић, Зора Косановић, Султана Савић, Катарина Денић, Анија Матић, Живка Ничић, Цвета Стојановић, Живка Вујићевић, Перса Богдановић, Лепосава Лацковић, Десанка Милековић, Василија Павловић, Ружица Николић. У надзорном одбору налазе се г-ђе: председница Александра Денечерски; секретар Софија Живковић, учитељица; и чланице, г-ђе: Јела Коцић, Емилија Никић, Јовита Лукић, Аница Црвенић—Величковићка, Јелена Кујовић и Јелисавета Аврамовић.

Захваљујући овим вредним и агилним госпођама, многа сирота мајка моћи ће без бриге да оде на посао, јер зна да се има ко бринути о њеном детету, а многа деца за то време у овим госпођама налазе своје мајке, које ће се старати о њима.

Београд добија нове паркове дрвореде и заштитне шуме

— Нови парк код Народне скупштине и нови паркови на периферији. — Пошумљавање непосредне околине Београда. — Проширење Калемегдана. — Улични дрвореди и баштице. — Игралишта и школска дворишта за децу —

Предрадно изграђивање Београда по врло оскудним грађевинским прописима, без великог обзира на захтеве модерне урбанистике, превидало је многе виталне потребе једног модерног града. Последице нагло изграђивање престонице, које је ишло куд и камо брже него ли грађевински прописи за његово регулисање, још су више заострили те празнине.

По сили економских прилика и стварних животних потреба, изграђивање Београда нагло је превазишло границе атара и границе планова. Тамо се зидало без потребних одобрења, без плана и без обзира на многе институције од општег интереса, без којих модеран град неће бити. Кад су најзад такви ново изграђени и произвољно збијени комплекси насеобина постали саставни део Београда, онда се тек увидело колико им недостаје, да би заиста могли представљати насеобине једне добре, здраве и хигијенске београдске периферије. Становницима нових периферијских насеља Београда, који су пристизали један по један, имали су природну тенденцију да се збију један до другог, због лакшег склањавања многобројних неугодности неуређеног краја заједничким силама. Али, наравно да су услед тога заборављени слободни простори, неопходни једном модерном градаком насељу за паркове, тргове и друге јавне институције.

Најзад, земљиште за становање било је драгоцењо, јер се или отимало кришом, поћу, на брзину (Јатаган мала, Прокоп итд.), или је куповано од појединаца (на пр. Маринкова бара), којима сигурно није падало на памет да жртвују бесцелно велике ком-

плексе за опште добро насеља. Општина није била у стању да помогне, јер су се та нова насеља подизала често ван атара саме Општине, или није било грађевинских прописа на основу којих би се извела регулација, или су пак саме створене прилике онемогућавале енергичну интервенцију.

После рата Београд је затечен у врло оскудном стању са парковима и зеленим засађеним површинама. Било је свега 23 и по хектара паркова, што је представљало управно немогуће мали простор према величини града. Београд је био без својих пауза, са свима штетним последицама, које из тога произлазе за једно велико градско насеље, које је циничким темпом почело да се шири. Од оних 23 и по хектара паркова, сви су били примитивно обрађени, а под флором је било 17 и по хектара.

Велика потреба изграђивања и подизања запустелог и ратом порушеног Београда није дозволила, да се одмах обрати пажња парковима, и на том пољу није исподудно ништа урађено све до 1922 године. Но и после тога радови су били незнатни, све до 1930 године, кад је Београдска општина, преко свог Одсека за паркове, приступила много интензивнијем раду, нарочито израженом у 1931 и 1932 год.

Од 23 и по хектара једино примитивно обрађених паркова, данас Београд има 53 и по хектара паркова, од којих су само 12 хектара обрађени примитивно, а 21 и по хектар модерно. Под флором су

40 и по хектара. Стаза има у дужини 32 и по километру, а водоводне мреже 9 километара.

Ма да је успех на овом пољу значајан, ипак је и са овим Београд још врло далеко од тога, да би имао довољан број паркова, шума и зелених површина, колико, по условима модерне урбанистичке књижевне, захтева његово пространство.

У току ове године Општина града Београда паркирала је 3430 квадратних метара сквера пред новом палатом Министарства саобраћаја, инсталирала је водоводну мрежу, наместила клупе и подигла деце игралиште. Исто тако паркирала је сквер пред новом палатом Окружног уреда за осигурање радника у површини од 1480 квадратних метара. Уредила је сквер на Крунском везу у површини од 1420 квадратних метара. Уредила је и паркирала 3810 квадратних метара простора на Малом Калемегдану око нове зграде Отсека за паркове.

Најзначајнији рад на паркирању био је у новом парку код Народне скупштине, у површини од 27.680 квадратних метара, где ће се ускоро налазити један од најмодерније уређених београдских паркова, чији будући изглед претставља наша слика. Поред рада на уређењу овог терена, инсталирало је и 800 метара водоводне мреже за поливање, и постављено 500 метара оградне.

Многи дрвореди у београдским улицама допуњени су са 670 комада одраслих садница, а нови дрвореди засађени су са 1910 комада алејских садница, у дужини од 16 километара, у 15 улица, потпуно или делимично.

Уличних баштица и скверова засејано је травом у површини 20.180 квадратних метара, у многим улицама потпуно или делимично, пред свима страним посавишћима и многим јавним и приватним институцијама.

Нарочиту пажњу Општинска управа жели да посвети београдској деци, да би им створила честе и здраве просторе за игру, у месту где се задржавају на улици, где им прети опасност с једне стране од саобраћаја, а с друге од нездраве уличне прашине. У том циљу, у овој години подигнути су базени са ческом у Студентском парку, у Карађорђевој парку, код „Бристол“, у скверу код Министарства саобраћаја. Исто тако обрађена је пажња на школска дворишта, где деца проводе време школског одмора, те су уређена дворишта основне школе Св. Саве школе у Краљеве Марије улици и Обданишта Св. Николе.

Ово је само један мали део онога рада, који Општинска управа хоће да предузме у идућој години и који ће заиста, кад се приведе у дело, препоредити Београд у здравственом, хигијенском и естетском погледу.

Међу првим стварима у овој области, Општинска управа помислила је на пошумљавање Београда, односно његове непосредне околине. Заиста, Београд нигде нема шуме у непосредној близини, тако потребне његовом положају и клими. Поред тога што би већи комплекс шуме, који би опкољавали Београд непосредно, дали граду осетну свежину, они би били и одличан заштитни појас против кошава, која у зимским месецима немilosрдно брише београдске улице, онемогућавајући грађанима зимске шетње и пријатно бављење на слободном ваздуху.

Дуж Дунава постоје велики комплекси земљишта, у непосредној близини насеобина, где се до сада годинама просипало ђубре, на огромну штету здравља многобројних становника дунавског краја и на штету чистоће и хигијене тога краја, где се легу читави облаци отровних инсеката. Општинска управа жели да пријатељно приступи пошумљавању тог комплекса, тако да би Дунавски крај, у месту ђубришта, убрзо постао један од најсвежијих и најугодијих крајева Београда, ослобођен сирада и инсеката, а заклоњен од кошава. У том правцу Општина ће предузети енергичну акцију, у сарадњи са државом, у чију је дужност до сада спадало пошум-

љавање. Ма да је за последње три године засађено око Београда на један милион садница, ипак је то сувише мало за његову огромну, непошумљену околину.

Поред дунавског краја пошумиће се и крај око Лаудановог шанца, неки комплекси на Душановцу и све слободне општинске утрине.

Да би се шуме што брже створиле, употребитиће се разне саднице, према приликама појединог краја, а пошумљавање ће се вршити интензивно, са већ одраслим садницама, на које ће се, заливањем и неговашем, обратити највећа пажња. Исто тако употребитиће се врсте дрвећа брзог узраста. На тај начин, већ за 6 до 7 година, Београд ће бити опасан појасом израсле шуме, која ће га с једне стране освежавати и заштићавати од ветрова, а с друге стране биће најпријатније место за блиске шетње, излете и дане слободног времена проведене у шумском зеленилу.

У вези са пошумљавањем непосредне околине Београда долази и пошумљавање саме вароши, то јест подизање дрвореда по градским улицама. Непосредно после рата Београд је имао доста улица са дрворедима, али сасвим примитивним. Међутим, преправљање улица и њихово калдрмисање асфалтом захтевало је, да се већи део тих старих дрвореда уништи. Сада треба створити и подизати нове. С обзиром на велики значај дрвећа по улицама, у непосредној близини градских станова, на томе ће се ра-

Нова зграда Отсека за паркове Београдске општине

дити најинтензивније и употребитиће се на засађивању дрвореда једна резерва око 3000 комада садница. С тим ће се засадити 50 до 60 улица. Бираће се врсте дрвећа које највише одговарају приликама и које ће моћи да се најбрже развију и израсну.

У вези са алејама су и уличне баштице, које се остављају при калдрмисању улица дуж ивица тротоара. До сада, већином незасађене, оне су биле извор прашине, односно блати. Сада ће се приступити интензивно њиховом засађивању травицом, чиме ће се много добити у чистоћи и свежини.

Парковима ће се посветити нарочита пажња: Нови парк код Народне скупштине уредиће се сасвим модерно. У великом кругу у средини парка подићи ће се на пролеће велики декоративни базен са подоскоком. Одатле ће се рачвати стазе за шетаче у облику звезде. За децу подићи ће се модеран деци павиљон у виду хиперболое. Дрвеће ће бити груписано по карактеру узраста, што се до сада, при изградњи модерних паркова, показало најбољим.

Поред овог лепог и модерног парка основаће се још паркови код Црвеног крста, у предграђу Кра-

лице Марије поред Авалског пута, код Топовских шупа, са великим децим игралиштем, мали парк код Господарске механе, где је некада била бара, која је већ засута. Затим ће се подићи зелени скверови на Сењаку, код Три кључа и код Старине Новака. Терен у Спортском крају, код игралишта спортског клуба Југославије, отвориће се за грађанство, као парк примитивне оградe. Пошумиће се јаче и регулисати стазама за шетњу.

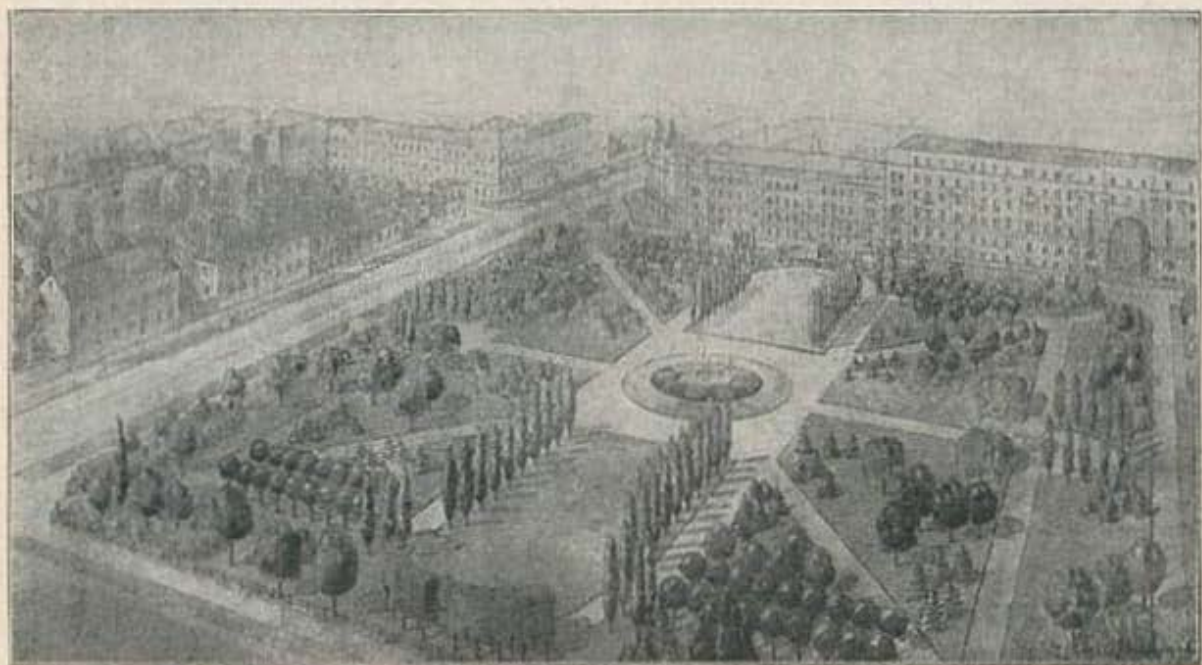
Калемегдан, главна плаћа Београда, прошириће се још више паркирањем града и проширењем према цркви Ружици и Сави. Евакуацијом старог општинског расадника добиће се нова површина од три хектара, која ће се сва претворити у јаван парк. Тај простор паркираће се у виду ботаничке баште, али не по сувопарној научној методи, него вртарски, на начин приступачан и ширем грађанству. Ту ће бити заступљен цео биљни материјал којим се до сада располаже, од наше домаће флоре, до биљне екзотике, која код нас успева. Поред велике користи коју ће од тога моћи да има школска омладина, она ботаничка башта биће уједно најбоља пропаганда и поука свима Београђанима, како да уреде и улепшају своје домаће баште, на основу ту изложених резултата вишегодишњих студија и практичних радова.

У свима крајевима Београда, где буде најмање слободног простора, засадиће се зелене површине. Нарочита пажња обратиће се београдским периферијским насељима, где је, при изградњама, најчешће врло мало простора остављено за паркирање. Општина ће се трудити да бар непосредне околине тих насеља засади парковима примитивне обраде и шумом.

На реду биће обрађена највећа пажња. У свима новим парковима и свима скверовима предвиђене се простори за деџа игралишта, тако да би се деца могла слободно уклонити са улица, на отворене просторе, где ће имати довољно ваздуха и сунца.

Исто тако обратиће се велика пажња на омладину по школама. У том циљу паркираће се и засадити разном флором дворништа основних школа. Наглашава се, да се притом употребе и воћне саднице, да би школска дворништа, поред хигијенског значаја, имала и васпитни карактер за децу.

Недавно је г. Председник општине издао наредбу, да се сва дворништа и кругови општинских установа и имања уреде, а где је то могуће, да се и паркирају. Отсек за паркове примио је ову наредбу са великим задовољством и по њој ће одмах посту-

Слика новог парка код Народне скупштине, у Београду

Пошто су, услед наглог проширења паркова, клупе постале недовољне, у општинској режији израдиће се 500 клупа, које ће се одмах поставити на расположење публике.

Досадашњи расадник на Малом Калемегдану, биће, као што смо казали, евакуисан, а у новом расаднику на Вождовцу предузеће се много интензивнији рад. Већ су за тај расадник подигнуте нове велике радионице и магацини, а у пројекту су разне стакларе, које ће омогућити бољи рад на вртарским културама. Тако ће се побољшати квалитет рода и расадничких култура.

Поред расадника на Вождовцу, подићи ће се још један расадник за екстензивне културе на Белим Водама, где је терен за то врло погодан. Поред тога, моћи ће да се искористе отпадни воденог филтера, а цео тај терен, до сада маларичан и нездрав, претвориће се у пријатно место, обрасло дрвњем и дрвешем, што ће много допринети у хигијенском и естетском погледу Белим Водама.

Тако ће се уредити и по могућству паркирати дворништа у амбулантама, у обдаништима, у општинским институцијама, у општинским становама и т. д. Оним ће се дати потстрека и приватним лицима, да по том примеру уреде и паркирају своја дворништа.

Већ до сада, у току последње две до три године, урађено је знатно много на улепшању, уређењу и проширењу београдских паркова. Ти радови и резултати у толико су значајнији, што су стајали релативно врло мало. До сада је Београдска општина давала свом Отсеку за паркове свега 1% од целокупног буџета, док на пример општина у Дрездену, чији паркови спадају међу најлепше у Европи, даје свих 7%.

Сада, с обзиром на разумевање и вољу Општинског суда, можемо се оправдано надати, да ће Београд, уз сарадњу свих осталих надлежних фактора и својих приватних грађана, заиста успети, да за кратко време постане једна лепа и чиста модерна варош, у свежем зеленилу паркова и у појасу хладовитих заштитних шума.

А. Б. Х.

Два велика комунална рада Земунске општине

На овом месту пре кратког времена укратко је изложено, каква су гледишта компетентних фактора — у првом реду надлежних министарстава и Земунске општине — да проширење Београда и Земуна упуте правом и рекли бисмо најздравијом линијом, је да их кроз извесно време уједине у једну административну комуналну јединицу. Сада ћемо овде изложити два највећа рада Земунске општине у последњој деценији, од којих је један пре кратког времена започет великом интензивношћу, а са другим би се такође ишло започети у најскорије време.

Првога новембра ове године исплаћена је Земунској општини последња рата великог инвестиционог зајма од 350.000 долара (око деветнаест милиона динара). Поменути два велика комунална рада, који се врше на финансијској бази овога „шведског зајма“ започета су пре два месеца. То су радови на подизању дунавског кеја у Зему, да би се тиме велики део града заштитио од великих поплава, какве смо доживели у катастрофалном облику и овог пролећа. Овај рад је актуелан. Он је не само користан, него и хуман. Он запослеђује велики број наших радника, он предаје нашем грађанству око четири милиона динара, а то је данас велики новац.

Овако преуређен, земунски кеј постаће једно естетско и најмодерније речно пристаниште наше државе. А због великог промета, путничког и теретног — његова важност је још већа. Цео плато дунавске обале код Земуна подиже се до коте 76, а то је нивина нижа од највећег водостоја Дунава. Цео пројекат за овај рад, којег је израдио бивши ректор Београдског универзитета проф. г. д-р Владимир Митровић, уз сарадњу свога помоћника г. инж. Пећинара, тако је удешен, да се не мора у један мах повисити цела обала, него је она подељена у неколико сектора, који се без икакве неке или штете за друге секторе могу сваки посебно повисити и уопште модерно уредити. То је од нарочите важности с обзиром на финансирање тога великог посла, јер сада се повисује најважнији део, а када буде финансијских средстава, повисује се, према већ достављеним нацртима и пројектима, и остали делови.

Избегавајући сувише речи, хоћемо овде у првом реду да посветимо пажњу оним тако рећи техничким моментима, који су престојали овим радовима. Пре тога потребно је још неколико речи из историје: каменити обални насип онакав каква је данас у Зему подигнут је 1886 године великим трошком. Али, он није подигнут на првом месту због економске користи, т.ј. да се тим обалним насипом осигура плавно и према томе за агрикултуру неспособно земљиште да се тиме постигне каква практична добит моћнијег значаја него је та обала обложена, осигурана каменом, једино да се спречи поткопавање и одржавање насељене земље. Па и тада, у најновије време, не би се указала тако императивна потреба повисиња дунавске обале у Зему, да на супротној, левој обали Дунава, а у ширем смислу преко пута Земуна, нису започели радови на изумљењу Панчевачког рита, који су већим делом готово завршени, ма да су до сада у доста великом застоју. Што се пак тиче огромних радова на изумљењу овог Панчевачког рита, треба овде нагласити, да је то највећи рад ове врсте, који је икада до сада код нас извођен. Тек неколико бројака: насип, који ће бити ову, 44 км. дугу и 8 до 15 км. широку пуну, а за две до три године хамбар престонице и целог овог краја, биће дуг 90 километара; канали ће бити изграђени у дужини од 196 км.; преко њих поставиће се 130 мостова и биће уведена телефонска мрежа од 180 км. Сада је на том раду запослено око 7.900 радника, 3450 кола и 50 машина! А сви ти огромни радови стајаће око 205.000.000 динара.

Баш то изумљење Панчевачког рита изазвало је потребу подизања дунавске десне обале уз Зему због тога, што нови насип уз леву обалу Дунава, којим се заштићује тај комплекс земљишта, изазива

виши водостај Дунава, који прети да поплави десну земунску обалу, јер је наишао на запреку т.ј. на нови насип на супротној левој обали. Дакле, питање повисиња земунског кеја појавило се аутоматски. Али, то је питање постало хитно. Земунска општина наиша се пред готовом чињеницом трошкова, а без своје кривце. Због тога је дошло и до тужбе, али нама овде није циљ да улазимо у правне односе и сукобе, изазване овим комуналним радовима општег значаја, него до тога да у главним цртама прикажемо рад око повисиња најпре земунске дунавске обале, затим, у колико је то у вези, са изумљењем Панчевачког рита, које опет стоји у најближој вези са питањем коначног успостављања саобраћаја преко већ завршеног Панчевачког моста. Све је то опет перспективна, коју будуће проширење Београда, коме се, довршењем ових актуелних и важних комуналних радова најширег значаја, пружа могућност да стекне подожак једног од највећих и најважнијих градова централне и источне Европе.

Обим повисиња дунавског кеја у Зему обухвата дужину од 1920 метара, а то је део од врха кеја до прелаза железничке пруге преко Карађорђевог ујнца, близу железничке станице. Постојећа нивина кеја повисава се за 50 до 80 см., т.ј. од коте 76, према детаљима који су садржани у пројекту, а одобрени од Министарства грађевина ове, 1932 године, по првој алтернативи од 4.361.513 динара, а по другој алтернативи од 3.352.493 динара коштања.

Међутим, радови који се сада врше, прорачунати су на нешто мању суму, јер се не врше у пуном обиму према горе наведеним алтернативама. То јест, не повисује се наједанпут цела дужина кеја од 1920 м.

Тип ове нове обале и пристаништа биће, што је најглавније нагласити, модеран у свакоме погледу. Разуме се да се поплавама извесне тежкоће, понајвише због тога, што већ сада постоје разна потребна уређења, као на пр. приступни мостови ка штековима, зграде агенције, локална сависна нова и модерна железничка станица и др. Што се тиче локалне железничке станице, узимајући у обзир и њене потребне коловозе, постигнут је начелан споразум између Генералне дирекције железница и Земунске општине. Железничка дирекција ће о свом трошку преместити то јест подићи коловозе на нови, проширени ниво обале, а зато неће учествовати у трошковима. За цело ово повисиње, као што ће сразмерно то учинити други овде непосредно заинтересовани појединци или правна лица (на пр. нека трговачка предузећа), Земунска општина, схватајући велику потребу ове локалне железничке станице, уступила је државним железницама и део свога земљишта на бесплатну употребу.

Пошто буде садашња дунавска обала земљом насуна за ових потребних 50—80 см. обложиће се према речној обали, да се за високог водостоја запречи њено одржавање.

Пројектанти су предложили, да се на површини повисиног кеја изгради евентуално још око два метра широка „мозаик плоча“, у облику пута, и то у главном због „неиспирања“ нивне насипа, а и због удобније шетње овом врло лепом обалом. Заједно с овим радовима на проширењу кеја појављује се питање даљиних радова на њему — на пр. евентуално подизање кућа мањег облика, у првом реду вила. Питање, да ли ће обала бити стрма (као на пр. у Ници) или коса, како предлаже пројектант, није од капиталног значаја, као ни постављање оградне у било ком облику, уз саму обалу.

Корист од овога, за Зему великог и важног рада — да укратко резимирамо биће угодније већа, што неће само власници кућа, које се налазе на кеју и у његовој непосредној близини, бити заштићени од директне провале набујалог Дунава, већ ће и остали велики део града бити одбрани од овог елементарног зла, а јаван саобраћај моћи ће се несметано вршити.

Други рад од ова два у почетку поменути које Земунска општина намерава извршити, је подизање одбранбеног насипа, дугог 1300 м. — са друмом на њему — између садашњег железничког моста преко Саве. На овој комуналној раду Земунска општина је куд и камо мање заинтересована него на оном приватном, али и овде су њени интереси у најмању руку штални. Што се тиче предности овога насипа, онда када буде довршен нови савски мост Краља Александра Првог, нећемо понављати оно, што је на овом месту речено у овогодишњем септембарском броју. Ограничићемо се само на најважније о самом насипу, који за престоницу има велику важност.

Израда пројекта за овај насип поверена је земунском инжењеру г. Николи Цвејићу, и он је свој посао, као и поверене му геодетске радове, завршио. Овај је пројект, после прегледа и претреса у надлежним одборима Земунске општине, хитно послат Министарству грађевина на одобрење и одређење свега што је потребно, да би се могло приступити раду. Материјал за насип узео се са обале Саве, а облога насипа израдиће се каменом, који ће се узети са железничког насипа. Нагиб са савске стране има се извести 1:2. Министарство грађевина вратио је пројект одобравачу трасу, нивелету (на коту 76) с примедбама: да се има узимати само добар материјал почев од 20 м. испред подножја насипа; да се ширина круне има извршити са најмање 10 м; да се сада подигне само насип, а облога да се изврши тек пошто се насип слегне; да се осигурање насипа од таласа изврши само са „фалшама“, док се не обложи каменом. Међутим, није свуда потребна ширина од 20 м., а нарочито на делу према колском (друмском) мосту, јер на том делу има сразмерно више земље исто на делу према железничком мосту, где има више песка, те нема бојази за одроњавање. Обала је овде конвексна, па неће бити одроњавања, већ напротив зарубљивања. Код купатила, која доносе Општини леп приход, извршиће се откопавање доље од стабилних зграда, а ближе кабинама, које се могу лакше спустити. Што се тиче ширине круне насипа, који ће бити висок свега 1:3, то је могућа мања ширина круне, јер ће насип бити обложен каменом. Ако се насип не би обложио каменом, тада би круна морала бити шира, како је то код осталих насипа, који се не обложу каменом.

Исто тако је потребно да се насип осигура каменом, да се не би одроњавао, баш док је нов и док се није још добро слегао — како тврде стручњаци Земунске општине — те док није обрастао травом. Зато би се цео посао имао издати у рад једном лиценцијом због сигурније гаранције. Тип овога насипа требао би бити сличан типу земунског кеја, који је до сада издржао све велике воде и кошање, које поред Саве нису тако опасне јер је обала поред Саве заклоњена. (Које је од овде изнета два гледишта по овом питању исправније, погодније и корисније разјасниће и обрадити стручњачке анализе.) Што се камена за облагање овог новог насипа тиче, по одобрењу Генералне железничке дирекције, камен са железничког насипа моћи ће се узети тек онда, када буду готови земљани радови. Сума коштања овог насипа још није прецизирана, али она би се могла кретати око 1,200,000 до 1,700,000 динара, који би новац, на инвестиционог зајма, дала Земунска општина, уз извршен удео државе.

Држава је за осушење Панчевачког рита дала зајам од 260,000,000 динара и од тога половину свих трошкова даје држава као допринос, тако да цео народ доприноси знатну суму од око 150,000,000 динара у корист ограниченог броја заинтересованих, а у циљу да у крају, у којем не влада оскудица на плодној земљи и на житу, оспособи један комплекс за интензивнију пољопривредну производњу и да се подигне земљишна рента... Када дакле држава жртвује до сто педесет милиона динара за Панчевачки рит и у корист власника тамошњег земљишта, Општина града Земуна је уверена да ће држава омогућити граду Земуну да се обезбеди од поплаве, која би га снашла, ако на време не заврши своје обавно утврђење и насипе. Јер, Земун је и пре, и за време и после рата, властитим силама извршавао своје економске задатке; великим, искључиво властитим жртвама обновио је многе замашне објекте уништене за време рата, коју је и овде имао један од својих епицентара. Међутим, све није могло бити због много разлога до сада учињено. Свакако је најизразитија кочница био: новац. Садашња општа криза донела је и нове тешкоће, али се ипак као што смо видели — ради колико и где се може.

3. Д.

Привредна хроника:

Д-р Реља Аранитовић

Педесет година рада Београдске Задруге

Почетак новчарства у Југославији, а понаособ у Србији

Најстарија ковница новца на територији данашње Југославије датира из доба римског императора Галијена (260—268) у Сисцији (данашњем Сиску). Па ипак новчарство Југославије није се могло развити до оне висине до које се развило у државама западне и средње Европе. Главни је разлог тога политичка зависност како Србије тако и осталих крајева Југославије. Поред тога, ни сам народ, у колико је имао могућности да се финансијски развије, није за то био ни спреман.

Трговином новца бавиле су се и раније код нас држава, општине, манастири и цркве. То су у своје време једине установе које су располагале новцем, изузев појединаца који су имали новца. Црква и власт уживале су веће поверење народа, јер је и код нас, као и код других народа, владала извесна антипатија према људима који су давали новац на зајам. Није било лако уверити народ да је новац роба као и свака друга роба.

Први приватни новчани заводи јављају се код нас у Словенији у облику штедионице и задруге. 1820 године основана је у Крању Крањска хранилишница (штедионица). Најпре се звала „Љубљанска“, после „Илирска“, а од 1845 године зове се „Крањска“. Већ 1863 године основан је у Цељу и Савез штедионица коме је приступило 14 штедионица Словеније.

После Словеније новчарство се развило у Хрватској. Политика Илиризма нашла је овде своју практичну примену, која је уродила плодом. 1846 године основана је у Загребу Прва Хрватска штедионица. Треба да се нагласи да је Прва Хрватска штедионица поред Крањске штедионице била једна од првих новчаних установа на Балкану. У Мађарској и Грчкој оне се оснивају 1873. У Чешкој основана 1867 године „Хосподарска ујерњива банка“ а 1868 године „Живнотенска банка“, која се данас налази на челу новчаних установа Чехословачке. У Србији се оснива прва банка 1869, Бугарској 1876, Босни 1883 а Црној Гори 1901.

У Босни се новчане установе почињу оснивати после окупације 1878 године. Већ 1883 године влада је закључила уговор са бечком Унион банком према коме је ова основала своју филијалу у Сарајеву. Али тај једини завод није могао да задовољи потребама, те је 1888 године основана, опет на интервенцију владе Б. Х. Народна диоличка банка. Међутим, први већи новчани завод Босне и Херцеговине био је основан 1885 године, а то је Привилегована земаљска банка за Босну и Херцеговину.

У Србији се новчарство оснива на сасвим другој основи. До 1830 године сељак је морао да даје десетак спахији, а од 1830 до 1835 даје га Кнезу Милошу. Од 1835 године десетак у природи замењује се порезом који је даван у новцу.

Како је Србија кроз векове била подјармљена, није могла лако да развије своју привредну моћ. Брзо после 1830 године показале су се последице тога вековнога ropства. „Слободан сељак постаје задужен сељак“ како је то лепо рекао Слободан Јовановић у своме делу „Уставобранитељи“. Србија је поред слободне земље требала и капитал, а тога

није било а још мање људи који би на време показали прави пут како да се до њега дође. Тако се овде у XIX веку понавља историја која се одиграла на Западу у XII и XIII веку. А формирање капитала је тражило своју еволуцију. Да се стварање капитала није зауставило ни поред тешких жртава које су се појавиле, то је разумљиво, јер је то захтевао развитак привредне делатности земље. Могло се само то стварање преузети од људи који су од својих дужника правили богаље, и предати га у руке људима који су имали више љубави и разумевања према народу.

Кнез Милош је веома добро схватио намере зеленаша и предузимао је мере колико је он нашао за потребно да се народ заштити. Сељак је био у веома тешком положају, а што је најгоре био је задужен преко своје платежне моћи. Када је настало побољшање — продавало се све што се имало. Кнез Милош да би заштитио сиромашног сељака наређује да се „у народима на кућу у којој ко с фамилијом живи, а у селима на кућу, башту, два вола и краву нико се задужити не може“ а једном другом наредбом су најпреча оруђа сељака за производњу (земље и стоке) била заштићена. Када је и то било недовољно онда је држава, колико да одбрани сељака од зеленаша, толико да се и вишак готовине која се налазила у државној каси корисно утроши, даје и сама кредите сељаку. 1839 године (12 септембра) издана је Уредба о зајмовима из државне касе, по којој се новац на позајмнице давао из државне касе уз интерес од 6%, док је Законом од две године дана раније интересна стопа износила 12%. Међутим и та добронамерна идеја владе није остала без слабог дејства. Новац из државне касе није могао добити свако. Већином су на то имали привилегије људи који су блиско стајали уз владу и власт. Они су дизали све веће суме новца и давали га ситном сталежу, од кога су наплаћивали не 6% интереса колико су они плаћали држави, него дво-струко, троstrуко, четвороструко, а често пута још и више. То је створило нови кадар зеленаша, на рачун народне привреде. До кога је стања то допирало каже нам Слободан Јовановић, који у свом делу о Светозару Марковићу наводи, да је у то време „зеленаштво почео свако ко је имао новац. Дат новац под интерес доносио је више него уложен у какво било предузеће. Почев од слуге и трговачког калфе па до чиновника и кметова цео је свет давао своју готовину на зајам“.

Поред државе новац су давали општине и цркве уз интерес око 10—12%. Али и из ових каса народ је тешко добијао новац директно, него опет преко посредника, који су позајмљеним новцем користили више него и сами зајмодавци (држава, општина или црква).

Све те околности деловале су да је под Кнезом Михаилом 12 августа 1862 године, издат закон о Управи фондова. Она је преузела све тадашње јавне фондове, пунилски и депозитни новац којима су тада руководили судови. Управа фондова давала је новац на дуги рок само на непокретну зајам и у већим сумама. Да то није у довољној мери могло помоћи сељаку то је јасно, јер се онај код ње није могао задужити до суме која му је била потребна. Да би

се ипак колико толико помогло. Законом од 21 октобра 1871 године одређено је да се у свима окружним оснују штедионице које су требале да створе прилику свакоме да ту чува своје уштеде. Штедионице су давале зајмове на непокретности и то у висини од 5 до 500 дуката уз интерес од 7%. И овај покушај, иако су биле отворене штедионице у пет округа (у Крагујевцу, Ужицу, Кијевицу, Смедереву и Чачку) пропао је. „Државна управа није никако умела да нађе пут за решење питања о кредитовању сељака“.) Тако је дошло до реорганизације Управе фондова 1898 године која је преузела све ове штедионице.

1869 године 6 јуна основана је Прва српска банка са капиталом од 200.000 дуката. Овај први завод основао се помоћу страног капитала (Франко-Угарске банке у Пешти). Прва српска банка обављала је све банкарске послове и била као полузависна државна установа. После кратког времена њеног рада банка је, ради великих спекулација, доживела потпуни слом. 1871 године оснивају се три нове банке и то: Београдски кредитни завод, Смедеревска кредитна банка и Ваљевска штедионица, које и данас постоје. То је био почетак банкарства у Србији.

После оснивања првих банака дошло се 1875 године на идеју оснивања Народне банке. Те године Народној скупштини је био предан пројекат о оснивању Народне банке, али рат с Турцима потиснуо је то питање за боља времена. Други пројекат налазио се пред Скупштином 1877, али је и до трећег дошло 1879 године. Сва три ова пројекта била су одбачена. 1871 године, на интервенцију страних држава, понова је оснивање Народне банке дошло на дневни ред. 1882 године Влада је тај посао поверила Чеди Мијатовићу, који је тада био један од најистакнутијих познавалаца прилика у Србији. 1883 године 6 јануара Народна скупштина прима предлажени пројекат о оснивању Народне банке, и после њене прве главне скупштине (26 фебруара 1884) банка је отпочела са радом 2 јула 1884 године. У то време биле су у Србији основане још четири нове банке и то: Шабацка штедионица (1881), Београдска задруга (1882), Обреновачка штедионица (1882) и Кредитна банка 1882 године. Ова последња је основана уз помоћ Бавске банке (Wiener Länder-Bank).

Од тога времена се банке и штедионице (ова два појма и данас имају код нас исто значење) у Србији оснивају веома нагло тако да их је у време кад је донет Устав 1888 године било 37 са капиталом од 7,6 милиона динара.

Оснивање Београдске задруге

Историја новчарства у Београду уско је спојена са историјом Београдске задруге. Мало је завода у нашој држави који су за своју варош значили оно што је Београдска задруга значила за Београд.

Оснивање Београдске задруге пада у дане највећег психолошког нерасположења грађана према новчарству уопште. Пад „Прве српске банке“, „Београдске штедионице“ и „Београдске потрошачке задруге“ био је много снажнији од свих добро смислених речи појединаца. Ту није било по среди неко несхватање значаја једне новчане установе. Далеко од тога. Народ видећи како се са његовим поверењем, са његовим новцем поступа, био је свестан тога, да се новац не може дати на чување свакоме. Али помоћи ту није било. Разнотак привредни захтевао је већу циркулацију новца, тражио је у првом реду организацију, расподелу капитала. А ту расподелу је могла дати једино добро вођена банка.

1870 године основан је и Београдски кредитни завод који се, поред свих невоља, свих притисака са стране и из унутрашњости одржао. Али овај за-

вод није могао, ради малог обртног капитала уз то и недовољног можда ауторитета, да своју новчану делатност, код народа утицајно развије, и што је главно, да задовољи свима потребама које су се тада у Београду појављивале.

Узимајући све ово у обзир, лако ћемо схватити главну замисао оснивача Београдске задруге г.г. Ристића и Јовановића, да се у Београду оснује један новчани завод, „за међусобно помагање и штедњу“. Те две задаће, два циља завода, садрже у себи и цео проблем око стварања новчарства, не само Београда него и целе Србије. Како смо раније видели, Србији је требало капитал. Тај се могао створити штедњом. Али тај капитал није смео да се, како се у највише случајева, нажалост поступало, да на зезнашки начин послужу народу, него је требало да се ономе који треба искрено и својски помогне. А то би се догађало тим међусобним помагањем.

Само оснивање Београдске задруге врло је карактеристично, већ се ту показала синтеза њеног рада. Међу да изнесемо проглас оснивача Београдске задруге који је објављен 20 априла 1882 године у „Београдском дневнику“ чији је уредник, а за њим и његов власник, и био главни покретач идеје оснивања Београдске задруге. Проглас је гласно овако:

„Београђани!“

„Сваком Београђанину познато је, да у последње време влада у нас велика оскудица у новцу. Међутим, наш свет, као и свугде, често треба новца. Па шта бива? Богатији трговци и капиталисти лако се помогну, јер у случају потребе нађу новаца на своја имања и своје потписе, и то с умереним интересом; али шта бива кад сиромашнији трговац, занатлија или чиновник дође у нужду? Шта? Будимо искрени и кажимо истину: Мање имућан staleж једино је упућен на каишаре, који му, видећи га у нужди, деру кожу, те узимају 20, 30, 40, а често боље и 50 процената. Па шта је последица тога? Тај staleж задужује се преко хере и пропада. Хоћемо ли и даље равнодушно гледати да наша сиромашница браћа пропадају с тога, што немају где, у случају нужде, да узаме новаца, или ћемо потражити пута и начина, како да се том стању помогне? Ми мислимо, да нашим сиромашнијим трговцима, занатлијама и чиновницима ваља помоћи. А како? Ено нам примера у осталим државама. Тамо постоје „Друштва за међусобно помагање и штедњу“, чији су чланови већином грађани из сиромашнијег staleжа, па улажу недељно мале сумице, рецимо 1 динар, на који им расте интерес, а кад затражују новаца, они на своју књигу могу извадити прва, а добију и на потпис, кад три члана тога друштва стоје добри за дотичног, те тако занатлија, трговац и чиновник помогне се у нужди. Ми предлагемо, да се у Београду оснује такво „Друштво за међусобно помагање и штедњу“, друштво, које неће терати спекулацију и водити трговину, него ће бити задруга грађана, који хоће да се узajамно помогну и штеде. Нас неколико договорисмо се да израђимо правила, па да их најпре поднесемо скупу, а затим и власти на одобрење. Кад то буде готово, онда ћемо штампати правила тога друштва у овоме листу и позвати све оне, који хоће да се упишу у задругу. На скупу, који ће се ових дана држати, опширније ћемо разложити циљ и смер овога друштва, које желимо да оснујемо, не из спекулације, него из искрене намере да се помогне сиромашнијем staleжу.

Оволико за сада, а првом приликом о свему опширније.

20-ог априла 1882 год.

Београд.

Неколико трговаца.”

*) Мих. Аврамовић — 30 год. задружног рада — Београд 1924, страна 32.

Тенденција задруге била је, дакле, да се помогне сиромашним. Можда је незгодно било међу њих уврстити трговце, занатлије и чиновнике. Али, ако се уживио у ондашње стање, ако се мало дуже задржимо пад тој идеји, видећемо, да је било потребно баш те сиромашније, односно ситне трговце и занатлије сакупити и повезати. За њих је било првотни потребно да приступе јачању привреде, јер, задруга, поред свих својих, да кажемо, хуманих можда жеља, имала је један привредни циљ, а тај је да се створи народни капитал, који ће боље послужити народу него туђински, са стране довучени капитал. Онда када се привреда довољно ослободи ванског приватног капитала, задруга је, без сумње, помислила и на остале капиталом неопскрбљене грађане. Јер се ту, како смо видели, и каже, да оснивачи задруге желе да створе друштво, „које неће терати спекулацију и водити трговину, него ће бити задруга грађана који хоће да се узајамно помогну и штеде.“

Основ рада Београдске задруге, била је „Српска задруга за међусобно помагање и штедњу“ у Новом Саду. По њој су и правила израђена. Правила су била поднесена 29 маја 1882 године, — потписао је Корнел Јовановић и Свет. А. Ристић. — Већ 1 јула Правила су задруге била потврђена, тако да се 8 јула приступило упису чланова. Још пре саме објаве уписа било је пријављено 400 удела, тако да се већ у почетку морало мислити на повећање главнице. 10 јула било је уписано већ 1000 удеошница. 24 јуна на Иван-дан у дворани Општинског суда одржан је главни скуп удеошница, на коме је изабрани управни и надзорни одбор, који је био само привремени, припремио је, ради непредвиђених околности, промену правила. Главна промена је у томе што је одређено да се основни фонд (капитал) састоји из 4000 хиљаде удеошница свака по 130 динара. Ту је веома важан овај закључак, који задругу као такву и карактерише, уплату ових удеошничких књижица плаћаће се недељно по 0,50 динара за 5 година. (Привобитно је било предвиђено 2000 књижица, односно удеошница, јер су се оне плаћале на књижице, са недељном отплатом од 1 динара). Овим је било омогућено да је скоро свако могао приступити Задрузи, у чему се она битно и разликовала од свих раније и касније основаних пољских завода. 11 јула изабрана је Прва управа Београдске задруге, која се 4 августа конституисала, и Ђура Вајферт изабран је за председника и Таса Банковић за управника Задруге. 29 септембра објављено је у Судским новинама фирма задруге „Београдска задруга за међусобно помагање и штедњу,“ а већ 1 октобра задруга, у кући Вељковића, преко од „Руског цара“, отпочела је свој рад.

Рад Задруге до 1914 године

Рад се у Задрузи развијао најповољније. Нови чланови су стално притицали. Заправо њих и није требало, јер су све удеошнице биле разграбљене. Али је задруга требала пријатеље, требала је људи штедиша, како би се могло помоћи онде где је помоћи требало. А задруга се ни у чему не може потужити. Одзив грађанства према њој је доказ да је народ добро оценио значај капитала, у друштву. Њега нису могли зауставити, при томе раду ни приче непријатеља, ни догађаји несавесне спекулације неких банака. Ми видимо да се главница Задруге, која је крајем 1883 године износила 107.611 динара, годину дана касније попела на 221.196 динара. А 1890 године она износи скоро милион динара (977.501). Рачунајући по 0,50 пара на недељу, једна је особа могла уплатити на име главнице годишње 26 динара, за 7 година она је уплатила 182 динара. Како се годишње уплаћивало 122.187 динара, значи да га је уплаћивало 46.995 грађана. Тај број најбоље говори о активности задруге. Тачно је додуше, да свака удеошница задруге није имала само једног власника, него

је неколико богатијих Београђана купило по неколико удеошница. Тако је код првог уписа удеошница задруге (за 250 комада) било особа које су уписивале и 25 комада. Али оно што је од најважније, то је сам начин уплате, 50 динарских пара недељно, и само притицање основног капитала. Оне се просечно из године у годину, у првих осам година, дизао за преко 120.000 динара, а то је био веома леп успех. Истину, повећање главнице већ 1891 године достигло је свој максимум (1.384.000.—) динара, дакле после девет година самог оснивања Задруге. Тада се завршило остварење идеје народног капитала у виду једног познатог завода. Док су сви остали новчани заводи своју основну главницу сакупљали у року од годину две дана, окупивши око себе само имућније грађане, дотле је у Београдској задрузи, желећи да њој приступе и сиромашни грађани, требало девет пуних година да дође до потребног обртног капитала.

Кад је капитал задруге достигао потребну висину, чланови управе одлучили су да тај капитал постане сталан, јер се без те сталности није дало ни замислити неку временски дужи и обимнији рад. Зато већ 1886 године је Управни одбор закључио да се удеошнице књижица замене акцијама, на који би начин задруга била претворена, не губећи своју „задружну“ идеју у акционарско друштво. Али на збору 28 децембра 1886 године, кад се питање прелаза задруге решавало, задругари су то одбацили. 6 јануара 1890 године, после тешких дебата, правила су задруге измењена. Основа главнице је утврђена у 1.200.000 динара у сребру подељен на 12.000 удеошница свака по 100 динара. Начин уписа је остао као и раније, и то 50 пара све дотле док се удеошнице потпуно не уплате.

То је била најзначајнија промена задруге у ових десет година. Друге, можда исто тако важне промене Задруге била је 1 новембра 1897 године, кад је Београдска задруга, основала своје „Одељење за осигурање“. До тога се у Београду и Србији осигурањем бавила само страна предузећа. Какав је њихов утицај био на осигурање и привреду уопште, о томе не желимо говорити, али за нас је важно то да је почетак рада на осигурању, био у облику једног одељења банке, примљено у народу врло срдано. У тој записи, домаћег осигурања, коју је спровела задруга, задруга има великих заслуга. Јер 1905 године појављује се већ: Прио српско друштво за осигурање „Србија“ 1913 и „Шумадија“ 1914 „Југославија“ итд. И ако сама Београдска задруга није ни оснивала ових друштава директно, суделовала је индиректно.

Рад на осигурању Београдске задруге протеже се на целу Србију. Скоро сви новчани заводи још пре самог почетка рада Одељења осигурања, изјавили су да ће радити за рачун Задруге. Није било ни једног највишег места у земљи који то није поздрављено, јер је, модерно газдинство све више продирало кроз унутрашњост Србије.

Осигурање се одмах делило на две групе: осигурање противу пожара и осигурање живота. И једна и друга група се врло добро развила. Први осигураник Београдске задруге био је Светозар Стефановић, који се осигурао на суму од 12.000 динара, што је, за оно време, представљало замашну суму. То је најбољи доказ зрелог просуђивања народа о осигурању, као и поверења које је Задруга већ у почетку рада на осигурању имала. Први осигураник против пожара, Стеван Поповић, начелник Поште, осигурао је своју аграду за суму од 6.000 динара. Крајем 1898 године, а то је после једногодишњег рада, број издатих полиса о осигурању живота код Задруге износио је 482 у вредности од 2.975.100 динара, и 858 полиса осигурања против пожара у суму од 20.667.410 динара. То је био почетак, свакако, коме су завидела многа страна предузећа, јер им то ни мало није ишло у рачун.

(Свршиће се).

Изложба уметничке групе „Облик“

— Занимљив и значајан говор председника групе г. Бранка Поповића, сликара и професора Универзитета —

Београдска уметничка група „Облик“ отворила је 6. октобра своју седму изложбу у свима просторијама уметничког павиљона „Цвијете Зузорић“. Поред чланова групе, са председником г. Бранком Поповићем, сликаром и професором Универзитета, свечаном отварању присуствовао је изасланик Н. В. Краља и велики број публике, љубитеља уметности.

Председник г. Бранко Поповић отворио је изложбу у 11 часова пре подне врло занимљивим, испрципним говором, у коме је обухватио целокупно стремљење нашег интензивног уметничког стварања, његове правце и утицаје, његове моралне и материјалне ослонце. Због његове занимљивости и значаја уредништво „Београдских општинских новина“ убеђено да ће тиме дати најбољи приказ нашег уметничког стања и прилика, и указати највећу пажњу групи којој г. Бранко Поповић стоји на челу, доноси тај говор у целости:

Г. Бранко Поповић је рекао:

За ових дванаест година од светског рата уметност у Југославији, нарочито у Београду, развијала се у великим размерама и брзим темпом. То сведочи велики број југословенских уметничких манифестација у престоници, у Загребу, у другим великим градовима земље и у иностранству. Колективне и индивидуалне изложбе у свакоме Београду објављене за ово време броје на стотине. То сведочи појава све већег броја уметника, појава све више уметничких група са диференцираним уметничким програмом и стално наступање младих генерација које нам често пружају најпријатнија изненађења. Тако није редак случај да присуствујемо појави новог, даровитог младог уметника, који употач највећим личним жртвама и тешкоћама у уметничком развијању и усавршавању, каквих најжалост у нас још много има, успе, као у неком наступу омањаности, да изрази и да нам покаже своју уметничку личност. То сведочи, најзад све бујнија, све разноврснија и све усавршенија уметничка делатност, која често носи печат чистог, изворног уметничког стварања и која је, то можемо без претеривања рећи, поставила чврсте основе престоничком уметничком покрету. Уметничко стварање у оном граду претставља данас једну значајну културну стварност. Оно даје свој печат његовом душевном изгледу и изразу, уколико то уопште до њега стоји.

Напоређо са овим значајним успесима на пољу уметничког стварања, постепено се у престоници образује и уметничка средина пријатеља уметности и купаца. У почетку је, истина, држава главна, без мало једини потстрекач и купац. За државом долази престоничка Општина, која почиње бринути о неговању и образовању уметничког живота у престоници. Најзад, појављује се и извештај број приватних купаца. Тако, у једном тренутку изгледа као да званични и друштвени фактори у престоници свесрдно прихватају овај живи уметнички покрет, и да ће му обезбедити даљи, несметани

развитак. Али, стална брига, штедра помоћ, и велико интересовање Н. В. Краља и Н. В. Кнеза Павла за уметничко стварање у земљи, уклања и последњу сумњу у велику будућност југословенске уметности. Међутим, ипак је, све до данашњег дана, остала велика несразмера између уметничке производње и уметничке грађе у Београду. Она се несразмера фатално појачала од појаве садашње тешке економске кризе. Она, реално говорећи, прети, да угрози овај уметнички полет и овај креативни слат у престоници.

Истина, са љубављу, или боље рећи са страшћу за уметничким стварањем не иде увек као са другим људским пословима, не иде увек према саветима објективног, разумног расуђивања. Када неки индустријски производ нема прође, разум налаже добром индустријском финансијеру да умањи или чак да обустави његову производњу. Са уметничким стварањем је drukчије. Оно је већ по себи израза највишег, безинтересног душевног рада. Али оно је често, управо најчешће и судбина и фаталност појединих обдарених људи. Преко њих оно је израз и друштва, и народа, и човечанства. Није једанпут речено да уметност једног времена није његова воља, већ његова судбина.

Да ли има ичег дирљивијег, ичега убедљивијег, када је реч о уметничком стварању, него чињеница, да оно постоји на свима ступицима човечијег развитка, да нема тога места и тога времена, од када се зна за човека и где се зна за њега, које не би било обасјано зрацима уметничке делатности. И да тај душевни рад, који називамо уметношћу, не постоји по закону нужности, да он нема никакве везе с човечијим инстинктом за самоодржање, да, кратко речено, не излази из насушних потреба човечијих, нити их служи. Она постаје у сферама душевних потреба човечијих, она њима и служи, обезбеђујући, кроз поколења и кроз цивилизације које се смењују континуитет и култ вечног душевног живота човечијег. Још у далека, мрачна времена, у којима је живио неадекватни тип човека, огромни, циновански споменици у камену, који су служили испољавању и изражавању душевних потреба човечијих, покрили су земљу, покрили су земљу од британских острва преко Европе, Африке и Азије до Јапана у виду каменних колоса, који још и данас по негде стоје као неми сведоци душевне борбе ових праљуди. Од тада до данашњег дана безбројни споменици човечијег стваралачког духа попилише на свима странама света, и ми у њима видимо изглед и судбину човечанства.

Када је реч о нашем народом уметничком покрету, зар можемо мислити drukчије, зар он није једна неумитност више врсте, зар он није наша насушна душевна потреба, која има да обезбеди нашу душевну egzистенцију. Свако биће које се одикује и поноси називом човека

осећа потребу за душевним животом бар исто толико колико и за физичким. Зар наш народ није целом својом историјом то доказао? Зар није он свој највећи национални пораз претворио у душевно чистиште? Али, подвизи на душевном пољу спремају се, организују и остварују трудом и пожртвовањем кроз деценије и векове. Стога, једној савременој држави, као и општини једног културног и народног центра, и свима просвећеним појединцима спада у ред основних дужности помагање и његовање уметности, не мање него организовање привредног живота, брига за народну одбрану, или за снабдевање града водом и осветљењем. Душеви се живот не да раздвојити од физичког, нити се један може другом подредити без фаталних последица.

Ми смо сматрали за потребно ово рећи и подвући баш данас, у доба ове тешке економске кризе, када се често помињу неизбежне речи: редуција и рестриција, и када се оне, на жалост, најчешће упућују баш издацима за

треба улазити са потребним позивањем и разумевањем ствари и са обазривошћу, коју нам налазе њихова деликатност и проблематичност. Познато је, да се једно уметничко доба никада није дало предвидети, још мање искоonstrуирати, или вољом и трудом стварати. Исто тако стара је истина, да један или два уметника никада нису створили уметнички покрет, још мање какву уметничку школу, или уметност од општијег значења. С друге стране зна се, да су уметничка зрачења увек постојала, да она и данас постоје, као што је по себи разумљиво, да један јак уметнички центар јаче и даље зрачи него слабији уметнички центар.

Данас је Париз толико јак уметнички центар, да је његово зрачење општа појава и да узима универзалне размере. Тако је било некада са грчком уметношћу, тако са ренесансом, са бароком.

Стога, бити у прасним уметничким односима са Паризом, значи у најмању руку бити у добром друштву, у вези са централом великог

Са изложбе групе „Облик”: Стијовић Риста:
„Чежња” (далматински камен)

Са изложбе групе „Облик”: Станојевић Вељко:
Мотив са Раба, уље.

културне потребе народног живота, који су и иначе најмањи међу издацима који се чине.

Са развитком нашег уметничког покрета буди се интересовање у друштву и у јавности за смернице и циљеве његовог уметничког стварања, појављују се извесни уметнички проблеми, извесне мисли и сугестије. Једно од основних питања јесте питање о самосталности и изворности нашег уметничког стварања. У вези са овим питањем пала су у јавности и пренесена са стране извесна опажања и извесне критике, често врло опречне. Речено је, наиме, да се наш савремени уметнички покрет, а нарочито наше сликарство, развија у врло присним односима са Француском, боље рећи са париским уметношћу. И док су једни мишљења да је ово најбољи знак његове неустранивости, животности и претензиозности, да му баш та чињеница даје могућности већег замаха и потстрека да се прихвати највиших задатака, доде други у овом виде у извесној мери чак и оскудицу оригиналности. Они други још додају, да у овоме погледу наша скулптура стоји боље, да је наиме оригиналнија, јер је дана скулптора, који су у своме делу самосталнији као личности и моћнији као ствараоци.

О овим се питањима заиста даде говорити и о њима треба говорити. Само, наравно, у њих

уметничког догађања. Наравно да у овом случају постоји за слабија опасност да се изгуби и сведе на безначајност.

То, међутим, са нашим савременим сликарством ни у ком погледу није случај. Од Надежде Петровић, Рачића и Краљевића, десетине потпуно самосталних, израђених сликара најпре у Паризу, а затим у земљи, створили су наш широки, богати савремени сликарски покрет европског ранга по уметничкој вредности и толико изворан по сликарском темпераменту и уметничкој инвентивности, да се ни једном правом познаваоцу не би смело десити да то не примети.

То је, уосталом, код нас и на страни скоро стално утврђивано. Зар је могуће не уочити самосталност и изворност уметничке личности једног Шумановића, Узелца, Добровића, Тартаље, Бијелића, Пецића, Бабића, Милуновића, Челебоновића, Јоба, Станојевића, Аралице, Плавчића, да и не говоримо о десетинама млађих који наступају у једном неуздраном етапу. У осталом то је сасвим природна појава у народу, у коме велике сликарске традиције воде своје порекло још из средњег века, из ренесансе у Далиацији, из барока и каснијих уметничких доба у Хрватској, Славонији а нарочито у Војводини.

Што се приликом југословенских уметничких манифестација у иностранству уочио несразмер у односу између сликарства и скулптуре у корист ове друге, то је стога, што ове изложбе нису биле довољно добро организоване, што је на њима постојао један неправедан несразмер у броју изложених слика и скулптура од стране појединих уметника, што је већ довољно утврђено. До колике пометње може довести стране овакав начин излагања најбољи нам пример дају коментари холандских критичара о недавној југословенској изложби у Амстердаму. Пошто наше сликарство тамо није било представљено ни половином своје стварне мисли и вредности, пошто је било представљено у једној немогућој несразмери према скулптури и критика је, наравно, у таквом размеру о њему и писала. Али, оцене холандских критичара, и љубитеља уметности учињене на пољу самог сликарства увериле су нас, да је ова изложба уметнички промашила свој задатак и да су Холанђани о нашем уметничком покрету остали слабо обавештени. Што се тиче скулптуре, којом се поносимо исто толико колико и сликарством, нарочито од када су Мештровић и Росандић добили достојне мишље другове, ми се не сећамо да је који пријатељ уметности добре воље и правих намера напаво за потребно да јој замера, што и она одржава многе, можда мање савремене, али ипак врло привне односе са уметностима других народа. Морамо поновити, да су овакви односи у уметничком стварању неизбежни, чак апсолутно потребни. Треба их само правилно

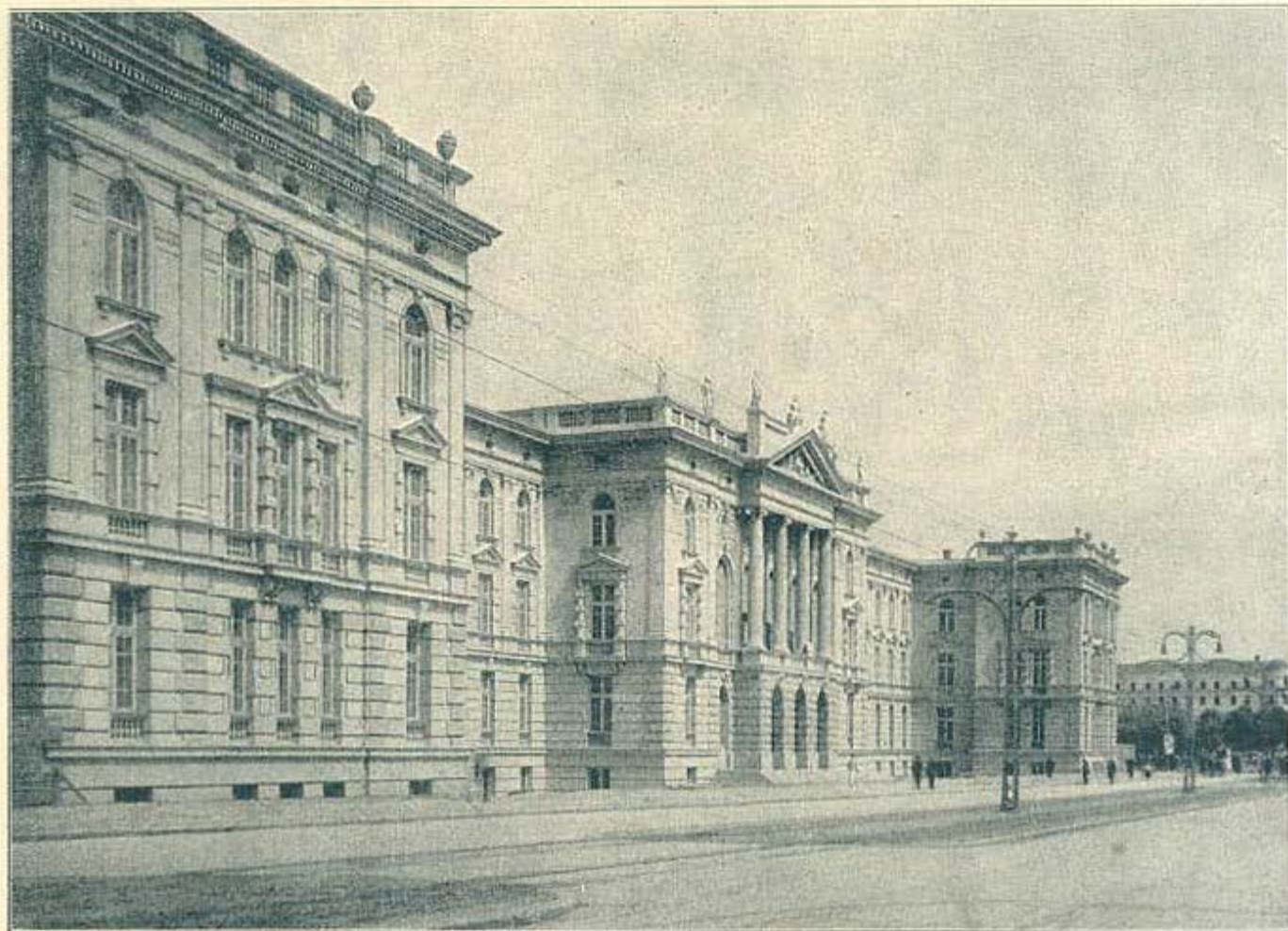
схватити и треба увек одвојити на једном уметничком делу елементе који су постали општа својина, од оних које доноси дата уметничка личност.

Наш уметнички покрет је успео да се афирмира и изрази. Он је у земљи, и нарочито у овом граду, ухватио корен, он се данас овде ствара и развија, и доприноси из Париза му могу само користити. Њему је за његов будући развитак по нашем мишљењу потребна слобода уметничког схватања и изражавања, и друштвена подршка. Слобода у сваком погледу, слобода у свима односима, према Паризу као и према огромној ризици уметничког блага које нам завешта прошлост, подлога је сваком правом уметничком стварању. Само слободан дух може бити искрен и изворан. Само такав дух може створити дела карактеристична и изразита и за његове ближње. Све остало је у руци промишљања.

Говор г. Поповића примљен је са аплаузом, а после тога присутни су приступили разгледану изложбе.

Међу сликарима заступљеним на изложби налазе се радови г. г. Андрејевића Куна, Јована Бијелића, Павла Васића, Влака Гезона, Роксанда Зурунић, Игњата Јоба, Лазара Мисноског, Станка Лучева, Николе Мартиноског, Предрага Милосављевића, Ловре Павчевића, Бранка Поповића, Борђа Поповића, Вељка Станојевића, Светислава Страза, Марине Тартаље, Шербана Басаша, Жедриског, Пјера Крижанића. Вајарским радовима заступљени су г. г. Кришинић, Палавичини и Стијовић.

НОВИ БЕОГРАД — БЕОGRAD D'AUJOURD'HUI

Нова зграда Техничког факултета Београдског универзитета

(Проектована од професора Техничког факултета г. г. Бранка Таназовића и Николе Несторовића)

Le nouveau bâtiment de la Faculté technique de l'Université de Beograd

(Projeté par M. M. Branko Tanasovitch et Nikola Nestorovitch, professeurs à l'Université)

(Из фото-архива Отсека за штампу, пропаганду и туризам О. г. Београда.)

(Photo-archivé du Bureau communal de la presse de Beograd.)

СТАРИ БЕОГРАД — ANCIEN BEOGRAD

Угао Краља Милана улице. — Кафана „Албанија“, један део из најужег центра Београда, који је остао неизграђен.

Une maison de l'ancien Beograd, le restaurant „Albanie“, encore intacte au centre de la ville, au coin de la rue du Roi Milan.

(Из фото-архива Отсека за штампу, пропаганду и туризам О. г. Београда.)

(Photo-archivé du Bureau communal de la presse de Beograd.)